

KASVATUS

KASVATUSTEADUSLIK AJAKIRI
EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6

13. AASTAKÄIK. — AUGUST 1931

Eesti Õpetajate Liidu häälekandja

(ainus Eesti kasvatusseaduslik ajakiri)

„KASVATUS“

jätkab ilmumist endises suunas.

„KASVATUS’e“ kaasandena kirjastab toimetus
„Pedagoogilise aastaraamatu“,
mille „Kasvatuse“ aastatellijad saavad kaas-
andeks ilma erilise lisatasuta. Kaasande toime-
tab Akadeemiline Pedagoogika Selts.

„KASVATUS’e“ eriosana avaldab toimetus HSM
koolivalitsuse tähtsamad teated, korraldused
ja määrused.

„KASVATUS’e“ kaastöolisteks on meie kui ka
mitmed välismaa silmapaistvamad koolimehed
ja haridustegelased.

Ilmumise tihedus: kord kuus, peale
juuni- ja juulikuu, mil „Kasvatus“ ei ilmu.

Tellimishind: aastas 5 krooni, poolaastas
2 krooni 50 senti, üksiknumber 75 senti.

— Endisi aastakäike on veel saada. —

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised. Üksikud numb-
rid saadaval paremais raamatukauplustes.

Toimetuse ja talituse aadress:

Tallinna, Tatari 3, krt. 4. Telefon (2)14-63.

KASVATUS

EESTI ÕPETAJATE LIIDU HÄÄLEKANDJA

Nr. 6.

August 1931.

13. aastakäik.

SISU: Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös — *Joh. Käis*. Kirjandite praktika algkoolis — *R. Reiman*. Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid: Uusi loodusõpetuse õpperaamatuid algkoolis — *Joh. Käis*. T. Adamsoni „Tööjuhatusi ajaloo algkooli IV õppeaastale“ — *J. Parinbak*. Hans Kruus, Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-dail aastail — *V. Orav*. Organisatsioonide teateid ja kroonika. Ametlikke teateid, seadusi ja määrusi. Üleskutse. Uusi raamatuid.

Individuaalne tööviis ja selle teostamine kooliuuendustöös.

Joh. Käis.

1. Miks vajame uuendustööd koolis?

Seda küsimust võiks pidada ehk üle-aruseks, kuna igale kooli- ja haridus-tegelasele peaks iseendast selge olema, et kooli sisemine elu, õppe- ja kasvatus-töö vajab pidevat arendamist uuenduste kaudu. Siiski kuulub ka hääli, mis skeptiliselt suhtuvad kooliuuendusse, ülistades vanu traditsioone ja möödunud „heade aegade“ ideaale või kutsudes koguni tagasi juba mahajäetud radadele. Need skeptikud küsivad: Mil-leks kõik see kooliuuendus? Kas siis enam ei kõlba senised sihid ja vanad, tallatud teed?

Niisugused mõtted on ekslikud. Kool peab pidama sammu ajaga ning kultuur-elu arenguga ja ei saa hoida visalt kinni vanadest harjumustest ja eluvõõ-raist traditsioonidest, sest muidu jääks ta elust maha ja osutuks elujõuetuks. Niipea kui muutub ühiskondliku elu korraldus ja suurenevad elunõuded, seab

elu ise ka koolile uued, raskemad üles-anded, sest kool ongi sotsiaalse elu funktsioon. Et need väited oleksid veelgi veenvamad, mõtleme ainult sellest, kuidas on muutunud viimase sajandi kestel eesti rahva elu — teoorjusest riikliku iseseisvuseni — ja sellega ühes ka meie koolikorraldus — „külakoolist“ ühtluskoolini tema 6-eklassilise sundusliku algkooliga ja sellele rajatud täiendus-, kutse- ja keskkoolidega; kooli sisemine elu aga — veerimisest ja katkismi tuupimisest mitmekülgse õpetuseni, mis taotleb kõrgeid kasvatuslikke sihte.

Veelgi laiem ülevaate sellest, kuidas üldise kultuurelu arenguga on arenenud ka kool, saame siis, kui võrdleme üldist kultuurajalugu pedagoogika ajalooga tähtsamais ajajärkudes (keskaeg, humanism, reformatsioon, valgustusaeg, absolutism jne.). Tähelepanav on ka asjaolu, et stabiilses sotsiaalses olukorras valitsevad ka koolis pikemat aega

püsivad kasvatuslikud sihid ja võtted, kujunedes harjumusteks, traditsioonideks, mis võivad avaldada pidurdavat mõju koolielu edaspidisesse arengusse (näit. Venemaa koolid läinud sajandil). Rahutud revolutsiooniajad, purustades endise poliitilise ja sotsiaalse elu alused, kõigutavad ka koolis valitsevaid traditsioone ja sunnivad otsima uusi kasvatuslikke sihte ja uusi teid nende poole.

Viimane revolutsiooniline ajajärk tõi täieliku pöörde ka meie riiklikku ja sotsiaalsesse ellu, mille korraldamine ja arendamine on suur ülesehitav töö. Kool ei saa seista sellest tööst kõrval. Elu ise on näidanud meie koolile uued sihid ja hoopis raskemad, laiema ülesanded, kui need olid endisel veneaegsel koolil. Kooli sisemise elu ümberkorraldamisel uute elunõuete kohaselt aga ei ole võimalik käia kiiret revolutsiooni teed; see peab toimuma evolutsiooniliselt, mis nõuab pikemat aega. Seejärest meie kool ei olegi veel suutnud täiesti kohastuda uutele elunõuetele, mis kasvavad kiiresti, ja kannab endas veel palju jäänuseid ajalukku varisenud ajajärgust, aga ta peab järjekindlalt püüdma edasi uuenduslikus vaimus. Siis alles võime loota, et kool suudab rahuldada elunõudeid ja täita temale pandud lootused.

Millised teed võiksid viia kooli uutele eesmärkidele? Missuguste abinõudega kool suudaks täita tänapäeva elunõudeid? Need ongi tähtsad küsimused, mille lahendamine on kõigi kooli- ja haridustegelaste otsene ülesanne. On päevaselge, et uuenduslik vaim peab läbima kooli sisemisest elust. Paigaltammumine või tagasimineku mõõdunud aegade poole ei ole enam võimalik. See oleks ka mõttetu, niikaua kui elame demokraatlikus vabariigis. Otsustavalt tulevad kõrvale heita kõik need endisest ajast päritud kasvatus- ja õppeviisid, mis võivad takistada koolielu kiiremat arengut. Et niisuguseid kasvatusvõtteid on küllalt säilinud koolis, eriti keskkoolis, võime selle järgi otsustada, mida kuuleme avalikus elus ja ka õpetajate ringkondades (näit. viimane keskkooli-õpetajate kongress). Psühholoogiliselt võib ju mõista õpetajate, peamiselt vanema põlve, konservatismi koolielu

ümberkorraldamises, sest uuendustöö nõuab uusi pingutusi, tekitab raskusi tegelikus töös ja kõigutab seni võnku-matuks peetud aluseid ja sellega ühes ka rahuloleku tunnet; ühe sõnaga — rikub rahu. Ah, jätke meid rahule kõige selle kooliuuendusega! mõtleb nii mõnigi kolleeg, aga see ei anna kellelegi põhjust eitada kooliuuenduse vajadust.

Kooliuuendus on õpetajaskonna tõsine kohus ja otsene ülesanne, mille täitmiseks iga õpetaja peab pühendama oma parima tahte. Ühelgi kutseteadlikul õpetajal ei ole kõlblat õigust jääda ükskõikseks kooliuuenduslikus liikumises või koguni seista selle vastu.

2. Individuaalse tööviisi alused.

Peatume edaspidises ligemalt kooli (seekord eriti keskkooli) sisemise elu uuendusvõimalustel, nimelt uutel õppeviisidel, mis paremini võivad viia koolitöö sihtidele.

Kooliuuenduse peasihiks on töökoos. See siht oli võetud juba eesti kooli loomise algupäevil, nagu sest „Kasvatus“ kirjutas oma esimeses juhtkirjas (1919, nr. 1): „Vana kool peab maha kistama kõigi oma keskaja traditsioonidega. Uue koolikorralduse nurgakivid — ühtluskool ja töökoos — tulevad õieti paigutada, et uus hoone kaljule asuks“.

Töökoos põhimõtteil meie kooliuuendus ongi liikunud tänapäevani, aga „uus hoone“ ei ole veel kaugelki valmis. Tema ehitust peame jätkama ikka töökoos sihis, mõistes sellega õpilaste isetegevust kõigil koolitööaladel — teadmuste ja oskuste omandamises, käe ja keele arendamises, ettevalmistuses ühiskondlikule elule, — ja koolitöö eluligidust.

Viimasel ajal on äratanud paljudes kultuurmaades tõsist tähelepanu ja huvi töökoos põhimõtteile rajatud uuendusvool, mida nimetame individuaalseks tööviisiks. Suurt tõuget sellele liikumisele meil andis 1930. a. Tallinnas kooliuuenduse tähe all peetud pedagoogiline nädal ja eesti algkooli 10-aastase juubeli puhul E. O. Liidu

poolt korraldatud koolinäitus. Individuaalset tööviisi selgitasid mitmed loengud ja väljapanekud koolinäitusel välismaa koolimeeste ja koolide osavõtul. Peale selle ilmus samal ajal E. O. Liidu väljaandel koguteos: „Kooliuuenduse päevaküsimusi“, kus leidub kirjutisi uusimast kasvatustööst üldse ja ka individuaalsest tööviisist¹⁾. Pedagoogilise nädala tööd ja koolinäitusest õpetajad said äratust tegelikeks katseiks individuaalse tööviisiga. Loomulikult ei ole sellega lahendatud kõik küsimused, mis tekivad uute ideede teostamisel. Asja edaspidiseks arendamiseks on vaja veelgi selgitusi individuaalse tööviisi kohta ja juhatusi selle kasutamiseks. Tahamegi pühendada mõned kirjutised individuaalsele tööviisile, puudutades selle põhimõttelisi aluseid vaid üldjoontes, rohkem aga peatudes küsimuse tegelikul küljel. Neil, kes tunnevad dalton-plaani kas Mrs. Parkhursti või Mr. Lynchi tööde järgi, on kerge jälgida töökorraldust individ. tööviisi juures, kuna põhialused on neil ühised; lahkiminekuid leiame peamiselt õpetuse tegelikus korralduses.

Mida taotleb individuaalne tööviis?

1. Õpilasele tuleb võimaldada töötada klassis isetegevalt, tema individuaalsete huvide ning võimete kohaselt ja individuaalses töötempo.

Moodne kasvatusteadus seab kasvatusesele kahekordse ülesande — arendada õpilase individuaalseid võimeid isiksuseks ja kujundada temast kõlblik, teovõimas ühiskonna liige. Mõlemad ülesanded on teineteisega seotud, sest ainult isiku väärtuslike individuaalsete omaduste arendamine viib teda isiksusele. Isiksusi vajab demokraatlik ühiskond ja sellega individuaalne kasvatus on sotsiaalse kasvatus eelduseks.

Nende kasvatus ülesannete teostamiseks kool peab väärilt hindama individualiteeti ja hoolitsema selle arendamise eest isetegevus koolitöös. Meie praegune koolielu ei soo-

dusta veel küllaldaselt individuaalset arenemist. Ikka püsib veel õpetajate keskel arvamus, et ainult õpetaja on see, kes koolis valib ja määrab tööd, näitab, jutustab, seletab, küsib. Õpilasel ei jää muud kui passiivselt kuulata ja õpetaja järel sammuda, kes teda nagu oheliku otsas edasi veab. Peame ümber korraldama koolitöö nii, et selles leiduks laiemat ruumi õpilase isetegevale tööle, mille raskuspunkt oleks klassitundides. Selleks tuleb kõrvaldada õpetusest kõik iganenud meetodilised võtted, mis ei paku õpilasele isetegevat tööd õppetunnis. Isetegevuse nõue jääb paratamatult teostamata nii kaua kui õpetaja peamiselt dotseerib — ise jutustab, ise näitab ja joonistab ette, või kui õpetaja „töötab“ ainult üksiku õpilasega, jättes kõik teised õpilased tegevusetu. Siis otsivad nad ajaviiteks mitmesugust kõrvalist „tööd“ — valmistatakse järgmisele tunnile, peetakse „kirjavahetust“, loetakse romaane, püütakse aidata kaasõpilast, keda järjekorras küsitakse; veelgi halvem — joonistatakse karikatuure, rikutakse klassi mööblit jne. Kahjuks pole see siiski erakordne pilt meie koolielust.

Ideaalseks peame koolitööd, kui kõik õpetus ja õppimine toimub klassis ja kui õppetundidest vaba aeg jääb õpilasele tema huvipäraseiks harrastusteks. Õppekavade ülekoormatus tõttu, eriti keskkoolides, ei ole meil võimalik täiesti loobuda õpilaste kodustest tööd, kuid neid tuleb piirata, tõstes selle asemel klassitöö viljakust. Ei saa tähelepanu jätta, et just niisugusel kõrge kultuuri maal, nagu Inglismaa, peaaegu ei tunda sunduslike koduseid töid; järelikult pole ka võimatu nõue — õpetuse ja õppimise raskuspunkt viia üle klassitöösse. Loomulikult tuleb „koondada“ keskkooli õppekavu ja lihtsustada õppematerjali veelgi rohkem, kui see toimunud uute õppekavade koostamisel. See aine üleüldine tõi on pärandatud venaegselt keskkoolilt ja meie iseseisvuse ajal kahjuks veelgi süvenenud.

Halva pärandina endiselt koolikorralt püsib meil ka püüde kohaneda kujuteldavale, abstraktsele õpilase-kesktüübile. Ühtlane keskpärasus, ühesugused nõu-

¹⁾ Eesti Õpetajate Liidu kirjastus, Tallinna, 1930. Individuaalne tööviis on käsitletud seal peamiselt algkooli sihtide kohaselt.

ded, ühesugused teadmused on nüüdki sageli koolitöö ideaal. Õpetajale teeb isegi muret, kui klassis leidub hästi arenenud, teistest „ettejõudnud“, samuti ka nõrgemaid, kesknivoost „mahajäänud“ õpilasi. Tõeliselt on see loomulik nähtus klassis, kus istub 30—40 noort, kuid õpetaja püüab siiski klassi kunstlikult „nivelleerida“ ja ühlustada. Seejuures ei märgatagi, et „nivelleerimisel“ keskpärasusele ohverdatakse arvamata palju vaimlisi võimeid, sest kõik ei tööta ega saagi töötada ühte viisi, ühesuguse huviga, ühesuguse tempoga ja ühesuguste tagajärgedega. Õpetaja oma kujutluses loodud keskpärasuselt kõrgemal seisvad vaimujõud ei leia niisugusest tööst küllalt ergutust ja arendust; nad jäävad kiduraks. Õpetus on neile igav, huvitu. Teiselt poolt sama keskpärasus surub ja lähendab nõrgemaid, kes ei jõua enamusega ühes samuda. Neile on õpetus liiga raske ja ka huvitu. Oma „keskmistes“ nõudeis üksikud õpetajad lähevad isegi nii kaugemale, et üle 50% õpilasi klassis hinnatakse „nõrgaga“ ja ollakse seejuures uhke oma „nõudlikkuse“ üle! See on täiesti ebapedagoogiline talitusviis.

2. Õpilasele antagu võimalus tööülesandeid valida esialgu neiski piires, mis on mõeldavad maksvate õppekavade alusel üksikute õppeainete laadi kohaselt.

See nõue on loogiline järeldus eelmisest. Kuna allpool puudutame seda küsimust ligemalt, läheme edasi.

3. Õpilane peab viljakalt kasutama aega. See tähendab, et tööülesannet valides või õpetajalt saades õpilane peab selgitama endale töökava ja -käigu, valima tööks vajalikke abinõusid ja hindama ka aega, mis töö täitmiseks tuleks kulutada. Ainult neil tingimustel on võimalik töötada suurima produktiivsusega. Valitsev õppetöö korraldus sugugi ei õpeta õpilasi hindama aega ja seda produktiivselt kasutama. Võiks ju arvata, et vähemalt kodused tööd praeguses töökorralduses nõuavad seda. Tõsi, kodused tööülesanded võimaldaksid otstarbekohast tööjaotust pikema aja-väljel, kui õpilased õpiksid tegema seda ka õppetunnis. Klassistõõtamine aga on harilikult ainult „tükitöö“,

mille täitmisel õpilased ei tarvitse vaadata 45–50-minutilise tunni lõpust kaugemale. Suuremate koduste tööde, näiteks kirjanõude, kohta teame, et neid kirjutatakse harilikult viimasel silmapilgul, öö läbi või puududes isegi koolist ka siis, kui tööks oli antud aega mitu nädalat. Seda aega otstarbekohaselt kasutades oleks töö valminud järkjärgult ja töötulemus oleks olnud palju kõrgem sellest, mis võimalik saavutada ruttamisega viimasel silmapilgul.

4. Koolitöö peab arendama õpilases kõrgemal määral vastutustunnet. Kui arvatakse, et niisugused üldtarvitatavad kasvatus-abinõud, nagu numbrid, tunnistused, karistused ja kiitused, peaksid küllaldaselt arendama ka vastutustunnet, siis eksitakse vägagi. Iga kogenud pedagoog teab, kui mitmekesised ja teravmõttelised petmis-abinõud leiavad tarvitamist õpilaste poolt „vastutaval“ silmapilgul (küsimine, kontroll-töö jne). „Hädaohtu“ möödumisel ja petmiskatse õnnestumisel tuntakse sellest vaid rõõmu. Kas võib siin tõsiselt rääkida vastutustundest? Muidugi, ei. Vastutustunne areneb ainult siis, kui õpilane on teadlik töös, mis temal tuleb täita aasta või poolaasta jooksul; kui ta ise võib oma huvi järgi tööd korraldada ja vastavalt sellele aega kasutada; kui ta ise peab andma endale aru sellest, mis juba tehtud ja mis veel tegemata.

Kõiki nimetatud nõudeid tahabki rahuldada individuaalne tööviis.

3. Tööjuhatused; brošüürid.

Individuaalse tööviisi tähtsamaks abinõuks on kirjalikud tööjuhatused*), mille abil on kerge organiseerida õpilaste iseseisvat töötamist klassis. Iga üksik tööjuhatus sisaldab enam-vähem iseseisva teema kohta rea küsimusi ja ülesandeid, mis õpilane võib õppetunnis iseseisvalt täita vaatluste, katsete abil, raamatust loetud või varemõpitud aine põhjal, sageli ka piltide ja teiste õppevahendite abil. Töös tarvilikke ja selleks klassi või „laboratooriumi“ toodud raa-

*) Mitte „tööjuhised“, s. o. tööreeglid.

matuid, allikaid ja õppevahendeid tööjuhatus nimetab täpsalt.

Sisult nõutakse tööjuhatuselt, et ülesanded ja küsimused oleksid selged, täpsad ja õpilastele jõukohased. Misuguses ulatuses seejuures nõutakse aine valitsemist, sõltub muidugi mitmest asjaolust, nagu — õpilase eelteadmused, õppekava, ainekäsitleks määratud aeg, teemasse kuuluvate küsimuste tähtsus jm. Tuleks hoiatada liiga üksikasjaliste küsimuste eest, mis jäta õpetusse senise pahe—didaktilise materialismi. Palju tähtsam on tõsta käsitledavas teemas esile olulised mõtted, põhiammed ja tähtsamad faktid, möödudes üleaurustest küsimustest.

Vajadust mööda tööjuhatus annab ka lühikesi seletusi töö sisu kohta: nimetab faktilisi andmeid, mida ei leidu kasutada-olevas kirjanduses, selgitab uusi mõisteid ja reegleid, rõhutab neid jm. See kõik asendab teataval määral õpetaja isiklike seletusi, mida tuleb anda ka töö kestel üksikuile õpilastele. Siiski, mida paremini tööjuhatus koostatud, seda vähem õpilane vajab täiendavaid seletusi. Väga tähtsaks nõudeks peame, et tööjuhatus sisaldaks ülesandeid ja küsimusi, mille lahendamine ei ole võimalik lihtselt raamatust mahakirjutamisega, vaid nõuab aine iseseisvat läbitöötamist. (Välja arvatud mõned põhialused, tähtsad tsiitaadid jm).

Tööjuhatuses on nimetatud ka teema või selle üksikute osade läbitöötamiseks määratud aeg, või jälle: tööjuhatus sisaldabki tööülesandeid teatavaks ajaks, näiteks nädal, kuu. Esialgu võib juhtuda, et mõne teema läbitöötamiseks on määratud liiga vähe aega. Siis tuleb pikendada aega või, kui see pole soovitatav üldise töökava järgi, jätta välja osa vähema tähtsusega ülesandeid. Harvemini tuleb ette, et töö lõpeb enne määratud tähtaega. Sel juhul kas asutakse kohe uuele tööle või kasutatakse vabanenud aega teiseks otstarbeks.

Üldiselt võib tähendada, et eksimused tööaia normeerimises võivad seavalt mõjuda vast ainult töötamisel rühmades. (Sellest allpool). Teisel töökorraldusel erilisi raskusi sellest ei teki, kuid

õpetaja olgu alati teadlik, et õpilase töövõime ja -tempo on kõikuvad. Seda põhjustavad väga mitmesugused asjaolud, nagu, õpilase meeleolu, tervislik seisukord, ilmastik, juhulised elamusel jm.

Tööjuhatusel väline kuju on mehaaniliselt paljundatud ka art ligikaudu veerand-kirjutuspoogna suuruses. Juhtudel, kui kogu klass töötab korraga ühel ja samal teemal, võib kirjutada tööjuhatused enne tundi klassitahvlile, mis asja lihtsustab. (Tööjuhatusel näiteid toome allpool).

Tööjuhatused saadud, asuvad õpilased iseseisvale tööle. Nad peavad lugema õpperaamatust, võimalust mööda ka teistest käsiraamatuid ja allikaist, vaatlema loomulikke esemeid, pilte, preparaate, katsetama lihtsete riistadega, joonistama jne., nii nagu seda nõuab vastav tööjuhatus. Kõik vajalikud õppevahendid õpetaja peab aegsasti kohale tooma ja korraldama, nii et õpilased võiksid neid iseseisvalt kasutada.

Töötulemuseks enamasti on kirjalikud kokkuvõtted, vastused küsimustele, tabelid, skeemid, joonised jne. Klassis tehtud töö on mustand. Pärast tarvilikke parandusi ja täiendusi (õpetaja vaatab töid klassis juba nende valmimisprotsessis, nõ. in statu nascendi) kirjutatakse kodus töö puhtalt ja lõplikult väljatöötatud brošüürina. Brošüürtöid on palju häid omadusi. Kogemused näitavad, et brošüürtööd võidavad palju välimuselt, kuna neid võib ilustada ehtekirjaga või sisukohaste kaanejoonistega. Viimane töö olgu mõdukas, et mitte asjata aega kulutada. Brošüüride äraandmine õpetajale läbivaatamiseks ei takista töötamist uue tööjuhatusel järgi, millest valmib uus iseseisev brošüür. Ka on brošüürid väga otstarbekohased kordamiseks.

Väikesi paarileheküljelisi töid võib ühendada üheks suuremaks brošüüriks, kui need tööd on sisulises seoses. Siis pannakse brošüürile laiem pealkiri, mille alla kuuluvad kõik ühendatud tööd.

Oleks ekslik arvata, et kirjalikes vastustes tööjuhatusel tuleb nõuda pikki,

üksikasjalisi kirjeldusi ja arutlusi, nii et brošüürid kujuneksid õpilastelt kirjutatud „õpperaamatuks“. See töö oleks ebaotstarbekohane ja aegarõõviv. Palju tähtsamad on lühemad ja ülevaatalikud kokkuvõtted, mis nõuavad teravat mõtlemist ja selget arusaamist käsiteldavast küsimusest. Kui seejuures olulisemad mõtted, mõisted ja andmed allakriipsutusega on tõstetud esile ja seletusi saadavad ülevaatalikud skeemid, diagrammid jne., siis võib arvata, et tööülesanded on töötatud läbi küllaldase põhjalikkusega.

Esimestes individuaalseis brošüürtöis on vägagi silmatorkav õpilaste saamatus mitmesuguste ülevaatalikkuse abinõude tarvitamises, mida harilikult ei nõutagi harilikes töövihikuis. Ei osata õigel kohal alata uuest reast. Allakriipsutusi ei tehta sugugi, või kui seda tehakse õpetaja soovitusel, siis osutub esiletõstetuks iga teine-kolmas sõna. See näitab selgesti, et õpilane ei oska kriitiliselt mõelda, eraldada olulist teisejärgulisest, tähtsat tähtsusetust.

Õppekavade nõuded praegusel ajal samuti ei luba kulutada liigselt aega pikkadeks, sageli üleaarusteks kirjutisteks. Lõppeks on ka niisuguste tööde kontrollimine tüütu ja aegariisuv töö.

Muidugi ei ole siin absoluutset mõtetu. Kokkuvõtete „stiil“ oleneb kõigepealt aine laadist. „Humanitaaraineis“ (näit. ajalugu, kirjanduslugu jm.) on väga raske töötada välja nii ülevaatalikke ja lühikesi kokkuvõtteid kui seda võimaldavad eksaktsed teadused (näit. füüsika, keemia, bioloogia jt.).

Suur tähtsus on ka õpilaste individuaalsel mõtlemis- ja väljendusviisil. Samal ajal, kui üks õpilane sisemisel tungil otsib kokkusurutud aga täpsaid väljendisi, kirjeldab tema naaber sama nähtust pikalt ja laialt.

Nii jääb küll üldiseks juhiseks õpilasele: väljenda oma mõtteid lühidalt ja selgelt! kuid õpetaja pidagu siingi silmas õpilaste individuaalseid omadusi ja parandagu puudusi ainult äärmuste korral.

Brošüürid on harilik töötulemus individuaalsel töötamisel. Üksikuil juhtudel, kui selleks leidub kohane aine, võib anda ka tööjuhatusi mõtteli-

seks läbitöötamiseks. See tähendab, et kirjalikku kokkuvõtet ei nõuta. Õpilane peab uurima läbi tööjuhatuses esitatud küsimused vastavate raamatute, piltide jm. abil ja leidma mõttes vastused.

Niisugust tööd kontrollitakse kas erilise testiga või suuliselt. Viimast võtet soovitame ainult juhul, kui õpilased töötavad mitmesugustel vabalt valitud teemadel, sest siis ei sega õpetaja vestlus üksiku õpilasega teiste iseseisvat töötamist. Test on otstarbekohasem, kui töö korraldatakse ühisel teemal.

Tööjuhatus mõttelist läbitöötamist võib hinnata mitmest seisukohast. See toob vaheldust töövõtteisse, mis pedagoogiliselt tähtis igasuguses töökorralduses. Kirjalikkude kokkuvõtete ärajäämine annab kokkuhoidu ajas. Ka elus ei saa me igakord valmistada kirjalikke konspekte ja peame piirduma küsimuse mõttelise läbikaalumisega. Lõppeks, suuline kontroll arendab ka suulist väljendust. Kuid oleks ekslik üle hinnata selle töövõtte tähtsust, mis võiks kasutamist leida peamiselt humanitaaraineis.

4. Individuaalse tööviisi teostamise võimalusi.

Liiga julge oleks loota, et sügavale juurdunud vanade harjumuste mõjul, osalt ka puuduliku koolikirjanduse tõttu jm., suudaksime teostada individuaalse tööviisi juba lähemal ajal laiemas ulatuses. Tuleb alata väikesemate sammudega, kuid uuendustööd järjekindlalt viia edasi. Vaatleme ligemalt individ. tööviisi teostamise võimalusi.

a. Töötamine ühisteel: Kogu klass töötab tööjuhatusete järgi ühel ja samal teemal („ühel frondil“). Võiks ehk väita, et niisugune töökorraldus ei paku kuigi palju õpilase individuaalsete võimete arendamiseks: klass töötab ühisel ülesandel, töö tuleb lõpetada määratud ajaks jne.

Tõeliselt on iseseisval töötamisel selgi astmel palju puht-individaalseid momente. Individuaalsed huvid leiavad rahuldust juba selleski, et õpilane võib omal soovil peatuda pikemalt üksikuil teda huvitavail küsimustel ja

neid käsitleda põhjalikumalt. Sama eesmärgiga võetakse tööjuhatusesse ülesandeid, mis nõuavad õpilaste isiklikke tähelepanekuid ja vaatlusi nii looduses kui elus. Peale selle määratakse osa tööülesandeid vabatahtlikuks täitmiseks.

Iseseisev töötamine antud töökava järgi on täiesti individuaalne protsess mõtlemises ja väljenduses. Ei kaasõpilased ega õpetaja sega seda protsessi, mis on möödapääsmatu tavalisel suulisel töötamisel klassis: kaasõpilased ei oma küllalt kannatust, et lasta vastajal lõplikult väljenduda, isäranis siis, kui see sünnib aeglaselt ja raskustega, segavad oma parandustega vahele ja katkestavad õpilase iseseisvat mõttekäiku. Ja kui siis õpilane ütlebki „parandatud“ lause, ei ole see enam tema oma mõtte väljendus.

Individuaalses töötempo õpilane võib töötada takistamatult nagu see väljendubki brošüürtöis. Areneb töö aeglaselt, valmib lühike konspektiivne töö. Kiirelt töötaja jõuab sama ajaga valmistada pikema töö, kasutab mitmekesiseid väljendusabinõusid, lahendab ka täiendavaid ülesandeid.

Kui tööjuhatusete koostamisel õpetaja on pidanud silmas individuaalseid lahakuminekuid oma õpilaste töövõimes ja -tempo, siis mingit tööseisakut või töö poolelijätmist ei tule. Seda võib vältida ka teisel teel: õpilane võib töö lõppu paigutada oma küsimusi, mis võetakse arutusele ühises töötunnis läbivaadatud brošüüride kätteandmise puhul. Või jälle: õpetaja juhatab ettejäudnud õpilasele täiendavat tööd joonistamiseks, skeemide koostamiseks jne.

Töötamisel ühisteemal on soovitatav võimaldada õpilastele ka tööteemade valikut. See võib toimuda klassi enamiku soovide kohaselt niimõneski aines, — näit. kirjandusõpetuses, maateaduses, osalt ka loodusõpetuses, füüsikas, keemias, ajaloos, — nimelt siis, kui aine loogilis-süsteemiline järjestus ei ole mööduandev. Valiku aluseks võetakse aasta- või poolaasta-töökava.

Seepärast arvame, et individuaalses tööviisis „ühel frondilgi“ on palju väär-

tusi, mis tõstab selle tööviisi palju kõrgemale senistest õppeviisidest.

Väliselt individuaalne töötamine ühisel teemal ei tekita mingisuguseid erilisi raskusi. Puudulik koolikirjandus ja kehvad õppevahendid ei halva seda tööd sugugi rohkem kui tavalist õpetust. Mõned välised raskused on kergemini ületatavad just individuaalse tööviisiga. Nii, näiteks, ei ole siin tähtis, et kõigil õpilastel klassis oleks üks ja sama õpperaamat. Töö isegi võib, kui klassis leidub õpperaamatuid teatavas aines mitmelt autorilt, mida õpilased võivad kasutada vastastikuse vahetamise teel. Õpetaja tööjuhatusete koostamisel peab arvestama seda võimalust, juhatahes ainet mitte ainult ühest raamatust, vaid ka teistest. Kasvatuseks on mitme kirjandusliku allika kasutamine väärtuslik selle poolest, et arendab õpilaste kriitilist mõtlemist.

Õpetaja suulised seletused piirdugu tõesti hädavajalikkuga sissejuhatusena iseseisvale tööle. Edaspidises töös astugu õpetaja sõna asemele raamat. Igas koolis ikkagi leidub ka teisi populaarseid ja teaduslikke raamatuid, mida võiks anda õpilastele tarvitamiseks õpperaamatu kõrval. Raamatukogude täiendamisel muretsetagu niisuguseid raamatuid suuremal arvul, et neid jätkuks töötamiseks ühisel teemal (vabal teemade valikul jätkuks juba 3—4 eksemplarist). Sageli leidub ka õpilastel endil kirjandust, mida võib kasutada koolis. Siis veel ajalehelõiked, lõiked piltajakirjadest jm. Viimaseid tuleb võtta siiski ettevaatusega.

Kõige rohkem tekitaks raskusi katsetise, praktilise töö korraldamine „ühel frondil“. Ka kirjanduslikkude teoste käsitusel sel viisil nõuaks üleliigseid kulusid. Neil ja teistel sääraistel juhtudel tuleb korraldada individuaalset töötamist teistel alustel.

b. Töö rühmad. Individuaalse tööviisi piirid laienevad, kui töö korraldatakse rühmades. Iga rühm saab isesuguse tööülesande, aga kõigi rühmade töö moodustab teraviku laiemal teemal. Õpilaste koondumine rühmadesse toimub igakord nende endi soovil ja kokkuleppel.

Selle tööviisi vajalikuks momendiks on üksikute rühmade töö üldkõrvalduste selleks, et õpilased võiksid kasutada vastastikult osalisi töötulemusi ja ja neid liita tervikuliseks brošüürtööks. Selleks tuuakse õpetusse ka kollektiivse töö elemente, mis annabki töörühmadele isesuguse laadi ja väärtuse.

Häid juhte niisuguseks töökorralduseks pakub näit. statistiliste andmete läbitöötamine, kirjanduslike teoste käsitlus (tüübid, miljöö, kompositsioon, stiil jm.), ajalugu (üksikute riikide või ajajätkude kultuuriline, majanduslik, poliitiline elu jm.). Arusaadavalt ei ole soovitatav töötamine rühmades terve kursuse ulatuses ühes või teises aines, kuigi ainelaadilt see oleks võimalik. Rühmatöö olgu vahelduseks siis, kui see töövõtte osutub kõige otstarbekohasemaks.

Siin võimegi soovitada uute tööülesannete puhul ühist arutlust vähemalt paremate õpilastega otstarbekohasema käsitlusviisi leidmiseks, et õpilased oleksid teadlikud eesmärgile viivais teedes ja abinõudes.

d. **Iseseisvad töörühmad.** Praktilistes töödes loodusõpetuses on õpilaste jagamine rühmadesse juba nüüdki tuntud, kuid seda tehakse peamiselt väliste olude sunnil (katseriistade vähesus, kitsad ruumid jm.). Rühmatöö siin erineb kõigepealt sellega, et rühmad on iseseisvad ja peavad aja jooksul (aasta, poolaasta) töötama läbi ühed ja samad teemad. Sisemise seose puudumisel üksikute rühmade töös üldkõrvaldused muutuvad siin ülearusteks. Kollektiivse töö elemente jääb ainult üksikute rühmade töösse niivõrt, kui vajalik on õpilaste koostöötamine.

Samasugune töökorraldus võib leida aset ka teistel aladel, eriti siis kui ühel või teisel põhjusel ei ole hästi teostatav töötamine kogu klassiga ühisteemal ega vaba töövaliku põhimõttel.

e. **Vaba töövalik.** Veelgi süveneb ja täieneb individuaalne tööviis, kui õpilane võib vabalt valida tööülesandeid teatavas aines kas aasta või poolaasta kursusest. Muidugi on ka niisugune vaba valik võimalik ainult

õppeaines, mille üksikud osad või peatükid ei ole üksteisega kindlas loogilises seoses, näiteks maateaduses, loodusõpetuses, kirjandusõpetuses, osalt ka ajaloos (üksikute riikide ajalugu), kodanikuõpetuses jm. Tõepoolest on loogiliselt täiesti ükskõik, kas enne käsitlemist Aasiat ja siis Ameerikat, Aafrikat, või ümberpöörduvalt. Samuti ei ole mingit loogilist vahet, kas algame Aasia tundmaõppimisel Indiaga, Jaapaniga või mõne muu maaga. Tähtsus võib siin olla psühholoogilisel momendil, nimelt huvil või eluligidusel, mis määrabki aine valiku.

Ka loodusõpetuses ei saa loogiliselt põhjendada, et inimese kehaehituses, näiteks, peame tingimata algama luustikuga või hingamisega, aga mitte mõne teise elutegevuse käsitlusega. Või jälle: kas enne soo usenähted ja siis alles elektrijõud, või ümberpöörduvalt. Jne.?

Neis aineis on küllalt vabadust aine valikuks õpilase oma huvide kohaselt. Selleks õpetaja annab õpilastele juba õppeaasta alul üldise töökaava milles on loendatud kõik tööjuhatuses läbitöötatud teemad kogu aasta või poolaasta jaoks. On ka soovitatav, et vanemad õpilased võiksid täiendada õpetajalt antud töökaava veelgi mõne huviküsimusega, milleks õpetaja, võimalikult õpilaste endi kaastegevusel, valmistab vastava tööjuhatus.

Niisugune töökorraldus vastab kõige rohkem individuaalse töö mõttele, kuid selle teostamisel võime kokku põrgata väliste raskustega.

1. Tingimata on tarvilik töökorraldusel vaba valiku alusel aineklassi „laboratoorium“, kus alati oleksid käepärast kõik vajalikud raamatud, õppevahendid.

2. Aineklass ise peab olema küllalt ruumikas, et õpilased saaksid takistamatult kasutada neile vajalikke õppevahendeid. Klassimööblis olgu harilikud lauad ja toolid; tüüpilised klassipingid ei ole siin kohased. Siiski ajutiselt võib leppida ka hariliku klassimööbliga, vähemalt niisuguste ainete jaoks, nagu keeled, ajalugu.

Õppevahendite arv ei ole olulise tähtsusega, sest harilikult ühel ja samal teemal töötab korraga aiult 2–3 õpi-

last (muidugi oleneb see arv teemade üldarvust ja klassi koosseisust). Peame siinkohal rõhutama, et tööde vaba valik isegi hõlbustab töökorraldust, kui katseriistu on olemas ainult ühes eksemplaris (praktilised tööd füüsikas) ja kui ka mitmesuguseid käsiraamatuid leidub raamatukogus vaid paaris eksemplaris.

f. Klassidevahelised töörühmad. Kõigil ülalnimetatud juhtudel klass jääb püsima tervikuna ja töötatakse kindla õppe- ja tunnikava järgi. Veelgi tubli samm jõutakse edasi õpetuse individualiseerimisel klassidevahelistes töörühmades. Ametlikult on niisugused töörühmad tunnustamist leidnud õpetajateseminaride tunnikava-des (2 t. nädalas igas klassis). Nende eesmärk on — õpilaste oskuste ja teadmiste süvendamine oma huvialadel. Võivad kujuneda üksikud töörühmad: 1) kirjandus ja ajalugu, 2) loodus- ja maateadus, 3) võõraskeeled, 4) muusika jm. Loomulikult võiks olla nii mitu rühma, kui mitu klassi liitub rühmatöök, sest iga õpilane töötab ainult ühes rühmas.

Juba niisugune rühmatööde korraldus näitab, et siin ei ole mõeldavad harilikud õppeviisid. Nende asemele peab astuma individaalne töötamine õige laias ulatuses. Seda võimaldab ka täieline vabadus töö valikus, kuna rühmatööde jaoks ei ole antud mingit ametlikku õppekava. Töö teeme valivad õpilased ise. Õpetaja on neil abiks peamiselt käsiraamatute, allikate, õppeabinõude valikul, õige tööviisi leidmisel ja aine mitmekülgsel läbitöötamisel.

Paremaid ja huvitavamaid töid kuulatakse ja arutatakse vahetevahel ka ühiselt, aga töö raskuspunkt jääb ikka iseseisvasse töösse.

Kuna klassidevahelistes rühmades üksikud klassid sulavad kokku üheks tööühiskonnaks ja klassiruumid neil tundidel muutuvad sõna otseses mõttes laboratooriumideks, siis sarnaneb see töökorraldus nn. dalton-plaanile. Vahe on peamiselt selles, et õpilane töötab siin ainult ühes „laboratooriumis“ mitu aastat järgimööda ja teiste laboratooriumide tööst ei võta osa. Arusaadavalt peavad kõik rühmad töötama ühtaegu, muidu jääks osa õpilasi tegevusetu.

Võime kinnitada, et klassidevaheliste rühmade vaba töö on kõrge pedagoogilise väärtusega nii õpilase individuaalsete võimete arendamiseks kui teadmiste omandamiseks. Tuleb püüda, et kõigi keskkoolide vanemais klasses (3.—5. kl.) oleks võimaldatud vähemalt 2 t. vaba-töötamist klassidevahelistes rühmades. Selleks vajalik tundide arv saadakse, kui vähendatakse üksikuis klasses tunde neis aineis, mis leiavad käsitlust vastavais töörühmades. Nii ei väheneks tegelikult ei üksikute ainete ega õpetajate tundide arv kogu kooli kohta. Õpilaste individuaalsed võimed aga leiaksid arendamist süvendatud vaba tööga vastaval huvialal.

5. Suulise väljenduse arendamine individaalse tööviisi juures.

Individaalses töös õpetuse raskuspunkt lasub kirjalikus töös, ja kui suurem osa õppetööst on niiviisi korraldatud, siis võib varju jääda õpilase suulise väljendusvõime arendamine. Seda ei tohi juhtuda, kuna elus kõneoskus on sama tähtis kui kirjaoskuski.

Peab ütlema, et ka senise ülekaalus suulise õppeviisiga ei saavutata rahuldavaid tagajärgi kõneoskuses: õpilased ei oska vabalt väljendada omi mõtteid ja elamusi. Nende keel on eluvõõras — kuiv, üldlauseist kubisev koolikeel. Esimestel õppeaastail algkoolis lapsed räägivad vabalt, elavalt ja omapäraselt. Neid on huvitav kuulata. Hiljem pääsevad õpetuses esikohale õpperaamatud. Neid peavad õpilased mitte ainult lugema, vaid sageli, kahjuks, isegi pähe tuupima. Meie kooliraamatute keel on kehv — tuim, elutu, abstraktne. See avaldab oma mõju lapse keelesse, ja seda enam, mida kaugemale laps jõuab koolis. Siis kuulemegi juba õpilaste väljendistes igasuguseid „arvesse- võtmisi“, „silmaspidamisi“, „tagajärgi“ jm., mis on ehk vastuvõetavad mõnes kuivas teaduslikus referaadis (ja mitte selle kasuks), kuid teevad inetuks elava keele.

Praegune kool vähe arendab loomulikku, elus tähtsat väljendusvõimet, ja individaalne tööviis peab tarvitama paremaid abinõusid kõneoskuse ravigemiseks, kui seda on õpperaamatu teksti

ümberjutustamine ja vastamine õpetaja küsimusele.

Peale ühiste töötundide, millel on kohta kõigis aineis sel või teisel määral, tuleb korraldada ka erilisi kõneharjutustunde. Nende korraldamisest vt. „Kooliuuenduse päevaküsimusi“ lk. 151—157.

5. Individaalse tööviisi ulatus ja piirid üksikuil aladel.

Kasvatuse ülesanded ei piirdu mitte ainult õpilase individualiteedi arendamisega. See on küll üks tähtis ülesanne kaasaegses kasvatustöös, kuid teine sama tähtis ülesanne on sotsiaalne kasvatus, mida kool ei või jätta tähele panemata ühelgi kasvatusastmel.

Kui hinnata kasvatuse sihtidelt mitmesuguseid õppeaineid, siis leiame nende hulgas üksikuid, mis taotleavad peamiselt sotsiaalse kasvatuse eesmärke, kuigi selle kõrval ei puudu neil ka väärtuslikud elemendid individaalseks kasvatuseks (kodanikuõpetus, mõtteteaduse eelkursus, kõlbus- ja usuõpetus). Nende ainete individualiseerimine laiemas ulatuses ei ole otstarbekohane; ainult teadmuste omandamiseks näit. kodanikuõpetuses ja mõtteteaduse eelkursuses võib eduga tarvitada ka individaalset tööviisi.

Teiselt poolt märkame, et oskusained on eriti tähtsad õpilase individaalsete võimete arendamiseks ja vajavad kõige rohkem õpetuse individualiseerimist, mida püütakse juba nüüdki teostada. Siia kuuluvad: lugemine, kirjutamine, arvutamine, töö- ja majapidamisõpetus.

Teadmuste omandamises niisuguseis aineis, nagu loodusõpetus, maateadus, matemaatika, ajalugu on individaalne huvi- ja jõukohane töö tähtis, kuid seni nende „teaduslike“ ainete käsitlusel, kõigele näitlikkusele vaatamata, on individaalne tööviis siiski võõras. Tõsi küll, loodusõpetuse õppekava nõuab praktilisi töid füüsikas, keemias, bioloogias, mida peaski korraldama individaalse töö põhimõttele. Enamasti aga praktilised tööd koolides pole mitte teadmuste omandamise aluseks, vaid juba varem raamatust omandatud teadmuste rakendamiseks. Seegi pole halb, aga

edaspidi praktilised tööd tulevad rajada individaalse tööviisi põhimõttele ja liita täiesti raamatuteadmuste omandamisega.

Teadmuste omandamise ja õppimise psühholoogiat mõistetakse valessti, kui arvatakse, et õpetaja võib teadmusi lihtsalt edasi anda oma seletustega ja jutustusega „tähelepanelikult“ kuulavale, kuid passiivsele õpilasele. See vale vaade põhjustabki õpetajate pettumust ja kurtmist, et kooliteadmused ei püsi õpilastel kuigi kaua. Aidata võiks siingi õpetuse individualiseerimine.

Et aga teaduslike ainetega käsitluses leidub ka väärtuslike momente ühiseks töötamiseks, siis ei ole meie ideaal täiesti individaalne töötamine neis aineis. Selle töö kõrval jäägu aega ka ühiseks klassitööks (umbes 20—25%; ajaloos rohkemgi), mille sisuks võiksid olla õpetaja üldised seletused üksikute tööülesannete puhul (eriti töötamisel „ühel frondil“), õpilaste küsimuste arutamine, eeskuju-like õpilaste tööde ettekanded, teemade käsitlus, mis on tööjuhatustest välja jäetud, tagasivaated, kokkuvõtted jm.

Emakeeles võiks korraldada individaalse tööviisi põhimõttele kirjandeid õpilastel valitud teemadele, mida teostatakse eduga nüüdki mitmel pool. Õpetajalt määratud teemadele piiratud valikuga (2—3 teemat) võiks kirjutada peamiselt kontrolli-eesmärgiga. Kirjandusteoste käsitlus annab head ainet nii rühmatöödeks kui puhtindividaalseks tööks, samuti ka keeleõpetus.

Võõraskeeled kuuluvad ka oskusainete hulka, kuna meie oludes nende eesmärgiks on keeleoskuse omandamine. Seepärast indiv. tööviis võib leida kasutamist ka võõraskeelte õpetuses ja seda enam, mida kaugemale on jõutud keelevalitsemises.

Lugemisaine, sõnavara täiendamine, keelelised harjutused, jõukohased kirjandid, see kõik pakub ainet individaalseks tööks. Korraliku hääldamise ja kõnelemise harjutamiseks, seniste töövõtete kõrval, võib soovitada ka puht-individaalset tööviisi, kui õpetaja kõneleb üksiku õpilasega. Teised õpilased samal ajal jätkavad segama-

tult iseseisvat töötamist (lugemine, kirjalikud harjutused jm.)

Joonistamine kunstilis-tehnilise ainena leiab nüüdki laialt individaalset käsitlust ja seda enam, mida vähem harrastatakse gipsi-ornamentide ja mudelite joonistamist.

Võimlemistundides, kui nad meetodiliselt õieti ehitatud, on ühised ja individaalsed harjutused kooskõlas.

Laulutundides valitseb ühislaul (koorilaul) ühis- ja helilise ilutunde kasvatamise abinõuna.

6. Kordamine, töö arvestamine ja hindamine.

Individaalne tööviis ei jäta hoole tusse ka kordamist, olgugi et aine läbitöötamine toimub siin isetegevalt ja mitmekülgsest. See on kindel psühholoogilis-didaktiline tõde, et ühekordne kokkupuutumine uue ainega ei taga veel kindlaid teadmusi sellest. Ainult korduvate harjutustega, rakendamisega ja meeldetuletamisega võime kindlalt ja püsivalt omandada olulised põhilause, reeglid, mõisted, andmed meie teadmuste raudvarana.

Oleks väga hea, kui aega kordamiseks jätkuks õppetundides. Praegustes oludes tuleb siiski jätta kordamine peamiselt koduseks tööks. Individaalse töö põhimõtteil korraldatakse kordamine järgmiselt:

1. Aine valik kordamiseks on õpilasele vaba. Kõigepealt otsustagu õpilane ise, mis vajab kordamist ja harjugu nii enesekontrollile. Kordamistöös õppetunnis õpilane võib kasutada kõiki kättesaadavaid raamatuid ja õppevahendeid, mida ta peab vajalikuks. Kui kordamine jääb koduseks tööks, siis õpetaja määrab töö miinimumi, näit. 3—4 tunni aine tööjuhataste järgi; tegelik aine valik jääb siingi vabaks.

Kordamistöö registreeritakse erikaartidel. Igal õpilasel on oma individaalne kordamiskaart; peale selle peetakse kordamiskaarte kogu klassi jaoks, igas aines eraldi. Selle vorm on lihtne.

1. Individaalne kordamiskaart.

(Õpilase nimi) (Kooli nimi) (klass) õpilane
 (õppeaasta) (õppeaine)

Kuupäevad	Aine sisu (ka õpperaamatu lk.)

Kaardi suurus — umbes 1/4 kirjutuspoginat.

2. Individaalne kordamisleht.

..... (Kooli nimi) klass. (Õppeaasta)
 (Õppeaine)

Õpilaste nimed	Kuupäevad				
(Mis korratud)					
1.					
2.					
3.					

Kaardi suurus — kirjutuspogin.

Klassi individuaalne kordamisleht täidetakse õpilastelt endilt klassivanema või -korrapidaja järelevalvel. Niisuguse registreerimislehe vajadus on selge. Kas õpetaja peab tarviliseks ka õpilase individ. kordamiskaarti, jäägu tema enda otsustada, kuid õpilase enesekontrolliks on see kasulik.

Kordamistööd kontrollitakse lühikeste testidega, mis ongi koostatud klassi kordamislehe alusel. Kõige õigem oleks korraldada test juba järgmisel tunnil 15—20 min. kestel, kuid seda võib teha ka hiljem. Igal juhul võetagu juhiseks: kordamistöö tuleb kontrollida järjekindlalt testiga. See ei nõua kuigi palju aega, aga annab õpetajale selge ülevaate nii üksikute õpilaste kui kogu klassi töötulemustest.

Kordamine vaba ainevaliku põhimõttel on otstarbekohane igal juhul, sellele vaatamata, missugust võtet kasutati aine läbitöötamiseks (ühisteema, rühmad, vaba teemade valik.)

2. Kordamiskaardid (tööjuhatused). Sel juhul õpetaja annab kaartidel rea küsimusi, et selgitada, kuidas on omandatud õppekava üksikud osad. Töö võib toimuda siingi kas klassis või kodus. Õpilased olgu teadlikud, et see töö ei ole mitte nende teadmuste hindamiseks, vaid aine põhjalikumaks omandamiseks ja enesekontrolliks. Seepärast igaüks vastaku küsimusi peast, niipalju kui teab, ja ainult pärast seda on soovitatav vastuseid kontrollida raamatu või brošüüri järgi ja parandada vigu. Viimane moment ongi töös väga väärtuslik nii kasvatuslikult kui teadmuste kindlustamiseks. Vastused kirjutatakse harilikule lehele ja vaadatakse õpetajalt läbi. Ilmnenud vigu selgitatakse ühiselt järgmises tunnis ja peetakse silmas edaspidises kordamises.

See kordamisvõte on otstarbekohane siis, kui töötatakse „ühel frondil“ või rühmades. Vabal aine valikul võib seda teed kasutada ainult aasta või poolaasta lõpus, kui kõigil õpilastel on teatavad teemad läbi töötatud.

3. Õpetaja ise määrab kordamisaine, jättes õpilastele valiku 2—3 ülesandest. Kuna sel tööil on peamiseks eesmärgiks õpilaste teadmuste

kontrollimine, siis on ka õigustatud töö määramine õpetajalt. Kui kordamine toimub klassis, jäetakse tunni lõpus 15—20 min. testiks. Kodusel kordamisel antakse test järgmise tunni alul.

Näidatud võtted teevad kordamistöö ergutavaks ja huvitavaks, mis kindlustab ka töö edu. Peale selle õpetaja saab sel viisil selge pildi kogu klassi töötulemustest ja üksikute õpilaste edasijõudmisest.

Dalton-plaan vajab keerulist kontrollimis- ja hindamissüsteemi. Individuaalses tööviisis on see väliselt lihtne ja ei vaja mingisuguseid erilisi hindamis- või arvestuskaarte, peale ülalkirjeldatud kordamislehtede. (Hindamisprintsiipe see ei puuduta.)

Brošüürtööd hinnatakse lühikeste retsensioonidega, testid—punktidega. Kuna brošüürtööd ja testid jäävad õpilaste kätte, on nad alati teadlikud omas edasijõudmises. Testide puhul on soovitatav teatada õpilastele ka saadud keskmine, maksimaalne punktide arv, kuid seejuures peab tähendama, et punktide arv alla keskmise ei tähenda tingimata nõrka tööd, sest teatavalt juhtudel võib ka minimaalne saavutus rahuldada õpetaja nõudeid.

Kui tööjuhatusete valik on vaba, siis tuleb veel nõuda õpilastelt, et nad oma aasta-töökaavas, mis neile antud juba sügisel õppeaasta alul, märgiksid iga üksiku teema (tööjuhatusete) läbitöötamise aja. Ka õpetajal peab olema erileht, kuhu ta märgib lõpetatud brošüürtööd ja nende hinnangu.

See olekski kõik, mis nõuab selgitust õpilaste hindamise ja töö kontrollimise kohta individuaalses tööviisis.

7. Kuidas individuaalse tööviisiga ületame raskusi praeguses koolitöös.

a. Õpilaste puudumine. Haiguste ja „koduste olude“ tõttu on õpilaste ajutine puudumine koolist harilik nähtus. Praeguses töökorralduses õpetaja ei saa mingit abi pakkuda puudunud õpilastele vahele jäänud aine läbitöötamiseks. Õpilane peab seda tegema täiesti omal jõul (või kaasõpilaste abil), aga et tal puudub harjumus ja oskus iseseisvaks töötamiseks, ei kannata see

töö küllaldaselt vilja. Pikema puudumise järel on õpilasel nii mõneski aines raske jälgida tavalist õpetust ja klassi kontrolltööd võivad tuua talle suuri pahandusi.

Individuaalse tööviisi juures õpilase koolist puudumine ei raskenda sugugi tema edaspidist töötamist koolis. Ta võib jätkata oma tööd sealt, kus ta jäi peatuma, ükskõik kas klassis töötatakse ühisel teemal või vabalt. Muidugi tahab igaüks puudumise tõttu vahele jäänud töö vaba aja arvel ära teha. Selleks võib ta saada koolist tööjuhatusi ja vajalikke raamatuid. Ilma suurema pingutuseta ta varsti jõuab „teistele järele“. Peaks selge olema, et tööjuhataste süsteemil on siin suur tähtsus.

b. Töötamine mitme klassiga (liitklassikloneptid). Suur hulk alg-

kooliõpetajaid maal on sunnitud tööta ma kahe, kolme ja isegi nelja klassiga korraga. Siin on õpetajal alati suureks mureks töö korraldamine teistes jaoskondades sellal, kui ta ise töötab ühe jaoskonnaga.

Tööjuhatused aitavad neistki raskustest kergesti üle ja mitte ainult vanemais algkooli klassides, vaid ka nooremil õppeaastail. Tööjuhatused, nagu varemgi tähendatud, täidavad teataval määral õpetaja aset ja seepärast hõlbustavadki töö organiseerimist liitklassides. Tööraskustest liitklassides ongi sündinud individuaalse tööviisi põhimõtted (dalton-plaan), mis nüüd on võitnud elava poolehoiu kooliuuenduses.

(Järgneb.)

Kirjandite praktika algkoolis.

Rudolf Reiman.

1.

Kultuurelu vajab kirjavõimet. Kiri on saanud kogu õppetöös kui pärast eluski vältimatuks kujundamisvormiks, ühegi ainevalla kui ka koha ja aja piiramata. Seepärast ei kuulu sõnastuseõpetus ainult emakeele valda, vaid moodustab kogu õppetöö tähtsa printsiibi.

Sõnastuseõpetuse alused on elamusprintsiip ja isetegevus. Keelelise kujundamise teeb raskeks keeleaisti, selle teiste aistide tsentri ja sideme, komplitseeritus. Temas võivad elustuda kõigi muljed, seepärast suudab keel kogu teadvuse-elu väljendada. Seepärast ka ühendab keeleõpetus teataval määral kõiki kooliteadmuste distsipline.

Keelelise kujundamise kõige otsesem tee on kõne. Tugev elamus meelte kontsentreeritud rakenduses valmib tundeõppimise pildiks, pingutatud mõtlemises saavad mõisted, otsused, ja elamus saab keelelises väljenduses kõigepealt hääldatavaks sõnaks, so. seemiseks kõneks, kuna edasi võib väljendada kuuldivas või ülekanamisel kirja-

tähtedesse nähtavas sõnas. Kirjalik sõnastus on kõige raskem. Kõne on lihtsem, vahetum tee: meid aitavad miimika, žestid, intonatsioon jne., so. nähtav isik ise, kuid kõneldud sõnad ilma isikuta ei ütle midagi. Kirjas peab nõ. stiil isikuks saama. Kirjutaja peab arvestama lugejat, et elamust edasi anda. Ta peab distsiplineerima elamuspilte ja mõtteid, neid valima, kontsentreerima, sõnu otsima ning oma mõtteid korraldatult, arusaadavalt ja õigekeelselt väljendada. Selle sõnastusvõime peab õpilane enesest välja töötama. Ainult intensiivselt läbielatu ja tunnetatu tungib vabale ja iseseisvale väljendusele. Seepärast mida elamusrikkam on üldine õppetöö ja sügavam vaimline läbitöötamine, seda kindlamale ja iseseisvamale keelelisele väljendusele see pääseb.

Elamus ja isetegevus on kirjandiõpetuse nurgakivid. Nende loomiseks peame tundma õpilaste arenemisastet ja vaimutüüpe. Loomulik rääkimistung ei eelda alati tungi kirjakeelseks ehitamiseks, veel vähem ühe mõõduga võttes. Varasemas nooru-

ses, 9., 10. eluaastani, areneb lapse kujutlusvõime ning fantaasia; laps armastab seigelda imedemaal, ebatõelises maailmas, elustada iga eset, teda huvitavad ainult väliselamused. Hilisemas lapseas, 16.—14. eluaastani, nõuavad intellekt ja mõtteelu enam toitu; laps tungib ebatõelisest maailmast järkjärgult tõelise maailma poole. Teadvus hakkab pöörduma sissepoole, tunde- ja tahtelu tungima algelisemale enesemääramisele. Elu peavad juhtima isiklikud jõud: poistel välised meelte, tütarlastel seesmised tundejõud. Puberteedias, 15. eluaasta ümber, jõutakse tõelisse maailma. Kogu teadvus pöördub sissepoole. Noore tunde- ja tahtelu siirdub isiklikule „minale“ ja tungib teadlikumale enesemääramisele ja teostamisele — nii oma hinges kui ka inimühiskonnas; välisilm on tähtis sedavõrt, kui teda on tarvis „mina“ sihtidele.

Seda üldist arenemiskäiku teostavad üksikindiviidid hoopis erinevalt. Seda määravad õpilaste intelligentsi-, adaptsoon-, appertseptsiooni- ning vaatluse-, mälu- ning õppe-, kujutluse-, fantaasia- ja mõttetüübid. Keelelise kujundamise protsessis on olulise tähtsusega õpilase vaatlustüüp. Analüütiline kirjeldav tüüp kirjeldab lihtselt, mis sündinud, mis näha, ilma et lisaks oma juurde. Ta armastab detaile ja valgub sagedasti laiali üksikasjusse. Sünteetiline tüüp haarab objekti kas intellektuaalsest või emotsionaalsest küljest. Vaatlev tabab ka palju detaile, kuid kohe töötab ümber need, kujundab üheks nähtuseks, toiminguks ja annab kõigele teatava tähenduse, kindlustab suhte kõigi kujutluselementide vahel ja loob karakterliku pildi; vahel toob vaadeldu kõrvale õpitu ja valmisolevad teadmused, võrdleb nendega uut pilti, katsub järgi loogiliselt ning kriitiliselt ja esitab kriitilisi mõtlusi. Emotsionaalne aga tunneb sisse tervikule, elab kaasa üksikasjadega ja loob terviku ühenduse tajutu tundesisu vaatekohalt.

Kõigest sellest kasvabki vabaduse-nõue laste stiililistele üritustele. Vaba individuaalne töö kas-

vab seesmisest tarvidusest, ta on orgaaniline seadus, on kujundamisoskuse arendamiseks kõrgeima väärtusega. Meie peame vaba kujundamise võimalusega tulema vastu väljendusvõimete, -tarviduste ja -teede mitmekesisusele. Siis tekib õpilasel subjektiivne side ainega ja hakkab hinges helisema keel, mis juhib väljenduse raskes kogumis-, valimis- ja ehitamistöös.

2.

Ainevalikul on põhimõduks õpilane. Aineid pakuvad voolav elu ja tööprotsess, õpilaste vaatluste ja kogemuste vallad: kodu, mälestised, loodus, ühiskond, kool oma tööelamustega. Kõige olulisem on tihe kontsentratsioon kogu õppetöoga. Ainult siis tungib teostumisele mitmekülgne stiililise väljendusvõime arendamine ja harmooniline isiksuse kasvatamine.

Ainet esitab konkreetse kujusega. Väärtuslikult teemalt nõuame, et ta: 1. avagu tung väljendada elamust, 2. andku piltidele, tunnetele, mõtetele kindel lähtekoht ja suund ja 3. võimaldagu vaba individuaalset käsitlust. Esimeseks vaja anda aine sõnastusele teatav emotsionaalne värving, et lapse hingesisu välja avatella. Väljendus- tung iseendast on korratu, laialivalguv, vormivaenuline, seepärast on tähtis näidata kujutluste voolamisele, mõtete käigule kindel alguspunkt ja suund, milles need hakkaksid liikuma. Viimane on eriti vajalik alamal astmel. Selle juures aga olgu see tee küllalt avar, vaba individuaalsete elamuste liiklemiseks. Näeme töös sagedasti, et üks ja sama aine, erilauseisse suletud, annab hoopis erinevaid resultaate. Näiteid:

Sügis. Mis sügis toob meile?
Kool. Täna tulime kooli.
Lindude minek. Kui pääsukesed lähivad.

Rehepeks. Onul peksti reht.
Külm. Mis külmataat tegi?
Jõulud. Mis jõulud töid mulle?
Lumesõda. Küll tegime eile lumesõda?

Puud talvel. Kuusk ja kask jutustavad oma talvisest elust.

<i>Vabaduspüha.</i>	<i>Kuidas pühitsesime vabaduspüha?</i>
<i>Lindude tulek.</i>	<i>Juba tulevad meie sulgised sõbrad.</i>
<i>Kasemahl.</i>	<i>Lasksime mahla.</i>
<i>Jaanituli.</i>	<i>Koduküla jaanitulel.</i>
<i>Oja.</i>	<i>Minu koduoja kevadel/suvel, sügisel, talvel.</i>
<i>Laat.</i>	<i>Käisin laadal.</i>
<i>Hobune.</i>	<i>Meie sõber ja tööline hobune.</i>
<i>Metsa tähtsus.</i>	<i>Mida mets annab meile?</i>

Loomulikem on anda korraga terve rühm teemasid teataval motiivil, et võimaldada individuaalsemat tööd. Näiteid:

Pühadejutt — jõulu-, lihavõtte-, suviste-, jaanipäeva.

Muinasjutt haldjast — maja-, põllu-, metsa-, vee.

Mis toob kevad — õue, aeda, põllule, metsa, aasale; linna, maale?

Sügis — linnas, maal. Minu kodu sügisel. Mina sügisel. Kevadneid ja sügiseid. Põllumees/aednik/sügisel.

Vahel, rohkem vanemal õppeaastail, võime piirduda ainult motiivi andmisega, kuna õpilased ise valivad teemad lähimast kogemuste vallast; tarbekorral aitame neid formuleerida. Näiteid:

Mets: *Kodumets suvel/sügisel/talvel/kevadel. Metsa annid. Metshaldjas. Vana metsavahi jutt. Minu sõbrad metsas. Vana kuusiku/kaasiku/ jutt. Minu kodumetsa elulugu. Jne.*

Minu rõõmud: *Minu rõõmud kevadel/suvel/sügisel/talvel. Mis teeb mulle suurimat rõõmu? Jne.*

Talv: *Kui tuli esimest lund. Külmetaat õues. Tegime lumesõda. Mis tegi tuisueit? Talvisi külalisi aias. Minu kodu lumes. Järve jääle! Mina ja külmetaat. Talvine kiri sõbrale. Aja-lehesõnum tuisuõnnetusest. Jne.*

Vaba teema (kõige laiemas mõttes) osa algkoolis ei saa olla oluline. Raske on õpilastel otsida muljete laial väljal, veel raskem orienteeruda, materjali valida ja korraldada tööksuseks.

Tulemuseks on enamusest laialivalguvad, sisutud tööd. Kasvatuse õppetöö süsteem ja töö ühiskondlik organisatsioon ei luba seda. Kuid vaba teemale jääb oma väärtus puhtindividuaalse tööna õpilase isiklikul soovil, mida peame ergutamagi, sest siin pääsevad teostusele sisimad huvid. Vaba teema võib saada ka huvitavaks katsevahendiks klassi kalduvustele ja võimele.

3.

Algkooli kirjatööde vormilisi põhitüpe on kolm: jutustis, kirjeldis ja talituskiri.

1. Jutustis on algkooli kõige kergem ja loomupärasem vormitüüp, eriti algastmel. Jutustise ajaline järjestusprintsip vastab lapsepärasele kujutluse käigule. Lapsed kujutavad sündmusi, nähtust samas järjekorras, milles neid läbi elanud, vaadelnud.

a) Vabajutustis on kõige väärtuslikum jutustise alaliik. Teemad liiguvad lapse elamuste ringis ja võimaldavad vaba individuaalset sisu ja vormi. Laps ise distsiplineerib oma passiivset fantaasiat ja teeb valimise ja eritlusega teda aktiivsemaks ja sihitavaks tema tähelepanu. Töö emotsionaalne kandejõud tõstab julgust ja enesetunnet. Vabajutustises valitseb loov element ja sellega ta arendab loomisvõimet. Õpetajale ta pakub peale selle väga palju õpilase psühholoogiliseks uurimiseks. Läbitöötamis- ja sõnastusvõtete arenemist peab pidevalt süvendama ja mitmekesistama õpetaja süstemaatiline juhtimine, et ei kujuneks šabloon ja ühekülgus. Vabajutustise aine- ja vormipiirid on väga avarad: need ulatuvad reaalsest esemeist ja nähtustest muinasjutu fantastikani, ajalikust talitussõnast tundeüllase ilukõneni.

b) Pildijutustis on kasulik tähelepanu ja aktiivse fantaasia arendamiseks. Loovaks tööks peame aga juhtima õpilast pilti lugema, mitte ainult vaatlema: meie elustame pildi sellega, kanname tema staatilisse momenti elu liikuvuse, pannes õpilase eelnevat ja järgnevat looma. Sellega muu-

tub pilt õieti illustatsiooniks õpilase individuaalsele tööle. Kasutatavad pildid loomulikult peavad olema elulised ja kunstipärased. Individuaalseks tööjaotuseks on hea tarvitada kunstilisi piltpostkaarte.

d) Ümberjutustisel, mida praegune kool armastab hüljata, on oma väärtus ja ülesanne. Ta harib mälu ja tähelepanu ja distsiplineerib fantaasiat: õpilane peab nõ. dissotsieerima kujutlusi. Kuigi ümberjutustise loov väärtus on väikene, pakub ta mõndagi väljendusvõime ja -võtete arendamiseks eeskujul põhjal, kui ta on kujude ja sündmuste, mitte sõnade meeldetuletus. Huvitav erivorm on dialoog, sest ta võimaldab anda tööle individuaalse ilme.

e) Kiri on laste meelepärane vorm. Kirjas pöördub laps teadlikult edasiandmistungiga teise poole ja instinktiivselt taotleb sõnastuse arusaadavust ja selgust. Otstarbele vastav teostus kirjababeril ja ümbrikus teeb töö veel elamurikkamaks.

2. Kirjeldis on raskem vormitüüp. Lapse silm akkomodeerub ruumis (reaalses või kujuteldavas) korruga lähedasele ja kaugemale ega taju esemeid kindlas korras. Ilma lähtekohata ei saa hakata valima ega korraldama. Seepärast on nii tähtis õpetada lapsi iseisesevalt vaatlema. Vaatlemisoskus on vältimatu alus kirjelduseks. Kirjeldise hariv mõju seisab kujutluste eristamises ja grupeerimises, mis kasvatab analüüsi- ja sünteesivõimet; stiililine tähtsus peitub vormide valimises.

a) Jutustav kirjeldis on kõige kergem ja loomulikuks arendamisteks hilisemale puhtale kirjeldisele. Meie toome tõhe liikuvuse ja subjektiivse momendi, siis õpilane leiab ise lähtekoha ja suuna. Näiteid: *Mis toob meile sügis/talv/kevad/suvi/? Päev heinal. Kuidas sai tera põllult salve? Minu karjasuvi. Käisime sepikojas.*

b) Puhas kirjeldis eeldab aktiivset vaatlust. Silm peab nägema eset, nähtust kindla eesmärgiga luua temast selge pilt, vaade. Meie peame jaotama terviku üksikuteks osadeks ja vaatlema iga elementi eraldi. Selle analüüsi järgi tuleb üksikmomendid uuesti liita, ja ses sünteesis koondatud tähelepanu

leiab eseme, nähtuse tsentri, idee, millest lähtuda. Õpetaja ülesanne on seda vaatepunkti näidata ja kirjeldust kava-kindlalt juhtida. Vaatluskava luues ja kasutades peame aga hoiduma tardunud skeemist ja seadma tulipunkti iga eseme või nähtuse puhul kõige olulisema ja iseloomustavama, mis tähelepanu haarab loomulikult. Näiteid: *November väljas. Minu mängusõbrad. Minu kevadised /suvised/ sügisesed /talvised/ rõõmud. Kevadised tööd aias /põllul/. Talvisi külalisi meie aias. Minu kodu suvel /sügisel/ talvel /kevadell/. Vaade minu toa aknast /väravast/ /kodumäelt/. Kevad — külviaeg. Hobune — meie töösõber.*

d) Võrdlus nõuab kahe eseme, nähtuse samaaegset teravat vaatlemist ja eristamist. Vastavas konkreetsuses ja ulatuses on ta huvitavaks töövormiks. Näiteid: *Minu kiisu ja kutsu. Käisime põllul ja metsas. Mina kevadel ja sügisel. Mis rõõmustab mind igal aastajal? Inimene ja õunapuü.*

e) Arutlev kirjeldis nõuab järeldavat, otsustavat mõtlemisprotsessi, seepärast on mõeldav alles viimisel õppeaastal ja teatud piirides. Tema aluseks olgu konkreetsed kujutlused ja kogu materjal saadaval õpilase elu- ja õppimiskogemustest. Näit. teemad loodusenähtustest ja -esemeist, tehnikast, inimese tööst, ühiselust jne. Pea-raskus on mõtlemisprotsessi käigus, sellega kavas. Seepärast on vaatlemise juhtimine siin eriti tähtis. Töö väärtus on kolmekülgne: teaduslik, loogiline ja stiililine. Näiteid: *Miks ma ootan kevadet? Kuidas meie liikleme? Kuidas kasutame maapinda? Kuidas muld toidab meid? Mida mets annab meile? Mis teeksin rikkana? Millist elukutset eelistan?*

g) Iseloomustis võtab vaatlemiseks harilikult inimese. Algkoolis on karakteristika mõeldav vaatlev-jutustava elupildina, kusjuures tegusid ja samme võimalikult põhjendatakse, mitte analüseeriva arutlusena. Kõige loomulikud on kirjanduslikkude isikute karakteristikad, sest neid saab objektiivsemalt vaadelda ja otsuseid põhjendada, kuna elavate inimeste karakteriseerimine võib omandada ükekülgse isikliku

laadi. Näiteid: *Eedi ja parunipoeg* (E. Wilde' „Minu esimesed triibulised“). *Vana Pliuhkam ahnusekott* (O. Luts'u „Kapsapea“), *Jaagu eluvõitlus* (F. Tuglas'e „Asuja“). *Silmakirjateenrid Jaak ja Rein* (Johan Liiv'i „Peipsi peal“). *Mäetaguse vanamees talvel ja suvel* (A. Tammsaare' „Mäetaguse vanad“). *Andrese piinarikas lõpp* (J. Mändmets'a „Katkiraiutud kaljas“). *Villu murelaps* (Juhan Liiv'i „Vari“). *Tiina libahundisaatus* (A. Kitzberg'i „Libahunt“). *Mispärast Kaarilil ei õnnestunud kodu loomine?* (A. Tammsaare' „Vanad ja noored“). *Kangekaelne Võllamäe Päärn* (E. Wilde' „Mahtra sõda“).

3. Talituskirjad on väga tarvilikud igapäevases tegelikus elus, kus alatasa tuleb ajada mitmesuguseid asju kirjalikult. Eksitus oleks mõelda, et see puhtpraktiline materjal ei mahu vaba individuaalse töö raamidesse: neid töid võime alati väga hästi siduda lastel nii tihti tekkivate igapäevase elu küsimustega ning tarvidustega ja anda neile elamuslik alus.

Neid töid on mitmekesiseid:

a) *Silt* — raamatu, vihu; kingsepa-, tiseri-, rätsepatöökoja; toiduainete-, pudu-, raamatukaupluse jne.

b) *Kuulutis* — kauba, töö pakumise, otsimise jne.

d) *Teade* — äri, asutise, töö jne. avamise, ümberkorraldamise, lõpetamise kohta; ärasõidu, oksjoni, väljapakumise jne.

e) *Tellimus* — mitmesuguse kauba, ajalehe jne.

g) *Saatekiri* — kauba, esemete jne.

h) *Arve* — kauba, töö, üüri jne.

i) *Allkiri, kviitung* — raha, esemete, töö jne. vastuvõtmise kohta.

j) *Volitis* — raha, materjali, asjade saamiseks, mitmesugusteks talitusteks, ostuks-müügiks jne.

k) *Kutsekaart* — peole, koosolekule, perekonnasündmusele jne.

l) *Õnnesoov, tervitis* — pidulikul sündmusel, tähtpäeval jne.

m) *Telegramm* — kiirel ja tähtsal juhul: õnnetus, rahapuudus, haigus, ärasõit, asjakorraldus jne.

n) *Aruanne* — tööst, ärist, ostust-müügist, peost jne.

o) *Protokoll* — koosoleku, järele vaatuse, erilise sündmuse jne.

p) *Palvekiri* — kooliastumise, toetuse, kohaotsimise jne.

r) *Ajalehesõnum* — õnnetusest, loodusenähtusest, ettevõttest, tööst, kuiteost jne.

Kuidagi ei või mõelda, et need vormid peaksid esinema puhtal kujul ja õpetuse kestes üksteist kindlas järjekorras eraldama. Nad on põhivormid, mil lõpmata palju erikujusid, mis liituvad ja põimlevad mitmekesisest variatsioonides ja mitmesuguses ulatuses. Nad ei kuulu ettemääratud ajajärkudele: näit. jutustis on niisama tarvilik viimasel kui esimesel õppeaastal, vahe on ainult käsitluslaadis ja stiililistes nõuetes; kirjeldis põimub iga õppeaasta tõiisse; praktiliste tööde vajadus esineb alatasa; ainult puhtamast kirjeldisest ei saa olla juttu nooremail õppeaastail.

4.

Ainesalvedeks on kõik eluvaldad, kust laps kogub elamusi oma pidevas arenemiskäigus: mängud ja sõbrad, perekonnasündmused, tähtpäevad, loodus, matkad, töö ja elukutse, ühiselu ja kaasinimesed, kirjandus. Iga ainevald pakub võimalusi kõigiks vormitüüpideks: jutustiseks, kirjeldiseks, talituskirjaks.

a) *Mängud ja sõbrad*: 1. *Mängisime peitu / kurni / palli /*. *Tegime lumesõda. Käisime uisuteel / suplemas / marjul /*. 2. *Mida nägime kelgumäel / kalal / staadionil /?* *Minu armsamad mängud. Minu mängusõber Muri.* 3. *Kutse mängule / jalutuskäigule /*. *Kuulutis võistlusmängudest / spordipeost /*. *Pallide / suuskade / kelkude / tellimus.*

b) *Perekonnasündmused*: 1. *Käisime sünnipäeval. Minu viimane sünnipäev. Mis ma tegin ema / isa / sünnipäeval?* *Asusime uude kodusse. Ema jäi haigeks. Muinasjutt vaeslapsesest.* 2. *Kui väikest õde / venda / ristiti. Kuidas teen rõõmu isale / emale /?* *Pulmas. Meie naabri vaeslapsesed.* 3. *Kutsekaart perekonnapeole. Tervitis, õnnesoov sünnipäevaks. Teade, telegramm haigusest / surmast /*.

d) **Tähtpäevad:** 1. *Mardisandid käisid. Kuidas ma veetsin jõulud / lihavõtted / suvised / ? Õnnetus vastlaliul. Muinasjutt jõululapsest. Jõuluaegne kiri sõbrale.* 2. *Mis kevadpühad tõid tänavu? Käisime jaanitulel. Käisime surruaiapähal. Meie jõulupidu. Vabaduspüha meie koolis. Minu armsam püha.* 3. *Pühade õnnesoove. Võõrsilekutse. Peo kutsekaart, kuulutis, arved, kviitungid, aruanne. Ajalehesõnum koolipeost.*

e) **Loodus** (aastaaegade printsiibil): 1. *Külmataat / tuisueit / tuli. Minu koduoja / -järve / -mäe / elulugu. Mis teeb sügis põllul / aias / metsas / aasal? Kuldnohkade / pääsukeste / kurgede / reisi-jutt. Jänese / varese / varblase / tihase / talvejutt. Kuuse / kase / elulugu. Muinasjutt kevadhaldjast / marumemest /. Muinasjutt kodumäest / -järvest / -kaasikust /. Suvine / talvine / kiri sõbrale.* 2. *Kuidas tuli tänavune talv / kevad / suvi / sügis / ? Mis toob kevad / suvi / sügis / talv / meile? Kui tuli esimest lund / kevadvihma /. Minu kodu kevadel / suvel / sügisel / talvel /. Meie mets hangedes / lehtedes / raagudes /. Kui järv / jõgi / lagunes. Talvisi küllalisi aias / metsas / aasal/. Kevadneid ja sügiseit. Millega rõõmustab mind iga aastaaeg? Mida mets annab meile? 3. Ajalehesõnum põuast / sadudest / külmast / pikseõnnetusest / tormist /.*

g) **Matkad:** Käisime onul maal / linnas /. Meie rõõmus jalutuskäik mägedesse / järville /. Esimene reis mereranda. Jutt õhusõidust. Kiri suvisest matkast. Reisikiri merelt. 2. Mida nägime Pühajärvel / Tartus / ? Minu esimene raudtee- / laeva- / sõit. Kuidas tahaksin reisida? 3. Ajalehesõnum huvireisist. Reisi arveid, kulude ja sisu aruanne. Sõiduki tellimus.

h) **Töö ja elukutse:** 1. Käisin isaga heinal / äestamas / külvamas / rehel / sõnikutalgul /. Ema saatis jõulu eel turele / ühiskauplusse /. Aitasin loomi talitada / hagu vedada /. Hobuse elulugu. Leib jutustab oma elulugu. Muinasjutt põlluhaldjast. Kiri sõbrale suvisest tõist. 2. Minu esimene karjasuvi. Minu katsepõlluke. Mis ma nägin sepal / veskil / lauavabrikus / ? Kevadised tööd põllul / aias. Kuidas muld toidab meid? Mida saame oma maapõuest? Mis teek-

sin rikkana / kõigest ilma jäädes / ? Millist elukutset eelistan? 3. Ärisilt, kuulutis. Teade töö algusest. Seemnete, materjalide tellimus, äri saatekiri, arve, kviitung. Volitis palga, asjade saamiseks, talituseks. Töö aruanne. Palgaarve ja -kviitung. Palvekiri koha saamiseks. Ajalehesõnum külvist, lõikusest, töölopetusest, tööõnnelusest.

i) **Ühiselu:** 1. Esimene päev koolis. Käisin valla- / linna- / valitsuses. Meie ringi avamiskoosolek. Kui asutasime kooliaeda. Tulikahi. Vana sõdur. 2. Meie talu / maja / rahvas. Meie naabrid. Meie küla elanikud nende töös. Kuidas sai meie koolimaja / seltsimaja / ? Mis teeksin vallavanemana / linnapeana / ? Mis toob ajaleht meile? Tee-ehitusel. 3. Meie ringi koosoleku protokoll. Asutamise palvekiri. Kutse koosolekule, päevakord. Tegevuse aruanne. Ajalehesõnum ringist, koolist, näitusest.

j) **Kirjandus:** 1. Ümberjutustised — a) harilikud: J. Tamm'e „Siga“, „Punik“, J. Bergmann'i „Ustav Ülo“; b) originaali koondamise või laiendamisega: O. Luts'u „Ülemiste vanake“, „Kapsapea“, Juhan Liiv'i „Peipsi peal“, K. Söödi „Kuld“, Juhan Liiv'i „Rändaja“, d) dialoogid — „Vanaisa ja pojapoeg“ (C. R. Jakobson'i lug.), „Näkk“ (J. Kunder'i muinasjutt), Luuletaja ja pääsuke (Juhan Liiv'i „Ilus suvepäev oli“). Muldmäe Mats ja viinapudel (Juhan Liiv'i „Muldmäe Mats“). Eedi ja parunipoeg tutvuvad (E. Wilde' „Minu esimesed triibulised“). 2. Elamustööd teoste motiivil ja vormilisel toetusel — Kuidas andsin hädas tootusi? (J. Liiv'i „Peipsi peal“). Jutt emast, kes ootas poega sõjast (F. Tuglas'e „Inimese vari“). Minu asuniku-jutt (Fr. Tuglas'e „Asuja“). Une-nägu hingedeööl (J. Lõo' „Hingedepäev“). Kuidas sattus vana sepp vaestemajja (E. Wilde' „Kupja-Kaarli adjastaadid“). Sauna- ja talupoiss (E. Wilde' „Minu esimesed triibulised“). 3. Iseloomustised ja vaatlused — Eedi ja parunipoeg (E. Wilde' „Minu esimesed triibulised“). Vana Pluuhkam ahnuse-kott (O. Luts'u „Kapsapea“). Silmakirjateenrid Jaak ja Rein (Juhan Liiv'i „Peipsi peal“). Andrese piinarikas lõpp (J. Mändmets'a „Katkiraiutud kaljas“), Villu murelaps (Juhan Liiv'i „Vari“). Tiina libahundi-

saatus (A. Kitzberg'i „Libahunt“). *Kaarli õnnetu koduloomine* (A. Tammsaare, „Vanad ja noored“). *Minu armsam raamat*. 4. *Talituskirjad — Raamatute tellimus*. *Aruanne raamatute lugemisest* (autor, teos, tegelased, lugemise aeg, otsus). *Minu raamatute nimestik* (autor, teos, kirjastus, hind, ostmise aeg).

5.

Kirjand on iga õppeaasta vältimatu kujundamisvorm nagu kõnegi ja ekslik oleks omistada teda vanemale astmele. Niipea kui esimesel õppeaastal elementaarne kirjatehnika käes, algame kirjatöödega. Algas kollektiivne. Esimesed mõnesõnalised ühiselt väljatöötatud üleskirjutised jooksvatest elamustest, harilikult joonististe all, on juba kirjandid. 8. aasta ümber suudab iga laps moodustada lauseid, kus figureerivad asi ja tegevus. Keele ja õigekirjutuse vallutamine järkjärgult mitmekesistab ja süvendab kollektiivset tööd ja loob eeldusi individuaalseiks sõnastusteks, mis samuti algavad paarilauselistena, kuid päev-päevalt kasvavad ja vääristuvad, haarates peale asjade ja tegevuse ruumilisi, ajalisi ja elementaarsetid põhjuslikke suhteid. See väljendustegevus paneb lapse korraldama oma segaseid muljeid selgeteks kujudeks ja need algelised sõnastuse-katsed arenevad aastate kestes kujukateks lapse siseilma väljendisteks. Oma koht on ka praktilistel töödel nagu pühade-, sünnipäevakaardid, paarisõnalised teatekirjakesed. Aineid annavad jooksvad kooli- ja koduelamused: mängud, sõbrad, perekonnasündmused, tähtpäevad, loodus, lugemispalad.

Teisel õppeaastal jätkuvad kollektiivsed kirjutised jooksvaist elamustest paralleelselt individuaalsete töödega, esimeste olles viimaste eelkooliks. Vormitüüp on jutustis (vaba-, pildi-, ümberjutustis, sõnumik) ja jutustav kirjeldis kui ka praktilised tööd (tervitus, teated, kutsed). Eluvallad laienevad, eriti loodus, lugemispalad.

Kolmandal õppeaastal süvenevad need vormitüübid (kollektiivses ja individuaalses töös) jutustava kui ka

kirjeldava elemendi arendamisega, elementaarsed võrdlused, kirjad; talituskirjadest juurde näit. kuulutis, silt, tellimus, arve, kviitung. Eluvallad avarduvad, juurde matkad, töö.

Neljas õppeaasta arendab seniseid vormitüüpe kirjeldav-vaatleva külje süvendamisega. Kollektiivne töö taganeb individuaalse ees, omandades rohkem tööharjutuse laadi uue töötüübi sissejuhatamisel. Valitsevad vabajutustis ja jutustav kirjeldis, juurde praktilistest töödest saatekiri, volitis, elementaarne aruanne. Eluvallad süvenevad, eriti loodus, töö ja elukutse, juurde ühiselu.

Viies õppeaasta jätkab individuaalses töös eelmise vormitüüpe süvendamist kirjeldav-vaatleva elemendi konkreetsete põhjuslikkude ja järelduslikkude suhete esiletõstuga: vabajutustis, pikemad kirjad, jutustav kirjeldis, lihtsem puhas kirjeldis, raskem võrdlus, iseloomustised (inimestüübid); praktilistest töist endistele juurde telegramm, protokoll. Ainevallad avarduvad eriti looduse-, töö- ja elukutse-, ühiselu- ja kirjanduselamuste alal. Kollektiivse töö osa on uusi töötüüpe (sisu- ja vormi-) sisse juhatada.

Kuues õppeaasta viimistleb algkooli võimaluste piirides individuaalses töös senised vormitüübid, arendades eriti puhast ja arutlevat kirjeldist, võrdlusi, iseloomustisi ja praktilistest töödest tellimust-arvet-kviitungit, aruannet, palvekirja, protokolli, ajalehesõnumit. Ainet pakuvad peamiselt kirjandus ja looduse-, töö-, elukutse- ja ühiselu-elamused.

6.

Vaba töö põhimõte esitab õpetamisele suured nõuded. Meie peame viima õpilase igapäevase elu kobavalt, korraldamatult väljenduselt järkjärgult tihendatud, seotud kirjalikule kujundamisele. Mõned õpetajad armastavad öelda, et nn. stiilivõimed kujunevad vaba harjutamise ja arenemisega iseendast. Siin on tegu endapettusega. Kui meie laseme õpilasel kirjutada täies vabaduses, mis ja kuidas ta tahab, siis lõdvendame rohkem tema mõtte

ja fantaasia tööd ja jätame ta abitult võitlema vormiliste ja tehniliste raskustega. Lõpmata aegamisi ja lõppeks väga vähe tuleb paljukirjutamisest, mis mõnikord koolis näib olevat läinud moodi. Loomulik töö-ökoonoomia nõuab, et meie oma õpilastele annaksime kätte võtete ja vahendid, millega teadlikult vältida vigu ja tungida sihile kõige otsemat teed. Need võtmed kuuluvad kolmele alale: sisu — aine ammutus, materjali tasakaaluline korraldus, piltide ja mõtete kindel seos, sõnastus — arusaadavus, täpsus, lihtsus, kirjatehnika — selge, puhas käekiri, osav ruumikasutus, töövihu, -lehe nägus välimus.

Seda töötehnikat õpetame ja harjutame kõigepealt kollektiivse kirjatööga, kõigil astmel. Algukses ainuke töövorm, taganeb ta järkjärgult individuaalse töö ees, kuid säilitab lõpuni peaväärtuse stiililises vaateõpetuses, peasjalikult uute vormitüüpide kui ka ainevaldade ettevalmistamisel. Kollektiivseks tööks võetakse kogu klassile ühine teema lähedasest õppimisalamusest, vanemal astmel ettevalmistatavat vormi- või sisutüüpi. Õpilased esitavad mõtteid, millest ühiselt arutades valitakse kohaseimad, viimistellakse sõnastuselt ja kirjutatakse järkjärgult tahvlile ja vihkudesse. Õpilased näevad, kuidas mõttetervikut nagu maja ehitatakse, kuidas iga mõte enne kirjutamist läbi kaalutakse, selle sõnastus täpsalt viimistellakse ja alles siis liidetakse eelmisele nagu kivi kivile. Selle kaasas jälgitakse hoolega kirjatahnikat: käekirja, täpsat paigutust, puhtust jne., et ka silm näeks ehitust. Sellise stiililise vaateõpetusega kasvatame mõtte ja väljenduse distsipliini, sümmeetria- ning proportsionaalsusetunnet, vaimu ja kõrva-, silma-, suu-, käetöö ühtivust. Selle vaateõpetusega viime õpilase aste-astmelt õppemeetodiliselt siduvuselt töömeetodilisele iseisvuslele.

Teine stiililise vaateõpetuse vahend on individuaalsete tööde ettekanne ja arvustus (pärast või enne õpetaja parandamist). Üksiktööle koondub isetegevalt kogu klassi töö. Loeme ette paremaid töid tervikuina. Klass kuu-

lab. Lühikese vaatlusvaikuse järgi, mil nähakse pilte, elatakse kaasa mee- leolu, algab klassi kriitiline töö: kas elasime kaasa? Kas nägime vaimus? Töö ehtsus? Mõttelend ja tõelikkus? Sõnastus ja selle vahendid? Tähtis on juhtida leidma tööst kõigepealt väärtusi, sest need annavad lastele teadlikku ilurõõmu ja on eeskujuks, suureks tõukejõuks. Puuduste tunnetamisel tuleb tõrjuda tagasi kõik väiklased norimised, et töö ei kaotaks oma tõsist väärtust. Autor märkab kõvasti ettekandega juba ise sisulisi, eriti aga stiililis-keelelisi konarusi. Temal on esimene sõnaõigus töö kohta. Peale selle õpib ta mehiselt arvustusi kuulama, teised aga teda tüügesti ning asjalikult arvustama. Kui õpetajal on tööd läbi vaadatud, loeme mitmekesis- tamiseks üksikuid paremaid katkeid nõrgematest töödest, et iga õpilane saaks anda midagi klassile. Ettekande eel või kaasas käiv õppejutt märgib käesoleva töö olemuse, üldised raskused ja kahtlused, õpetaja toob oma otsuseid läbivaatamisest. Parandatud tööde puhul esitab õpetaja tüüpilisi vigaseid stiilinäiteid klassile kritiseerimiseks (õigekirjutusevead jäävad õigekirjutuse ülesandeks), neid tarbekorral tahvlile välja kirjutades. Klassi ühistöös tunnetatakse õige kergesti segasused, ebakohasused, sidetused mõttekäikudes, vastakused väljendustes ja ühendustes, liialdused jne. Need parandatakse ühiselt. Iseenesest-mõista ei ole soovitav teatada klassile vigade autoreid (tõsises töömeeleolus autor avaldub isegi!). Neist kõnelustest saavad näpunäiteid tööks kõik õpilased, nii et igaühe tööst on kasu kogu klassile. Lõppeks võime lugeda ette ühe hea töö enesetunde ja mee- leolu tõs- tuks.

Vanemal astmel on heaks sõnastuse- õpetuse vahendiks kompositsioo- niharjutus (kavastamine), mis õpetab tööd sisulis-stiililiselt üles ehitama; keeleraskused on ses eas juba väikesemad. Võetakse ühine teema etteval- mistatavast sisurühmast, tehakse kind- laks tema vormitüüp ja hakatakse siis ühiselt üksikasjalist kava ehitama. Pakutavast materjalist võime kohe teha

valiku, selle järjestada ja siis alles üles kirjutada; võime ka näitlikustamiseks kõik valimatult ja korraldamatult ühele tahvlipoolle nõ. hunnikusse laduda, millest siis teisel tahvlipoolle ehitame tööhoone kanderaamistikku. Viimane võte on kasulik suuremate ehitiste puhul. Järgnev õppejutt näitaks veel sõnastuse võtteid ja vahendeid. Kavastamise töös tuleb, eriti alul, toimida konkreetset, tarvitada rohkem elavaid küsimusi ja lauseid kui jaotust mõistetega. Selliseid kompositsiooni-ülesandeid on kasulik anda ka iseseisvaiks tööks, mis pärast võetakse ühisele vaatlusele ja arvustusele. Mõnikord võime valminud kavadele otsekohe suusõnalisi kiirettekandeid luua.

Lõppeks tuleb anda töövõtteid ja -vahendeid arendavaid juhataisi igal ajal töökäigus kui ka ette, niipea kui esineb tarvidus. Klassitöös aitab õpetaja üksikuid vormilisi ja tehnilisi takistusi võita, püüab pealiskaudseid ja lohakaid distsiplineerida jne., mille vajadus selgub talle õpilaste individuaalse töökäigu jälgimisel. Õpilased ise ei jäta kunagi abi küsimata raskuste puhul, kui näevad õpetaja vastutulekut. Ka kodutööde sissejuhataval momendil tuleb selgitada õpilastele nii sisulisi kui vormilisi käike ja võtteid. Soovikorral esitagu õpilane enne kirjutamist oma individuaalne töö kava õpetajale läbivaatamiseks. Kasuta ei jää ka mõningad üldised omakontrolli ja omakorrektoori juhatised. Näit. nooremal astmel:

1. *Mõtleme järgi, millest ja missuguses järjekorras kirjutada.*

2. *Kirjutame töö ruttamata, kuid joonelt valmis, tarvitades ainult hästituttavaid sõnu ja lühikesi lauseid.*

3. *Loeme töö valjusti endile ette ja parandame, mis kõlab halvasti.*

4. *Loeme teist kordavaikselt ja kontrollime kirj vahemärke.*

5. *Loeme veel korra ja jälgime üksikute sõnade kirjutamist.*

6. *Kirjutame töö puhtasti ümber.*

Vanemal astmel:

1. *Mõtleme järgi, millest ja kuidas kirjutada.*

2. *Ehitame töö mõttes üles ja koostame kava, paigutades materjali nende tähtsuse korras.*

3. *Kirjutame töö rahulikult, katkestamata kava järgi valmis, selgete ja lühikeste lausetega.*

4. *Loeme töö läbi, täiendame ja parandame sisu ja sõnastust.*

5. *Loeme teist korda läbi ja jälgime õigekirjutust.*

6. *Kirjutame töö puhtasti ümber.*

7.

Töö kõik koosneb kolmest momendist: ettevalmistus, kirjutamine ja parandamine.

Ettevalmistusel antakse teemad ja kaasaskäiv õppejutt juhhib õpilasi peasjalikult nende õigele käsitusele. Ta võib tarbekorral ka sõnastuse võtetest seletusi ja juhatusi anda. Lapsed ise on kärmed küsima, mis neile tundub tarvis olevat. Selle töömomendi kandejõud peitub vastava meeolu loomises ja motiivi andmises. Üldõpetusel teeb seda loomulikult värske tööelamus. Vanemal õppeaastail harilikult juhatavat sisu tööd lugemine ja koondusainete elamused. Kuidagi ei või mõelda seda ettevalmistust sunduslikkude kavade valmistamisena.

Kirjutamise kohaks on klass või kodu. Esimestel õppeaastail on mõeldavad ainult klassitööd, kodus võiks tarbekorral ümber kirjutada; päris kodutöid võiks lubada individuaalseks sooviasjaks. Õpilasel on ses eas raske kodutööks distsiplineeruda, sest tal tuleks endal võita kõik välised takistused töö läbiviimiseks, mis klassis õpetaja poolt tehakse. Kolmandal ja neljandal õppeaastal kasvavad järkjärgult kodutööd ja tõusevad viiendal ja kuusendal aastal esikohale. Vanemal astmel on sisu- ja stiilinõuded juba hoopis teised, seepärast on tunnist vähe töö sisuliseks läbitöötamiseks ja stiililis-keeleliseks viimistluseks. Kuid klassitööd jäävad püsima, nüüd rohkem kirjarjutusteks, kärmeks takistuste võitmiseks ja koondumiseks, kui ka võimete kindluse kontrolliks.

Töö jaguneb mustaks ja puhtaks: saavutise iga üksik loomisaste ei saa olla ilus, vaid saavutis ise, nagu asi vaateaknal on hoopis teine kui tema saamisel töökojas. Iga üksikut astet ilusaks teha takistaks loomulikkude arenemisvoolu. Siia juurde tulevad veel individuaalsed erinevused. Kollektiivseis töis tehakse see must töö õppejuttus ja tahvil, individuaalseis töis paberil. Nooremal astmel ei esine siingi kõigil alati ümberkirjutamise tarvidust. Musta töö „laboratooriumiks“ on otsustarbekohased plokid, kust töö pärast kirjutamist rebitakse välja kas esitamiseks õpetajale või ümberkirjutamiseks töövihku.

Parandamine on väga suure tähtsusega õpilase sõnastusvõime arendamises. Tal saab olla ainult üks siht: juhatus omakontrollile ja omakorrektoor. Meie peame andma õpilasele parandamiseks kindlad võtted ja tehnika. Seda teeme õppejuttus tüüpilistest vigadest läbivaadatud tööde arvustamisel, millest oli kõne stiililise vaateõpetuse puhul. Tähtis on õpetajal iga õpilase vigu jälgida ja kokku võtta, et saaks alati tarbekorral anda puhtindividuaalseid juhatusi. Sel vigade kogumisel on tarvis need kategoriseerida: a) pealiskaudsus, iseseisvusetus, b) katkeline, ebaselge mõtlemine, d) unustus, e) grammatilised ja ortograafilised vead jne., ja lahendada erilise hoolega nende algupära, põhjusi: a) puudulik ettevalmistus, b) raske olukord, kasvatus, käitlemine, mõjud, d) iseloom, e) kasvukõikumine, g) vägivald huvide kallal jne. Sõnastuse- ja keelevigade jaoks soovivad mõned seada sisse õpilastel erilised vigade vihud, kus õpilane vastavasis rühmades need paralleelselt parandab. See kergendaks õpetaja tööd, kuid tal tuleb endale ikkagi teha märkmeid iga õpilase vigade käigu kohta, eriti tähtsamate mõtte- ja stiilivigade.

Parandamisel tuleb olla äärmiselt ettevaatlik ja erapooletu. Nähtagu esmalt kirjutajat ennast, loetagu kõigepealt sisu ja alles siis asutagu puuduste parandamisele. Kõik individuaalsed mõtte- ja stiiliväärtsused tulevad säästa, kui need vähegi rahuldavad

teema arendamist ja väljenduse selgust ning täpsust. Parandame võimalikult vähe, ainult seda, mis ekslik absoluutselt. Liigsete parandustega survame lapse julgust ja enesetunnet, julgusetus aga on suurim energilise isetegevuse vastane. Õpilasel kaob julgus, kui ta tõsisem vaev ja püüd tunnustatakse tagajärjetuks ja moonutatatakse punase tindipiitsahoopidega. Hindamisel tuleks järjestada väärtusi tähtsuse skaalas:

- a) iseseisvus,
- b) sügavus, ulatus,
- d) ülesehitus,
- e) hool ja kord,
- g) sõnastus,
- h) õigekirjutus.

Iga töö vajab armastusega motiveeritud otsust, mis ei mahu ametlikesse, hea, rahuldav, nõrk. See otsus nähku töö olulisimaid väärtusi ja puudusi. Eriti tuleks motiveerida nõrgaks-tunnustamist. Ei taha õpetaja teha seda alati kirjalikult, tehku suusõnaliselt tööde kätteandmisel, kuid sama ettevaatuse ja taktiga.

Parandamise tehnikas (kõigis kirjalikkudes töödes!) on tarvilik viia läbi kindel ühtlane süsteem terve kooli piirides, mida iga aine õpetaja teostagu. See süsteem vajab kõigepealt vigade kategoriseerimist. Näit.:

1. vead ülesehituses ja mõttearenduses.
2. vead sõnastuses,
3. „ lauseehituses ja kirjavahe-märkides,
4. õigekirjutuse- ja grammatika-vead,
5. eksitused (faktilised vead—valeandmed, sõnatähenduse vahetus jne.),
6. juhulised vead,
7. puhtus ja kord.

Parandamisel õpetaja 1. ja 2. liigi puudused tähistab äärel näit.: ehitus, sõnastus, vastava seletisega: katkeline, ebaselge, ebaõige, kordav jne. Mõlema rühma vead lahendatakse lõplikult tööde kätteandmisel ja parandatakse harilikult töö lõpus pealkirja all Vigade parandus (uus rida märgitakse □, selle eitus □). 3. liiki märgitakse äärel: lause, sõnajärg (või ~), märk

(või puuduv märk, üleliigne läbitõmmatult), erilise raskuse puhul parandatakse ka kohal; suuremaid lauseehitusevigu on soovitatav lasta kanda Vigade parandusse (mille kohta õpetaja märgib vp), kuna vähemaid võib õpilane kohal, rea vahel, parandada. 4. ja 5. liiki, õigekirjutuse- ning grammatikavigu ja eksitusi, märgitakse vormi läbikriipsutamise tekstis ja kriipsukesega äärel, raskemal juhul õige vormiga, õpilane parandab kohal, õiget vormi peale kirjutades (liitmist märgime \cup , lahutamist \perp). Täüpilisi õigekirjutuse- ning grammatikavigu on kasulik ümber töötada vastavaks õigekirjutuse-harjutiseks. 6. liiki, juhulisi vigu, märgitakse äärel: \vee või v a h e l e j ä e t u d, üleliigne jne. ja tarbekorral ka kohal, õpilane parandab kohal. 7. puhtust ja korda hindame töö lõpul. Vigade parandus on otstarbekohane teostada kohe klassis, et õpilased saaksid tarbekorral küsida õpetajalt täiendavaid seletusi. Vigade parandust tuleb õpetajal veel kord kontrollida. Kas õpetaja parandab tindiga (musta või punasega) või pliitsiga (hariliku või värvilise), on ükskõik; tähtis on, et ta ses töös ei tõstaks vigu õpilase vaatevälja ja mällu tarbetute ärritatud allakriipsutuste ja kisendustega, vaid ettevaatlikult ja korralikult kustutaks vigu või juhiks nende leidmisele. Kui midagi alla kriipsutada, siis ainult õigeid vorme ja keelendeid.

Kas parandada mustandit või puhastööd, sõltub töö iseloomust ja ülesandest kui ka õpilase isikust. Uute töötüüpide alul kui ka praktilistes töödes on kasulikum mustandi parandus; sedasama teeme tihti õpilaste erilisel puudulikkude töödega.

Kas kirjutada vihku või erilehtedele ning brošüüridesse, ei ole nii oluline; soovitatav ainult on anda praktilistele töödele — kirjad, aruanded, kvittingid, arved jne. — elus tarvitav kuju. Erilehtede ja brošüüride tarvitamisel tuleb nende jaoks soetada kaaned või mapp. Tähtis on aga igas töös kord ja ilu. Paber (vihus või üksik-tööl) olgu hea, soovitatav joonteta, vihk

või mapp varustatud kuivatuslehega. Algusest peale tuleb õpetada ruumi kasutamist: tööd paigutada sümmeetriliselt, tarvilikkude vahedega, pealkirjad tähistada allakriipsutamise või paksemate tähtedega, kindlasti pidada välis- ja siseääri (nagu trükitud raamatus!). Leheküljed kui ka üksikud tööd tulevad nummerdada, esimene leht (mapis erileht) jäetakse sisustiku jaoks. Käekiri olgu selge, ühtlane, puhas. Puhastööd tulevad kirjutada tindiga. Soovitame kirjatööde kaunistamist ja sisulistki illustreerimist, kellel seks võimeid ja tahtmist. Olgugi need nõuded puhtvälised, on neil suur tähtsus korra- ja ilutundekasvatamisel. Puhtus, kord, ilu töö välimuses paratamata sunnivad õpilast tähelepanelikumale töötamisele ja teevad töö temale kallimaks.

Esteetiliseks eeskujuks ja ühistöö mälestiseks asutame klassivihu e. albumi, kuhu igakord laseme mõned paremad tööd autoreil sisse kirjutada, aja jooksul kõigilt, ka nõrgimailt, valides, mis teeks albumi ühiseks varanduseks. Seda albumit püüaksime jõudumööda illustreeridagi.

Kokkuvõte: 1. Kirjatöö-õpetuse alused on elamus ja isetegevus. Sellest vaba individuaalse töö nõue, mis tihedalt siduda kogu õppetööga.

2. Stiilivõime arenemise tervikuks tuleb kasutada kõiki jõupäraseid eluvaldu (kodu, perekond, tähtpäevad, loodus, töö-elukutse, ühiselu, kirjandus) ja vormitüüpe (jutustis — vaba-, pildi-, ümberjutustis, kiri; kirjeldis — jutustis, puhas, arutlev, võrdlus, iseloomustis; talituskirjad).

3. Kirjatöö saagu pidevaks kujundamisvormiks kogu algkooli kursuse ulatuses, esimesest õppeaastast viimseni.

4. Tuleb kava- ja järjekindlalt hoolitseda stiililise vaateõpetuse eest.

5. Paranduse peame tegema tõsiselt oma kontrolli ja oma korrektuuri kooliks.

6. Töö väliskuju tunnistagu korda ja maitset.

Kirjanduse arvustisi ja ülevaateid.

Uusi loodusõpetuse õpperaamatuid algkoolis.

1. *Lang-Paris-Peet-Reial. Väike looduse sõber I.* Õpperaamat algkooli IV õppeaastale. Teine parandatud trükk. Tartu, 1930. Hind 1 kr.

2. *Kogerman-Kilksen-Riikoja-Port-Kepp. Loodusõpetus.* Ühtluskooli IV õppeaasta kursus „Loodus“. Tartu, 1930. Hind 90 snt.

Joh. Käs.

Loodusõpetuse aluseks algkoolis on ja peabki olema vaatlus. Õpperaamatul loodusõpetuses on teisejärguline ülesanne — olla õpilasele abiks iseseisvas töös, kokkuvõtete tegemisel ja kordamisel. Seepärast ei tarvitse küll põhimõtteliselt eitada õpperaamatu tarvidust loodusõpetuses, kuid ta ei tohi olla ka takistuseks algkooli kasvatuslikkude põhihiitide saavutamisel.

Algkooli õpperaamat peab rahuldama eeskätt *psühholoogilis-metoodilisi* nõudeid nii sisult kui ehituselt ja keelelt. Et seejuures metoodiliselt korraldatud ja läbitöötatud aine peab olema ka teaduslikult laidetamatu, on iseendast mõistetav, kuid algkooli õpperaamatu suhtes jääb see viimane nõue siiski teisele kohale: metoodiliselt hästi kirjutatud raamatu teadusliku külje redigeerimine on võrdlemisi lihtne asi; metoodiliselt halba raamatut parandada on peaaegu võimatu, kuigi tema teaduslik sisu kõigiti korras. Hea algkooli õpperaamatu kirjutamise eeltingimuseks on *lapse psüühika ja tegelik algõpetuse tundmine*. Ilma selleta ei ole ka tublil teadusemehel võimalik anda kõigiti vastuvõetavat õpperaamatut algkoolile.

Mõlemad ülalnimetatud õpperaamatud on kollektiivse töö vili. Esimese autorite keskel tunneme ka algõpetuse alal teotsemaid koolimehi, teise autorid on peamiselt ülikooli õppejõud. Vaatleme ligemalt, kui võrd need uued õpperaamatud rahuldavad ülalnimetatud põhinõudeid.

1.

„Väikese loodusesõbra“ saatesõnast näeme, et raamatu autorid on teadlikud loodusõpetuse ülesannetes algkoolis ja

püüavadki anda algkoolile õpperaamatu, mis ei saa olla õpetuse aluseks, kuid võib aidata õpilast tema iseseisvas töös. See on meie oludes uus ja ajakohane ülesanne.

1. *Raamatu sisuline ehitus.* Omapärasuseks sellest küljest on vaatlusele ja mõtlemisele ergutavad küsimused ja juhatused, mis on põimitud kirjeldustesse ja kokkuvõttesse. Näide: „Kroonlehtede vahel näeme tolmukaid. Mitu neid on? Kas kõik on ühepikkused? Iga tolmukas kannab peenikese niidi otsas kotikest. Selle sees on **tolmuterakesed**. Raputa terakesi paberile! Vaatle neid luubis või mikroskoobis!“ (lk. 4.) Samasuguseid näiteid leidub pea igal järgimisel leheküljel.

Sisult võib niisuguse tekstiga vägagi rahulduda, sest küsimuste vastamine ja juhatatud ülesannete täitmine nõuab vaatlust ja iseseisvat tööd. Teataval määral sarnanebki see tekst dalton-plaani *tööjuhatastele*, mis võimaldavad iseseisvat, individuaalset töötamist. Muidugi tuleb oletada, et kõik küsimused oleksid ka vastatud ja vaatlusülesanded täidetud.

Väliselt aga nii ülaltoodud näites kui mujalgi tuleks tekst ümber korraldada: 1) asetades juhatused ja küsimused iseseisvades lõikeisse ja 2) eraldades neid teissuguse (peenema) kirjaga. See ongi raamatus läbi viidud osaliselt, peamiselt täiendavais ülesandeis üksikute teemade lõpus.

Ümberkorraldatult kujuneks meie näide: „Kroonlehtede vahel näeme tolmukaid.

Mitu neid on? Kas kõik on ühepikkused?

Iga tolmukas kannab peenikese niidi otsas kotikest. Selle sees on **tolmuterakesed**.

Raputa terakesi paberile! Vaatle neid luubis või mikroskoobis“ jne.

Sel viisil oleks saavutatud *selgus* ja *ülevaatlikkus* kokkuvõttes, mis iseäranis tähtis *kordamisel*. Praegusel kujul küsimused ja ülesanded on segavad, eriti seal, kus neid rohkesti.

Teksti keskele võiksid jääda ainult „retoorilised“ küsimused, mis on ka kohe vastatud. Näide: „Putukaid jääb ikka vähemaks ja vähemaks ja nad kaovad lõpuks täiesti. Kuhu on nad jäänud? Paljud surevad. Teised otsivad aga külma eest kaitstud kohad ja poevad sinna peitu“ (lk. 28).

Vastavad ümberkorraldused järgmises trükis ei ole rasked; põhimõtteliselt aga niisugune uus aine korraldus „Väikeses loodusesõbras“ on tervitatav.

2. *Metoodilisi märkusi*. Ei ole otsarbekohased katseriistade ja katsekäigu kirjeldused, mis oli iseloomustavaks jooneks vanus õpperaamatuis. Katseriista kirjeldus peab toimuma vaatluse põhjal; katsekäigu kokkuvõtte tehakse ainult tegeliku katse järgi, milleks õpilane vajab vaid lühikesi juhatusi! Kui katset ei korraldata, pole ju ühtki mõtet „ettekujutatava“ katse kirjelduses (see oleks isegi lubamatu); on aga katse tehtud, ei ole jällegi mõtet selle kirjelduse lugemises või „õppimises“. Niisugune tekst otse tõukab õpetaja tegelikust katsetööst kõrvale ja viib paljale katsete „lugemisele“. Näiteid leiame lk. 10, 2. lõik; lk. 39, 40, 41, 58, 59 jne.

4. õppeaasta lastele ei ole sugugi jõukohane tsükloonide ja antitsükloonide käsitus (lk. 59, 60). Küsitav on, kas 6. õppeaastalgi õpilased suudavad mõista joonist lk. 60.

Ülearused on: vedela õhu t° — 200° (lk. 38); Fahrenheit'i soojamõõtja (lk. 39).

Ebaõnnestunud küsimusi ja seletusi: Õhurõhu seletamine „veekihtide“ rõhumisega panges (lk. 55). Raske on uskuda, et 12-aast. laps kujutleb panges „veekihte“. Hoopis teine asi oleks olnud näiteks võrdlus „paberikihtidega“ ajalehtede pakis. Ebaselged lastele on ka järgmised kohad: mereloomade siseimine rõhumine; rõhu edasiandmine elavhõbeda baromeetri torus (lk. 57); katse sooja ja külma veega (lk. 43), sest tõeliselt külm vesi soojale veele peale kallamisel lihtsalt seguneb viimasega.

Eksimuseks teadusliku tõe vastu peame teleoloogilisi seletusi ja küsimusi: „ahvenale on kasulik (meie sõren-

dus) tumedavärviline selg“ (lk. 94); „lõokelele on kasulik ta sulestiku värv“ (lk. 97); „mis kasu on lumikellukesel teravast ülemisest otsast?“ (lk. 103). Looduslikku „otstarbekohasust“ peame mõistma kohanemisinähtusena ja selle seletust võime anda lastele ainult kaudselt, piltliku kirjeldusena, näit.: tumedaseljalist ahvenat kalur ei märka vastu tumedat järve põhja jne.

Algkooli õpperaamatute kirjutajail tuleb pisut kaaluda ka, missugusel kujul võib anda lastele juhatusi ja ülesandeid vaatlusteks. Raamatus on domineeriv „sina“-tav vorm. Puht-psühholoogilistel kaalutlustel ei poolda meie seda väljendusviisi (iga „käsk“ äratav lapse alateadvuses vastupanu, tõrkumise). Samal põhjusel ei ole sobiv „teie“-tav vorm. Juhatused umbisikuliselt („võetakse“, „pannakse“ jne.) või üldlausena („võtta“, „panna“ jne.) ei ole ka algastmel kohased. Jääb ainult üks võimalus: kaasakutsuv, kaasategev vorm (võtame, paneme jne.), kuid see ei tohiks muutuda kirjelduseks, nagu juba ülal tähendatud. Tõesti, õpilasele kõige ligemale õpetaja pääseb siis, kui teeb ka ise kaasa kõik, mis soovitab, „käsib“ õpilastele.

Keel ja stiil. Väga raske on kirjutada õpperaamatuid nooremale eale lapsepärases, elavas, kuid siiski küllalt täpsas keeles. Neid raskusi alahinnatakse autorite — keskkooli-õpetajate ja ülikooli õppejõudude poolt. Meie atgkooli õpperaamatute keel on kehv: abstraktne, fraasidEGA ja üldmõistetega küllastatud. Ka käesolev raamat ei ole vaba sellest puudusest. Selgituseks paar tüüpilist näidet (tähelepanu äratavad kohad on meilt sõrendatud): „Vaotleme lillaks muutunud veetilka mikroskoobis. Me näeme, et lillaks on muutunud tärklise terad. Siit järeldame, et tärklisel on oma dus värvuda lillaks joodi mõju!“ jne. (lk. 10). Niisugune tuim keel on 4. õppeaasta lapsele veel hoopis võõras, raske ja röövib huvi õppimiseks.

Veelgi: „Puude juured kardavad külma. Nende toiduvõtmise võime jääb korduvalt vähemaks vastavalt maapinna sooju-

se vähememisele ja lõpeb viimaks päriselt" jne. (lk. 22, 23). „Nüüd järelda, missugustes tingimustes arenevad urvad kõige jõudsamini ja missuguse teguri puudus on kõige hävitavam" (lk. 99) jne. jne.

Niisuguse „akadeemilise" stiili kohta ei või olla kaht arvamust: see peab kaduma 4. õppeaasta raamatust.

Kuidas keelt võiks lihtsustada (või ongi käesoleva raamatu 2. trükis juba lihtsustatud), sellest mõned võrdlevad näited:

1. Kuhu linnud lendavad? Muidugi sinna, kus puuduvad põhjused, mis meilt sunnivad lahkuma (lk. 26).

2. Kehasoojamõõtja on nõnda ehitatud, et elavhõbeda sammas jahtudesiseenesestalla ei lange. Selle nähtuse põhjustab asjaolu (!), et toru nupu juures on hästi peenike (lk. 32).

3. Kiire jooksu tagajärjel hakkab koeral palav (lk. 64).

4. Hooletu ja oskamatu pookimise või istutamise tagajärjel ei hakka puu kasvama.

Kuhu linnud lendavad? Sinna, kus pole karta külma ega nälga, kus on soe ja kus on küllaldaselt toitu. (Mõtte kordumine ei riku asja.)

Selleks tehakse toru nupu juures hästi peenike.

Kiiresti joostes hakkab koeral palav.

Hooletult ja oskamatult istutatud puu ei hakka kasvama.

Tõesti, milleks need õõnsad „me näeme", „tagajärjed", „asjaolud" jm. sarnast?

Agar raamatus leidub ka kohti vägagi meeldivas stiilis. Näide: „Talvetaat on lähenemas. Varsti katab ta kõik veekogud kõva jääkorruga. Siis võib igas suunas läbi pääseda, üle järvede ja jõgede, soo ja raba" jne. (lk. 32). Sõrendatud raskemad mõisted ei sega siin sisu mõistmist.

Veelgi: lk. 34 lõpulõige; lk. 61, esimene osa; lk. 84, p. 4; lk. 96, p. 1 jt.

3. *Tehniline külg. Trüükivigu* raamatust ei ole silma puutunud.

Niisugustel joonistel, nagu maakirp (lk. 5), õielõikaja (lk. 20), rõngasliblikas (lk. 21), mis kujutavad lastele vähetuttavaid asju, on vajalik märkida ka suurenduse mõõt või märkida eseme tõelik suurus. Joonis 26 (lk. 23) on

kehv: puumass paistab tühjusena; pungad on eraldatud okstest koorega. Joonis 28 ei vasta seletusele: pinnad B, C, D pole samasuurused kui pind A.

Joonised on originaalsed, uued, vastuvõetavad. Soovitav oleks morfoloogilis-anatoomiliste jooniste kõrval ka rohkem bioloogilisi pilte.

4. *Aine valik* vastab õppekavadele, välja arvatud üksikud kohad, nagu ülal näidatud. Vähe õnnestunud on tükk nr. 29, mis esimese palana peatükis „Looduse ärkamine kevadel" käsitleb korraga nii kuldnokka ja löökest, kui hoopis hiljem ilmuvaid pääsukest, kagu ja ööbikut.

Kokku võttes arvame, et käesolev õpperaamat on siiski tubli samm paremusele seniste õpperaamatutega võrreldes. Eriti väärib tähelepanu raamatu meetoodiline külg, mis on välja töötatud ajakohaste pedagoogiliste põhimõtete alusel. Raamatut võib eduga tarvitada töötamisel liitklassidega, samuti ka individuaalse tööviisi juures. Loendatud puudused ja vääratused on kõik kergesti parandatavad.

HSM kooliraamatute komisjoni otsusega ongi „Väike loodusesõber I" soovitatud algkoolidele.

Palju vähem on õnnestunud, peamiselt meetoodilisest küljest, viie autori „Looduseõpetus". Kuid sellest järgmises „Kasvatuse" numbris.

Toomas Adamsoni „Tööjuhatusi ajaloos algkooli IV õppeaastale individuaalseks töötamiseks" ja „Juhteid õpetajaile sama raamatu juurde".

J. Parinbak.

„Tööjuhatusi ajaloos" taotleb peamiselt kahte eesmärki, nagu ütleb autor õpetajaile määratud juhteis: esiteks tahetakse abi pakkuda neile õpetajaile, kes on sunnitud töötama kahe või enam õppeaasta õpilastega korraga, ja teiseks tahab tööjuhatusete kogu olla katseks rakendada individuaalset tööviisi (daltonkava) meie oludele.

Ajaloo õpetus kollektiivselti tööviisil, õpetaja otsesel juhtimisel, on seotud mitmesuguste raskustega, palju enam raskusi on individuaalsel töötamisel. Õpilaste abstraktsioonivõime ja ajameel on arenemata, kuna ajaloo aine on kättesaadav ainult kaudse vaatlemise teel. Seepärast vajab ajaloo õpetamine eriti konkreetset ja vaatlikkust. Ajaloolised isikud, sündmused ja olukorrad tulevad laste teadvuses kunstlikult elule äratada nn. fantaasia-jutustiste abil, kus teotsevad konkreetset isikud kindlal ajal ja kohal, nõ. teevad ajalugu. Eriti IV klassis, kui tehakse esimesi sammusid ajaloo õpetamisel, lähtutakse nendes fantaasia-juttudes kodukoha elust või viiakse välised ajaloolised sündmused ühendusse kodukohaga. Siin on õpetajal väga vähe võtta meie praegustest õpperaamatuist, kõik tuleb teha ja luua endal. Muidugi tuleb õppetöö näitlikumaks tegemiseks kasutada kõik kohapealsed asiesemed, mälestusmärgid, ajaloolised pildid ja vanemate inimeste jutustised.

Individuaalne tööviis eeldab niisuguse konkreetse materjali olemasolu, eriti kirjanduse, mudelite, ese- ja ideaalpiltide näol. See peaks olema õpilasele kätte anda, mille abil ta võiks aine omandada ja läbi töötada iseseisvalt. Et meil aga see materjal täiesti puudub, siis tekib kahtlus, kas ei ole enneaegne individuaalse töötamisega alata ajaloos. Individuaalne töötamine konspektiivse õpperaamatu järgi muutuks mehaaniliseks, õpilane peaks valmis kokkuvõtet ja otsustused lihtsalt pähe õppima konspektiivse õpperaamatu järgi, kuna puudub konkreetne vaatlusmaterjal, sügavam kaasaelamine ja loov isetegevus. Siin ei tohi õpetaja ennast petta õpilase näilise, mehaanilise isetegevusega, mis seisab selles, et õpilane tööjuhatuses antud küsimusele ise otsib vastuse õpperaamatust, mis seal sageli on antud valmina, ühe või kahe lausega.

„Tööjuhatuses“ ongi töö aluseks võetud niisugune konspektiivne õpperaamat — J. Adamsoni „Jutustusi kodumaa ajaloost“. See raamat ei ole määratud õpilastele iseseisvaks töötamiseks, vaid eeldab seda, et aine võetakse klassis läbi kollektiivselt, õpetaja eluliste jutus-

tuste või ühise arutluse põhjal, kuna raamat võiks abiks olla kordamisel. Iseisvalt selle konspektiivse õpperaamatu järgi ainet teadlikult omandada on võimatu.

„Tööjuhatuses“ nimetatakse mõnes kohas veel järgmisi raamatuid: J. Adamsoni „Eesti ajalugu algkoolidele“, Laid „Eesti muinaslinnad“, H. Moora „Eestlaste kultuur muistsel iseseisvuse ajal“, „Eesti kinnismuistsed“, H. Kruusi „Ajaloo lugemik“ I ja II, ilukirjanduslikke palasid „Huvitajast“, Kampmanni „Lugemisraamatust“ ja katkeid „Tasujast“. Nendest on „Eesti ajalugu algkoolidele“ koostatud samadel põhimõtetel mis „Jutustusi“gi, teistest raamatuist on algkooli IV klassile jõukohased ainult pildid ja mõned üksikud kohad. Kõige konkreetsem materjal on ilukirjanduslikud palad. Mõnel juhul juhataatakse õpilasi vaatlema kodukohas leiduvaid mälestusmärke ning -esemeid või küsima teateid vanemait. Täiesti kasutamata on jäänud D'Ervilly „Eelajaloolise poisi juhtumusi“, mis meile on kättesaadav kahjuks küll Valdo Viro väga halvas tõlkes. Ometi on see üks paremaid ürginimese elu kujutavaid romaane ja väärriks puudulikule tõlele vaatamata tähelepanu. „Juhteis õpetajaile“ on abiraamatuna nimetatud veel „Õigekeelsuse sõnaraamat“. Selle iseseisev tarvitamine on IV kl. õpilastel kindlasti üle jõu.

Kogu IV klassi ajaloo kursus on juhatuses jagatud 21-ks tööülesandeks, nendest 20 ülesannet sisaldavad igaüks kahe tunni, üks — ühe tunni töökava, seega on tööülesandeid 41-e tunni jaoks. Et aga ajaloo tunde on õppeaastas 60-ne ümber, siis jääks ligikaudu 20 tundi kollektiivseks töötamiseks, õppetöö alal ja iga üksiku ajajärgu lõpul.

Tööülesannete määrajaks on olnud täiel määral mainitud õpperaamat. Selle järgi on ülesanded koostatud peatükk peatükilt ja lehekülj leheküljelt. Juhatuses näidatud üksikud kohad teistest raamatuist on võetud õpperaamatu peatükkide täienduseks, iseseisvaid ülesandeid nende põhjal ei anta. Seejuures on võetud iseseisvaks läbitöötamiseks küsimusi, mis õpperaamatus kokkuvõt-

likult mainitud paari lausega ja mis IV klassi õpilastele kindlasti üle jõu. Nii Saksa keisririik ja läänisüsteem Saksa maal (tööjuh. nr. 8), orduagne läänisüsteem meie maal (tööjuh. nr. 12) ja rootsiaegne lkohtukorraldis (tööjuh. nr. 15). Siin ei aita palju ka juhatuses toodud skeemid, asja konkreetne sisu jääb õpilastele antud vaatlusmaterjali põhjal ikkagi kättesaamatuks. Meie arvates ei kuulu need küsimused üldse IV kl. õpilaste huvipiirkonda ja võiksid klassi kursusest hoopis välja jääda.

Et vaatlusmaterjal on antud peamiselt konspektiivse õpperaamatu järgi, siis kannatab selle all ka üksiku tööülesande laad ja sisu. Siin ei saa üksik tööülesanne olla ühe, või ka mitme, tähtsama momendi läbitöötamine, vaid haarab mitu küsimust, sageli kokkuvõtteid pikemast ajajärgust, mis õpilane peab omandama jällegi õpperaamatu kokkuvõtte järgi, ilma et võimalik oleks tungida asja konkreetsesse sisusse. Iseseisvad tööülesanded peavad aga kindlasti põhjenema konkreetsetel ja õpilasele jõukohasel vaatlusmaterjalil. Nad peavad olema täpsalt määratud ja piiriteldud, nii et õpilane suudaks neid iseseisvalt täita.

T. Adamson ei anna juhatustes omalt poolt formuleeritud ja piiriteldud ülesandeid või teemasid, nende aset täidavad peatükkide nimetused õpperaamatu järgi, mida ta nimetab töö pealkirjadeks. Neid töö pealkirju sisaldab üks tööteema mitu, nii kuidas õpperaamatu materjali jaotamine üksiktöödeks seda nõuab. Konkreetset ja täpsamat on esimesed teemad, mis käsitlevad sissejuhatust ajaloo aine juurde, kiviaja-inimese elu ja tegevust, kuna lõpupoole üks tööteema haarab sageli õige pika ajajärgu ja sisaldab liiga palju materjali. Autor on nii jaotanud materjali täiesti teadlikult, ta põhjendab seda juhteis õpetajaile sellega, et lõpupoole on õpilaste ajalooline meel rohkem arenenud ja omandatud suurem vilumus individuaalses töötamises. Kui individuaalses töötamises näha ainult ajaloo kursuse päheõppimist, siis võiks ju sellega nõus olla, kui aga individuaalsele tööle läheneda töökooli nõuetega, siis ei saa selle

seisukohaga leppida. Mitte ajaloo kursuse kokkuvõtete ja üldistuste päheõppimine ei ole tähtis, vaid samadele kokkuvõtetele jõudmine iseseisva töö läbi konkreetse vaatlusmaterjali põhjal. Kuid siin ei saa süüdistada ainult „Tööjuhatusete“ autorit: mida meie ajalookirjandus ei paku, seda ei saa nõuda „Tööjuhatusete“ koostajalt. Teatud paremus oleks sellega saavutatud, kui autor poleks püüdnud igal tingimusel jätta kogu ajaloolise materjali õpilaste eneste läbi töötada ja omandada õpperaamatu järgi, vaid oleks valinud individuaalseks tööks tähtsamad momendid, mille kohta konkreetset materjali rohkem, vähem olulise materjali, kokkuvõtted ja üldistused, niipalju kui need üldse jõukohased IV klassile, oleks võinud teadlikult jätta kollektiivseks tööks. Praeguse konstruktsiooni juures on üksik tööülesanne ikkagi liiga killustatud, haarab palju kokkuvõtlikku materjali, kuna tulemused võivad olla väga pealiskaudsed. Olgu näitena toodud tööülesanne nr. 13, mis sisaldab kokkuvõtte küllarahva elust orduajal, maksud, vakusepidu, jüriöö-mässu ja selle tagajärjed. Siin oleks loomulikum kokkuvõte talupoegade elust teha üldtunnis, kuna jüriöö-mäss võiks üksi täita kogu tööülesande, seda enam, et siin konkreetset vaatlusmaterjali rohkem käepärast. Või ülesanne nr. 14, milles esitatud pärisorjuse langemine, talupoegade müümine, Taara pidud tagaselja, Vene-Liivi sõda ja orduriigi lõpp. Viimane tööülesanne (nr. 21) haarab kogu vabadussõja paljudes üksikasjades ja Tartu rahu.

Iga tööjuhatus sisaldab peale nn. pealkirja veel õppevahendite loetelu, nummerdatud avaldised ja muud avaldised.

Õppevahendite loetelu näitab kohad kätte raamatust, mis tuleb läbi lugeda, samuti annab juhatusi piltide, mudelite jne. vaatlemiseks. Eriti hinnatavad on ülesanded, mis juhatavad kohaliste asiesemete ja mälestusmärkide vaatlemisele ning teadete kogumisele vanemalt.

Nummerdatud avaldised on õieti väljendus- või kontroll-ülesanded, nende kohta peab õpilane jätma oma töövihi-

kus vastavad jäljed, kas vastab küsimuse, teeb joonise või märgib kaardile. Need on õige mitmelaadilised ja metoodiliselt enam-vähem läbi mõeldud. Kõige sagedamad on küsimused, mis eeldavad ühe- või paarissõnalisi vastuseid õpperaamatu järgi, näit. mis oli harilikult hommikueineks? (tööjuh. nr. 6). Mida tarvitati rahana? (tööjuh. nr. 4). Teised küsimused nõuavad sündmuste või asjade loetelu ja lühidat kirjeldust? Loetle naiste koduseid töid (tööjuh. nr. 4). Loetle meeste, naiste ja laste töid; kuidas tehti alet ja milleks oli seda vaja? Loetle söögi- ja jooginõud (tööjuh. nr. 6). Loetle riigitegelasi, kes olid tegevad meie riigi ülesehitamisel ja märgi igale juurde, mille poolest ta eriti tähtis (tööjuh. nr. 21). On ka ebamääraseid küsimusi, millele võib vastata üldlausega: Misugusesse olekusse oli sattunud eestlaste kodune elu-olu vabadusvõitluse kestes (tööjuh. nr. 13). Palju raske- mad on küsimused, mis esitatakse põhjuslikkuse seose kohta, näit: Miks ihkaside Rootsi kuningad meie maad? (tööjuh. nr. 15). Miks jäi orduriik nõrgaks? (tööjuh. nr. 14). Muidugi suudab õpilane vastata ka need küsimused, kui leiab vastava koha õpperaamatust. Üldiselt ongi suurem osa küsimusi esitatud õpperaamatu teksti kohta, lkus ühel või teisel kujul valmis vastus leida. Mõned küsimused on isegi nii õpperaamatuga seotud, et neid, ilma vastavat kohta õpperaamatust vaatamata, on raske mõista, näit.: Mida nõudsid arukamad haritlased? Kelle huvid kannatasid pärisorjuse tõttu eriti? (tööjuh. nr. 17).

Nummerdatud avaldised märgivad peale muu veel kaunis palju käelist tegevust, mis on IV klassi töö elustamiseks ja näitlikumaks tegemiseks väga vajaline. Lastakse teha jooniseid, mudeleid, täiendada kaardikavandeid jne. Mõned suuremad tööd antakse kauemaajalise tähtajaga ühiseks tööks.

Kokku võttes võib öelda, et T. Adamson on tahtnud anda oma „Tööjuhatus- tega“ töökava iseseisvaks ajaloo õppimiseks meie olemasoleva kirjanduse, eriti küll ühe õpperaamatu põhjal. Kui

see töö ei rahulda kõiki töökooli ja individuaalse töötamise nõudeid, siis on selles suurelt osalt süüdi vastava kirjanduse puudus. Autorile tuleb veaks lugeda seda, et ta pole eraldanud iseseisvaks tööks olulisemaid momente, vaid on võtnud kogu katkendlikult konspektiivse kursuse õpperaamatu järgi. Siiski võiks „Tööjuhatusi“ soovitada abi- raamatuna nendele koolidele, kus töötatakse liitklassides ja õpilased on sunnitud ajalugu õppima iseseisvalt õpperaamatu järgi. Soovitav oleks, et järgmises trükis rohkem läbi viidaks episoodilisuse põhimõtte ja välja jäetaks need küsimused, mis algkooli IV klassile rasked. Individuaalseks töötamiseks (dalton-kava järgi) üksikklassides raamatut soovitada ei saaks.

Hans Kruus — Talurahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail.

„Eesti Kirj. Seltsi“ kirjastus, Tartus, 1930, lk. I—XVI + 464. Hind 12 krooni.

V. Orav.

Mag. H. Kruus'i väärtuslik teos „Talarahva käärimine Lõuna-Eestis XIX sajandi 40-ndail aastail“ pakub põrutava pildi ühiskondlikust draamast Liivimaal, reformatsioonist ja kontrreformatsioonist *sui generis*. Nagu Sakamaa reformatsioonil XVI sajandil olid sügavad ja mitmekesised põhjused, nii ka Liivimaal XIX sajandil; nagu seal põhjustasid usulise liikumise mitte ainult puhtideoloogilised tegurid, vaid ka poliitilised, sotsiaalsed ja majanduslikud pimevad vahekorrad, nii ka siin; nagu seal oli luteriusu levimisel vastaseid ja poolehoidjaid, nii ka vene-õigeusu levimisel Liivimaal; nagu seal, vaatamata kõigile mobiliseeritud katoliku kiriku jõududele, jäi luteriusk püsima, nii ka Liivimaal jäi püsima vene-õigeusk hoolimata laiaulatuslikust ja ägedast luteriusu kiriku vastutöötamisest.

Väga huvitavalt ja ülevaatlikult jälgib mag. H. Kruus kõiki neid tegureid, mis põhjustasid Eesti talupoegade käärimise ja vene-õigeusku siirdumise

Lõuna-Eestis 19. sajandil. Eriti rõhutatud autor majandusliku teguri tähtsust — eesti rahva lootust vene-õigeusku siirdumisega parandada oma ainelist seisundit kas „hingemaa“ saamise näol või maalt väljarändamise teel.

Käesoleva küsimuse põhjalikuks kaalumiseks ja lõplikuks otsustamiseks on autor tutvunud nii varemilmunud kirjandusega kui ka arhiivainestikuga (lk. X—XV). Rohkesti uut valgust ja selgust on toonud mag. H. K r u u s küsimusse talupoegade käärimisest Lõuna-Eestis ja vene-õigeusku siirdumisest 19. sajandi keskel, kuid siiski tema uurimus ei osutu veel viimseks sõnaks selles küsimuses. Tunnistab ju autor ise, et mitmed tähtsad arhiivid on jäänud kasutamata (vt. lk. 35—36); need aga võivad uut valgust heita sellele aktuaalsemale küsimusele eesti rahva uue mas ajaloos. Ka on jäänud mõned „venelaste“, s. o. vene-õigeusu orientatsiooniga autorite uurimused kättesaamatuiks või tundmatuiks meie lugupeetud autorile (lk. 35—36), rääkimata täiesti ignoreeritud võhikute töödest, nagu: 1) anonüümse autori kirjutis „Kas õigeusk lõhub Eesti rahvuslikku ühistunnet?“ (Trükitud Riias 1911. a.), 2) Riia vaimuliku seminari eesti keele õpetaja J o h a n n J ü r g e n s'i avaldatud brošüür „Baltimaa Vene valitsuse all“ (Riias, 1910), 3) A. S a a l'i „Päris ja prii“ II osa (Rakveres, 1893), 4) A. G r e n z s t e i n'i „Herrenkirche oder Volkskirche“ (Jurjev, 1899) jmt. Et mag. H. K r u u s'i uurimus „Talurahva käärimine Lõuna-Eestis“ ei ole veel viimse sõna Eestis asetleidnud usulise lipu all arenenud sotsiaalsest „revolutsioonist“, seda näitavad mitmed lahtiseks jäetud probleemid (lk. 345 jt.), millest autor möödub ettevaatlikult, korduvalt sõnudes: „võib olla“, „nähtavasti“, „puuduvad meil otsesed andmed“ jne. (lk. 120 jmt.).

Mag. H. K r u u s'i ajalooteaduslik uurimus „tahab lähtuda võimalikult objektiivse tõe eelarvamusteta taotlusest“ (lk. 1), kuid siiski ei ole suutnud alati truuks jääda oma põhimõttele. Üldiselt autor käsitleb balti-saksa publitsistide arvamusi ja vene ajaloouurijate seis-

kohti *sine ira et studio*, kuid kohati tundub minu arvates tendents luberanismi ja selle tegelaste õigeksmõistmiseks ja nende sõnade usu peale tõeksvõtmiseks ja vene-õigeusu ning selle tegelaste õigustamatult kahtlustamiseks ja halvaks panuks (vt. lk. 202, 232, 237 jt.). Seda leiame muu seas H. K r u u s'i uurimuse „tagasivaates“ (lk. 402), kus öeldakse: „Liivimaa talurahva käärimine, mis juba 1841. a. avaldas tugevat tendentsi kujuneda usuvahetuslikuks liikumiseks ja 1845. a., peale ajutist seisakut uuesti vallandunud, areneski selleks, *polnud aga oma olemuselt vähe-malgi määral usulist laadi*... Liikumise üksikasjaline vaatlus näitab seda vastuvaidlematu tõsiasi, kõrvaldades seega kui *põhjendamatu* õigeusu vene autorite rühma peaväite, mis püüdis vaadeldud käärimisele vajutada *usuliikumise pitseri*“. Kas tõesti H. K r u u s arvestab ainult Võrumaa praosti Rämpina kirikuõpetaja J o h a n n H e l l e r'i vaateid (lk. 10—11, ka 117)? Audiatur et altera pars! „Anonymus“ „arvab rahva rahulolematusest mõisnikkude ja kirikuõpetajate puhul võivat järeldada, et tal on puudus leivast ja samuti usust“ (lk. 6, all). I n d r i k S t r a u m i t „talurahva käärimise põhjusi juureldes jõuab otsusele, et siin on olnud mõjumas väga raske aine ja õiguslik olund, samuti ka usuline rahuldatus — *nüi kehaline kui vaimline* nälg“ (lk. 21, all). Sedasama ütleb ka J. K õ p p (Tartu ülikooli rektor?), kellelt võiks oodata ennemini professionaalset ja professionaalset sümpaatiat protestantlikkudele pastoritele kui vene-õigeusu vaimulikkudele ja nende kihutustööle. Kirjutises „Vene-õigeusk Läänemere maadel“ jõuab autor (J. K õ p p) otsusele, et vaadeldud liikumine „näitab meile rahva häda — *välispidi ja seespidi* — ja mõistab neid hukka, kelle kätte rahva *ihu ja hing* oli usutud“ (lk. 34—35). Lõppeks H. K r u u s ise leiab, et oli ikka „*hingelisi kahklusi*“ ka (lk. 217) ja et „ev.-luteri usu kirik tundus üldiselt härraste asutisena, mis polnud sügavalt juurdunud rahva *hingellu*“ (ib.). Kaudselt ja tagasihoidlikult annab mõista vene-õige-

usuliste „vaimlisest näljast“ ka vene-õigeusu ägedam ja mõjukam vastane — Laiuse pastor H. G. v. J a n n a u, kes märgates inimeste „kangekaelsust“ arvas, et usuvahetusel pidid olema „süggavad põhjused, mida meie ei tunne“ (lk. 243). Usuvahetusliku liikumise pidurdajad teadsid väga hästi, mis laadi liikumisega neil tegemist ja milliseid vahendeid tarvis kasutada liikumise pidurdamiseks (lk. 245—246). Mag. H. K r u u s nimetab neid vahenditeks „hingehoiu eest hoolitsemise alalt“ (lk. 246). Kahju, et ta ei arvesta neid oma uurimuse „tagasivaates“! Siis muutuks ta vahest leplikumaks ka tõsise riiginõuniku J. L i p r a n d i suhtes, kes käis Liivimaal hankimas „objektiivseid andmeid“ usuvahetusliku liikumise kohta.

Lõppeks olgu mainitud mõned trüki- ja korrektuurivead. Kindralkubeneri parun P a h l e n i ringreisist Liivimaal öeldakse, et see „algas Riias 13. augustil ja kestis nimetatud kuu lõpuni“ (lk. 98), kuid mõni rida alamal kuuleme, et

„31. IX oli kindralkuberner Riias tagasi“ (IX-sas kuu ei ole august ja IX-das kuus ei ole üldse 31 päeva). Talurahva „rahustamist“ hoolikalt jälgides 1841.—2. a. unustab mag. H. K r u u s mainimast Suure Kambja peksulugu, kus Juhan Nimrot surnuks pekseti „Venne usku kirjutamise perrast“, nagu sellest teab jutustada A. S a a l oma raamatus „Päris ja prii“ II, lk. 47 (või ei vasta S a a l i andmed Juhan Nimroti ja seitsme teise mehe peksmisest tõele?). Läti talupoegadest öeldakse, et neid Riias vene-õigeusku ristiti pro salviti (lk. 192). Trükiveana vist tuleb seletada, et „Jannau usupuhastus-pühäl 21 (pro 31) oktoobril pidas jutluse“ (lk. 236).

Neile vähestele komistustele ja arusaamatustele vaatamata jääb mag. H. K r u u s'i uurimus mitte ainult kasulikuks ja tarvilikuks teoseks Eesti ajaloo uurijaile ja õpetajaile, vaid ka huvitavaks, kergesti loetavaks ja hinnatavaks raamatuks igale eesti haritlasele.

Kooli ja õpetajaskonna päevaküsimusi.

Organisatsioonide teateid ja kroonika.

Eesti keele õpetajate IV kongress.

22., 23. ja 24. aug. k. a. korraldati Tallinas IV eesti keele õpetajate kongress, millest võttis osa üle 450 õpetaja.

„Kasvatuse“ järgmistes numbrites loodame avaldada kongressi kirjelduse.

Baltiriikide õpetajate III kongress.

Baltiriikide õpetajate III kongress peeti 28. ja 29. juunil k. a. Kaunases. Kongressist võttis osa Eestist 75, Lätist 130 ja Leedust umbes 200 õpetajat. Eesti poolt refereeris kongressil dr. A. Audova „Kooli ülesannetest rahu propageerimises ja rahvaste lähendamises“. Enne laialiminekut kongress võttis vastu järgmised resolutsioonid:

„Baltiriikide — Eesti, Läti ja Leedu — õpetajate III kongress, ära kuulunud rea ettekandeid kooli ja õpetajaskonna aktuaalseist ülesandest, leiab, et:

1. käesoleval ajal, mil rahvaste piüdele aktiivselt ja rippumatult määrata oma saatust ilmneb mitmesuguseid takistusi, tuleb erilist tähelepanu pöörda vaba demokraatliku kooli elluviimisele, mis võib kasvatada noorsugu tõelise demokraatia vaimus.

2. Arvestades majanduslikku ja moraalselt kahju, mis sõjad tekitavad, eriti möödunud suur maailmasõda, ja konstateerides sõjavarustuse määratud juurdekasvu, mis on uue rahvaste hävitamise eelduseks, kongress teravalt mõistab hukka sellised militaristlikud piüded, mis ähvardavad rahu veel metsikuma laastamisega, ja leiab, et õpetajaskonnal tuleb pöörda tõsist tähelepanu rahuaate levitamisele ja rahvusvahelise koostöö süvendamisele rahva laiades hulkades, eriti aga koolinoorsoo keskel, kasvatades teda patsifismi ja rahvusvahelise solidaarsuse vaimus. Ühtlasi kongress kutsub üles õpetajaskonda kategoor-

riliselt võitlema kõigi nende nähtustega, mis sihivad kooli militariseerimisele.

3. Et saavutada neid kõrgeid ühiskondlik-humaanseid sihte, on tarvilik läbi viia põhjalik koolireform uue kasvatusel alusel, mis on rajatud ühisele koostööle, isetegevusele ja vastastikusele usaldusele lastevanemate, laste ja õpetajate vahel.“

Kongressiga ühenduses korraldati ka Balti-riikide õpetajate Liidu X konverents, kus vahetati vastastikust informatsiooni ja valiti sekretariaadi liikmed. Kõik vanad valiti tagasi; seega kuuluvad Eesti poolt sekretariaati: A. Janson, tema asemikuna J. Elango.

Kevadine arupärimine Riigikogus

likvideeriti lihtülemineku vormeliga. 5 päeva kulus Riigikogu liikmeil küsimuse selgitamiseks, kas meie koolides tehakse usuvastast kihutustööd ja sotsialistlikku propagandat, või ei tehta seda. Kuna arupärijail igasugune konkreetne materjal puudus, siis püüdsid nad seda asendada kohvijuttudega ja käärkambris hangitud andmetega. Väga laialt käsitati ka üldisi poliitilisi küsimusi, millel puudus otsene ühendus arupärimisega.

Uusi seadusi.

Möödunud istungjärgu lõpul Riigikogu võttis vastu mitu suuremat koolielu puudutavat seadust. Neist tuleb tähtsamateks pidada Avalikkude algkoolide seadust, Õppejõudude teenistusseadust, Õppetöö ülevälve seadust ja Pedagoogiumide seadust.

Kuna Õpetajate Liidu ja Hasomini vahel on loodud kokkulepe ministeeriumi teadete ja korralduste avaldamise asjus „Kasvatuses“, siis loodame ka Riigikogu poolt vastuvõetud seadused vastavate teadete hulgas avaldada.“

Eksamid veneaegse kutsega õpetajaile.

E. Õ. Liidu palvel Hasomin määras erakorralise tähtaja veneaegse kutsega algkoolide õpetajaile eksamite õiendamiseks. Seda võimalust kasutasid õige mitmed õpetajad.

Koondati 4 koolinõunikku.

Koondamise ohvritena registreeriti lahti 4 koolinõunikku: J. Karell Virumaalt, J. Luur Pärnumaalt, J. Sultson Võrumaalt ja E. Sumner Järvamaalt.

Juubilare koolipõllult.

Möödunud kevadel lõpetas oma 50. tööaasta ja läks pensionile Häädemeeste 6-klassilise algkooli juhataja Peeter Laredei.

P. Laredei oli tõsine koolimees, ta oli kooli juht ja kooli hing. Tema suurim püüe oli oma kooli kõigiti täiendada ja selle taset tõsta. Ta oli ka luuletaja ja viisimeister. Ümberkaudsetes koolides on laialt tarvitusel tema loodud laule ja viise. Mõned neist on saanud kohapeal rahvalauludeks.

1. augustil k. a. pühitses Järvamaal Väinjärve vallas Vao 6-kl. algkooli juhataja Viktor Künnapuu oma 70. sünnipäeva ja 50-aastast teenistusjuubelit. Juubilari isikus kehastub tüüpiline näide eestlase visadusest ja sitkusest. Eluraskused on ta võitnud suure kannatlikkusega. Juubelipäevast võttis osa isiklikult ka hasominister J. Püskar; peale selle E. Õ. Liidu, Järva maavalitsuse, kohalikkude organisatsioonide esindajad ja rohkesti ametikaaslasti.

Kutseta keskkoolide õpetajate lahtiregistreerimine.

Käesoleval suvel Hasomin registreeris lahti 85 kutseta keskkoolide õppejõudu. See lahtiregistreerimine ei tabanud kõiki õpetajaid, kel puudub keskkooli-õpetaja kutse, vaid osale on ministeeriumi koolivalitsus ja haridusnõunikud, kelle poolt koostati lahtiregistreeritavate nimestik, arvanud võimalikuks jätta edasitöötamise võimalus keskkoolis, arvesse võttes nende seniseid töötulemusi.

Üks osa lahtiregistreeritud õppejõude sai oma kohad tagasi, teine osa siirdus algkooli, kuna mõned on praeguseni teenistusetä.

J. Käis lahkub koolipõllult.

End. Võru seminari ja viimasel aastal Paldiski gümnaasiumi juhatajana töötanud koolimees J. Käis lahkus neil päevil koolipõllult, minnes hädise tervise pärast pensionile.

Õpetaja ei või olla revisjonikomisjonliikmeks.

Riigikohus on asunud seisukohale, et valla poolt ülalpeetava algkooli õppejõud ei või olla sama valla revisjonikomisjonliikmeks.

Kuna see seletus põhimõttelist laadi, siis tuleb õpetajaile igal pool, kus nad valdades revisjonikomisjonliikmeiks, revidendi kohalt lahkuda.

Keskkoolide koondamine.

Juulikuu lõpul Vabariigi Valitsus otsustas sulgeda 60 klassikomplekti meie keskkoolides.

Seejuures kuulusid sulgemisele ka mitmed maa-keskkoolid tervena. Nii otsustati sulgeda Rápina, Väike-Maarja, Jõhvi ja Väandra gümnaasiumid. Mõnedes keskkoolides suleti üksikud klassid. Linnades jälle liideti üksikud keskkoolid. Nii teostati liitmine Tartus ja Rakveres, kuna Viljandis liitmine jäi esialgu lah-tiseks.

Tegelikus elus aga see koondamine ei andnud kuigi suuri tulemusi, sest koondatud koolid, peale Rápina, jäid kõik töötama erakooli-dena.

Sihtasutus „Eesti Kulturfilm“ rakendati tööle.

Hasomin arutas ja selgitas käesoleval aastal kulturfilmide soetamise ja levitamise võimalust. Selle ülesande täitmiseks kutsuti ellu eriline sihtasutus „Eesti Kulturfilm“.

Oma eesmärgi taotlemisel sihtasutus kogub ja valmistab tarvilikke õppe- ja kulturfilme, peab ülal nende filmide levitamise keskkoha, laenab filme demonstreerimiseks ning toimetab ise demonstratsioone, organiseerib kulturfilmide tarvitamist, hoolitseb kodumaa tähtsamate sündmuste, samuti asutiste ning isikute tegevuse jäädvustamise eest, aitab kaasa eesti propageerimiseks välismaal filmide abil.

Sihtasutise valitsemise organiteks on nõukogu, juhatus ja revisjonikomisjon.

22. juulil peeti nõukogu esimest koosolekut, kus valiti nõukogu juhatajaks dir. *P. Mägraken*, abiks dr. *Sumberg* Tartust ja sekretäriks hra *Nyman* Punasest Ristist.

Sihtasutise esindajaks ja täidesaatvaks organiks on viieliikmeline juhatus. Juhatusse

valiti *A. Janson* — õpet. Liidust, *E. Vender* — E. Haridusliidust, *Ümarik* — põllutöömisteeriumist ja *Treffeldt* — kaitseliidust. Viienda liikme nimetab hasominister. Juhatuse esimese koosoleku kokkukutsumine jäeti nõukogu esimehe hoolde. Tegevusaasta kestus määrati 1. apr. — 31. märtsini. Juhatusle tehti ülesandeks selgitada tegevuse võimalusi ja koguda andmeid nende varade kohta, mis sihtasutis võiks võtta oma valdamisele.

Revisjonikomisjoni valiti: *L. Kalmet* — kehakultuuri sihtkapitali poolt, *Viikman* — teedeministeeriumist ja kol. *Ahman* — kaitseministeeriumist.

Varemalt oli kulturfilmide laos pidajaks Tallinna Noorte Meeste Kristlik Ühing, kuid nagu koosolekul selgus, on see organisatsioon töötanud kahjuga ning lepinguvahekord te-maga on lõpetatud.

Õpetaja tähtsamat ilmus.

Eelmiste aastate eeskujul kirjastas E. Ö. Liit ka 1931./2. õppeaastaks „Õpetaja tähtsamat“, mille kõik organiseeritud õpetajad saavad oma org-ide kaudu maksuta. Raamat sisaldab peale rikkalikude andmetega varustatud kalendaariumi ja märkmiku hulga õpetajale vajalikke materjale ja teateid õpetajaskonna ettevõtetest Hasomini koosseisust jne.

Raamatu toimetab E. Ö. Liidu juhatusle liige *J. Rummo*, kuna varalised abinõud kirjastamiseks hankis E. Öp. Liidu sekretär *J. Elango*. Tähtsamatu kõitkuludeks tuleb kohalikel organisatsioonidel maksta 20 senti raamatu pealt.

Ametlikke teateid, seadusi ja määrusi.

Tartu Ülikoolile, Tallinna Tehnikumile, Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kulturomavalitsuste koolivalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i kantslei ringkiri 20. V. 31. nr. 1305.)

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi kantslei teatab seega, et Riigi Teatajas nr. 35 — 1931. a. on avaldatud Raudtee reisijate ja pagasi veotariif nr. 93, mis hakkas maksma 1931. a. 1. maist ning mille §§ 16 ja 18 määravad uue korra gruppide sõitute (õpireiside) ja õpilaste sõitute alal pühapäevadel ja koolitööde vaheaegadel, ning palub Teid võimalikkude arusaamatuste vältimiseks teha see uus kord teatavaks alluvatele koolidele ja asutistele.

Ühtlasi teatab Teile ministeeriumi kantslei, et ministeeriumi poolt algatatud läbirääkimiste põhjal teatas raudteevalitsus s. a. 22. mai kirjaga nr. 600, et praegusi õpilaste tunnistusi, mis olid valmistatud kuni 1931. a. 1. maini

maksva vormi järgi, võib ka edaspidi tarvitada kuni nende tunnistuste tagavarade lõpetamiseni tingimusel, et tunnistuste väljaandmisel tähendatakse koolitööde vaheaegade lahtis vaheaja nimetuse järele ka vaheaja kestvus.

Õpilaste tunnistuste plankette võib saada Riigi Trükikojalt (Tallinn, Niine t. 11).

A. Kurvits (allkiri).

Peasekretär.

G. Roos (allkiri)...

Sekretär.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 8. VII. 31, nr. 31274.)

Määruse klassi- ja koolikursuse lõpetamise kohta § 8. järgi tunnistatakse õpilased koolikursuse lõpetanuiks või viiakse klassist klassi pedagoogika-nõukogu otsusel õpilase üldise õppetöö edu ja vaimlise arenemise põhjal, kus-

juures keskkooli lõputunnistuse võib anda ka õpilasele, kes tunnistatud nõrgaks ühes aines, välja arvatud emakeel, matemaatika, esimene võõraskeel ja kooli tüübi põhiaained, kui õpilase arenemine on silmapaistev.

Nimetatud §-i selgituseks koolivalitsus palub teatada avalikkude keskkoolide juhatajaile, et kooli tüübi põhiaineks tuleb lugeda —

humanitaarharus: mõtteteaduse eelkursus ühes hingeteaduse ja eetikaga, ajalugu ja II võõraskeel;

reaalarus: loodusteadus, joonistamine ja joonestamine;

majapidamisharus: mõtte- ja kasvatusteadus ühes kasvatuspraktikaga, joonistamine ja joonestamine, majapidamisõpetus ja käsitöö;

kommertsharus: loodusteadus, maateadus ja kommertsained;

tehnikaharus: loodusteadus (füüsika), joonistamine ja joonestamine ja tehnilised ained;

aiamajandusharus: loodusteadus ja aia- ja põllumajanduslikud ained.

A. Borkvell (allkiri)

Abidirektor.

Rud. Alas (allkiri).

Abisekretär.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja riigi algkoolide juhatajaile.

(HSM-ilt 21. VII. 31. nr. 31526.)

Avalikkude algkoolide seaduse (R. T. 46 — 1931) § 48. alusel teatab Haridus- ja Sotsiaalministeerium, et 1931/32. kooliaastal võivad avalikkudes algkoolides tarvitusel olla kõik õpperaamatud, mis olid tarvitusel neis koolides 1930/31. kooliaastal ja samuti ka õpperaamatud, mis soovitatud või lubatud Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi kooliraamatute komisjoni poolt, kusjuures õpperaamatute vahetamisel, kui see osutub vajalikuks, koolide õppenõukogudel tuleb talitada Haridusministeeriumi 20. juuli 1925. a. nr. 22752 ringkirja nõuetele vastavalt.

J. Piiskar (allkiri)

Haridus- ja Sotsiaalminister.

P. Mägraken (allkiri).

Koolivalitsuse direktor.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvuste kultuurvalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

HSM-i Koolivalitsus teatab Teile, et Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi kooliraamatute komisjoni poolt on koolidele soovitatud ja lubatud tarvitamiseks järgmised raamatud:

1) *Gerhard Rägo*. Matemaatika tööraamat keskkoolidele. Algebra 3-kl. kursus. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1929. (Soovitatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

2) *Gerhard Rägo*. Matemaatika tööraamat keskkoolidele. Analüüsi alged, 4-kl. kursus.

K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1930. (Soovitatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

3) *Kogerma-Küllkon-Rükoja-Kepp*. Looduseõpetus, IV õppeaasta. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1930. (Lubatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

4) *Lang-Paris-Peet-Reial*. Väike looduse sõber I. Õpperaamat algkooli IV kl., I ja II tr., Tartus 1929 ja 1930. (Soovitatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

5) *Lang-Paris-Peet-Reial*. Väike looduse sõber II. Õpperaamat algkooli V kl., Tartus 1930. (Lubatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

6) *Lang-Paris-Peet-Reial*. Väike looduse sõber III. Õpperaamat algkooli VI kl., Tartus 1930. (Soovitatud. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

7) *Arthur Behrsing*. Ri-ra-rin, Wir reisen nach Berlin! Lesebuch für das I Lehrjahr im Deutschen. S. Songi kirjastus, Võru 1929. (Lubatud tarvitamiseks kõrvuti õpperaamatuga. Komisjoni otsus 4. V. 1931. a.)

8) *August Vaga*. Botaanika õpperaamat keskkoolidele. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1931. (Lubatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

9) *R. Rägo*. Kodanikuõpetus algkoolile, kuues tr. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1929. (Lubatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

10) *Mag. Albert Borkvell*. Analüütilise geomeetria õpperaamat keskkoolidele. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1931. (Soovitatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

11) *R. Kleis ja R. Rägo*. Majandusteadus ja kodanikuõpetus keskkoolile. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartus 1929. (Lubatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

12) *V. Tammani*. Huvitaja VI jagu. Lugemik algkooli VI õppeaasta jaoks. (Lubatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

13) *Toomas Adamson*. Tööjuhatusi ajaloo algkooli IV õppeaastale individuaalseks töötamiseks. Tartus 1931. (Lubatud abiraamatuna, eriti neis koolides, kus töötatakse liitklassides. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

14) *L. Sapotzki*. Kujutava geomeetria ja konstruktiivse perspektiivi algõpetus, I anne. Autori kirjastus, Tartus 1929. (Lubatud abiraamatuna joonestamise õpetamiseks kesk- ja kutsekoolis. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

15) *Eduard Wilde*. Külmale maale. K.-Ü. „Looduse“ lühendatud väljaanne koolidele tõlkimiseks vene ja saksa keelde. Tartus, 1930. (Soovitatud. Komisjoni otsus 28. VI. 1931. a.)

Peale selle on komisjoni poolt soovitatud koolidele klassi- ja koduseks lugemiseks K.-Ü. „Looduse“ poolt ilmunud järgmine saksakeelne kirjandus:

L. Kreymann. Die Exzellenz in Ziwil.

Paul Keller. Der angenbundene Kirchturm.

P. Rosegger. Dreihundert vierundsechzig und eine Nacht.

Detlev v. Liliencron. Der Napr.

L. Ganhofer. Der Santrigel.

J. Grimm. Sechse kommen durch die ganze Welt.

J. Grimm. Frau Holle.
 Friedrich Gerstäcker. Germelshausen.
 Theodor Fontane. Drei von dem dritten
 Garde Ulanen Regiment.
 Till Eulenspiegels Streiche, bearbeitet von
 A. Estam.

HSM-i usuõpetuse korraldava komisjoni
 poolt on soovitatud järgmised raamatud:

1) *Vold. Toom.* Rõõmu ja kurbust. Kõlblusõpetuse saateainet algkooli I—IV klassile. (Soovitatud kasutamiseks käsiraamatuna kõlblate küsimuste harrastamise illustreerimisel ja õpilaste raamatukogudele.)

2) *L. Raudkepp.* Usuõpetuse käsiraamat algkooli VI klassile (käsikirjas).

3) *L. Raudkepp.* Usuõpetuse käsiraamat keskkooli I klassile (käsikirjas).

4) *J. Luur ja A. Grünberg.* Piiblitlugusid algkooli III ja IV klassile, 2. trükk.

5) *J. Luur ja A. Grünberg.* Usuõpetust algkooli V ja VI klassile (käsikirjas).

A. Borkvell (allkiri).
 Abidirektor.

J. Feldmann (allkiri).
 Sekretär.

Avaldatud Riigi Teatajas nr. 51 — 1931.

Määrus avalikkude algkoolide tunnikavade kohta.

Alus: Avalikkude algkoolide seaduse § 43 (RT 46 — 1931).

§ 1. Avalikkudes algkoolides hakkavad maksma 1931/32. kooliaastast järgmised tunnikavad:

1.

Eestikeelsed koolid.

Õppeained	M a a l:							L i n n a s:						
	I	II	III	IV	V	VI	Kokku	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
1. Emakeel.	8	8	8	8	6	6	44	8	8	8	7	5	5	41
2. Usu- ja kõlblusõpetus . . .	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
3. Kodulugu	3	3	4	—	—	—	10	3	3	4	—	—	—	10
4. Matemaatika	5	5	5	5	5	5	30	5	5	5	6	4	4	29
5. Loodusõpetus ja tervishoid	—	—	—	3	3	3	9	—	—	—	3	3	3	9
6. Maateadus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
7. Ajalugu ja kodanikuõpetus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
8. Võõraskeel	—	—	—	—	5	5	10	—	—	—	—	5	5	10
9. Joonistamine	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
10. Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	4	4	16
11. Laulmine	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
12. Võimlemine	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
Kokku	26	26	27	30	30	30	169	26	26	27	30	30	30	169

2.

Muukeelsed koolid.

Õppeained	M a a l:							L i n n a s:						
	I	II	III	IV	V	VI	Kokku	I	II	III	IV	V	VI	Kokku
1. Emakeel.	8	8	6	6	6	6	40	8	8	6	6	6	6	40
2. Usu- ja kõlblusõpetus . . .	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	1	1	1	9
3. Kodulugu	3	3	3	—	—	—	9	3	3	3	—	—	—	9
4. Matemaatika	5	5	5	5	5	5	30	5	5	5	5	4	4	28
5. Loodusõpetus ja tervishoid	—	—	—	2	4	4	10	—	—	—	3	3	3	9
6. Maateadus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
7. Ajalugu ja kodanikuõpetus	—	—	—	2	2	2	6	—	—	—	2	2	2	6
8. Riigikeel	—	—	4	4	4	4	16	—	—	3	3	4	4	14
9. Joonistamine	2	2	2	1	1	1	9	2	2	2	2	1	1	10
10. Tööõpetus	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	4	4	16
11. Laulmine	2	2	2	2	2	2	12	2	2	2	2	2	2	12
12. Võimlemine	2	2	2	2	1	1	10	2	2	2	2	1	1	10
Kokku	26	26	28	30	30	30	170	26	26	27	30	30	30	169

§ 2. Tunnitabelites (§ 1) nimetatud tööõpetuse tunnid ühendatakse kahe või rohkem tunni kaupa, kusjuures ühendatud tundidel töö toimub ka harilikul õppetundide vaheajal, kui töö iseloom seda nõuab. Linnades asuvas algkoolides võib rühmitada V ja VI klassi õpilasi tööõpetuse tundidel soo järgi või poolitada klasse, kui see vajalik õpilaste arvult, kuid selle läbi ei suurene riigi poolt tasutavate tundide arv; sel juhul on igal rühmal 2 tööõpetuse tundi nädalas. Ühiskoolides võib moodustada tööõpetuse tundidel V ja VI klassis õppivatest tütarlastest ühe rühma ja poeglastest teise rühma, kui õpilaste arv seda võimaldab; sel juhul on igal rühmal linnas neli ja maal 2 tööõpetuse tundi nädalas.

§ 3. Koolidel, kes soovivad võtta tunnikavasse veel teisi aineid, tuleb esitada maa- või linnakoolivalitsuste või vähemusrahvuste kultuurvalitsuste kaudu Haridus- ja Sotsiaalministeeriumile sellekohased ettepanekud enne sügisest õppetöö algust.

§ 4. Käesolev määrus hakkab maksma 1. augustist 1931. Sest ajast kaotab maksvuse Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi 16. augusti 1930 nr. 32936 määrus algkoolide tunnikavade kohta (RT 67 — 1930).

Tallinnas, 16. juunil 1931. Nr. 3938.

Haridus- ja sotsiaalminister

J. Piiskar.

Koolivalitsuse direktor *P. Mägraken.*

Määrus õppetöö vaheaegade ja üldiste ning kohaliste pühade kohta 1931/32. kooliaastal.

Alus: Avalikkude algkoolide seaduse (RT 75/76 — 1920) § 23, Avalikkude keskkoolide seaduse (RT 155/156 — 1922) § 19, Tööstuslikkude koolide seaduse (RT 1 — 1926) § 17, Majanduskoolide seaduse (RT 1 — 1926) § 14 ja Eraõppeasutuste seaduse (RT 97 — 1927) § 19.

§ 1. Õppetöö algab 1931/2. kooliaastal kesknäädalal 31. augustil, linnas-asuvas algkoolides teisipäeval 1. septembril, maal-asuvas algkoolides neljapäeval 1. oktoobril ja õpetajate-seminaride V ja VI klassis ning Tallinna pedagoogiumis esmaspäeval 7. septembril, kuna 31. augustist kuni 5. septembrini korraldatakse seminarides ja pedagoogiumis kursused praktika-aasta lõpetajatele. Linnas-asuvas algkoolides võib alata koolitööd vastava koolivalitsuse otsusel ka neljapäeval 10. septembril, kui kohalised olud seda nõuavad.

§ 2. Koolides, kus õppetöö algab 31. augustil, 1. või 10. septembril, seisab õppetöö 30. ja 31. oktoobril, teistes koolides — 31. oktoobril.

§ 3. Jõulupühade puhul lõpeb õppetöö kõigis koolides laupäeval 19. detsembril kell 12 ja algab maal-asuvas algkoolides esmaspäeval 4. jaanuaril, teistes koolides neljapäeval 7. jaanuaril.

§ 4. Kevad- (ülestõusmise-) pühade puhul lõpeb õppetöö linnas-asuvas algkoolides ning kesk- ja kutsekoolides — laupäeval 19. märtsil kell 12 ning maal-asuvas algkoolides kesknäädalal 23. märtsil kell 12 ja algab õppetöö peale pühi maal-asuvas algkoolides kesknäädalal 30. märtsil, teistes koolides esmaspäeval 4. aprillil.

§ 5. Suvistepühade puhul õppetöö lõpeb kõigis koolides reedel 13. mail kell 12 ja algab jälle kesknäädalal 18. mail.

§ 6. Suviseks õppetöö vaheajaks lõpeb õppetöö maal-asuvas algkoolides laupäeval 28. mail, teistes algkoolides teisipäeval 31. mail ja muus koolides kesknäädalal 8. juunil kell 12.

§ 7. Peale §§ 2—5 näidatud päevade seisab õppetöö kõigis koolides palvapäeval 17. veebruaril, iseseisvusepäeval 24. veebruaril Pühade ja puhkepäevade seaduse (RT 155/156 — 1922) alusel ja a) kooli aastapäeval, b) neitsi Maria sündimise päeval 8. septembril, ristitõulendamispäeval 14. septembril ja neitsi Maria templisse viimise päeval 21. novembril neis koolides, kus õigeusulisi õpilasi on vähemalt 80% ja d) kohalisel vabastamise päeval, kui seda päeva üldse pühitsetakse, sellekohase aktuse toimepanemiseks Haridusministeeriumi määruse üldiste ja kohaliste pühade kohta (RT 149 — 1924) alusel.

§ 8. Kesk- ja kutsekoolides on õpilaste järelekatset 27., 28. ja 29. augustil 1931. a. ja uute õpilaste vastuvõtmine samal ajal ning 9., 10. ja 11. juunil 1932. a.

Algkoolides on uute õpilaste vastuvõtmine 1931. aastal kolme päeva vältusel enne õppetöö algust ja järgnevas 1932/3. kooliaastaks vastava koolivalitsus otsusel 1. ja 2. juunil 1932. a.

§ 9. Riigikaitselise õppuse eripäevad korraldatakse kesk- ja kutsekoolides 1932. aastal 30. maist kuni 7. juunini. Riigikaitselise õppusest tähendatud eripäevadel on kohustatud võtma osa 5—6-aastase kursusega koolide III—VI klassi ja 3-aastase kursusega koolide II ja III klassi meesõpilased, kusjuures koolide pedagoogika-nõukogudel on õigus kooliarsti ettepanekul vabastada nõrga tervisega õpilasi kehaliste harjutuste iseloomuga õppustest.

§ 10. Alevivolikogud võivad oma otsustega ühtlustada alevi-algkoolide õppeaja linna-algkoolide omaga, kui aga sellist otsust ei ole tehtud, töötavad alevi-algkoolid ühisel ajal maal-asuvate algkoolidega.

§ 11. Kõik õppetöök s vajalikud eeltööd, nagu õppetöö jaotus õppejõudude vahel, tunniplaanid ja õpilaste nimestikkude koostamine, kooliruumide korraldamine, õppevahendite soetamine jm. tulevad toimetada enne õppetöö algust nõnda, et korralik õppetöö võiks alata käesolevas määruses näidatud päevadel.

§ 12. Koolides, mille õppetöö alguse ja lõpu kohta maksivad erikorraldused, tuleb käia erikorralduste järgi.

Tallinnas, 11. mail 1931. a.

Nr. 3516.

J. Piiskar,

Hariduse- ja Sotsiaalminister.

P. Mägraken,

Koolivalitsuse direktor.

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvaste kultuurvalitsustele ja riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 3. VIII 31 nr. 31666.)

Õppejõudude tenistuse seaduse (RT 59 — 1931) § 88 p. 8 põhjal lõpeb õppejõudude ametivahekord 65-aastase vanuse kättejõudmisel, kusjuures haridus- ja sotsiaalministril on õigus erandjuhtudel pikendada õppejõu teenistusaega kuni 70. eluaastani.

Ülemalõeldule koolivalitsuste ja riigikoolide juhatajate tähelepanu juhtides palub HSM-i koolivalitsus esineda, kui see leitakse tarvilikuks ja soovitavaks, ettepanekutega õppejõudude teenistustaja pikendamise asjas ja teatada, kes nimelt õppejõududest on juba 70 a. vanad ja peavad sellepärast teenistusest lahkuma.

P. Mägraken (allkiri).
Direktor.

J. Feldmann (allkiri).

Maa- ja linnakoolivalitsustele, vähemusrahvaste kultuurvalitsustele ning riigikoolide juhatajaile.

(HSM-i koolivalitsuselt 20. VIII 31. nr. 31940.)

Määruse õppejõu tervisliku seisukorra kohta (RT 64 — 1931) käsitamiseks paneb Haridus- ja Sotsiaalministeerium maksma järgmised normid:

1. Õppejõu tervislikku seisukorda tõestavate tunnistustena tuleb maksvaks lugeda tunnistused, mis on antud ametlikkude arstide — maa-, linna- või jaoskonnaarstide poolt, kuna aga eraarstide poolt antud tunnistusi ei või maksvaks lugeda ega saa neid seega ka arvesse võtta õppejõu tervisliku seisukorra selgitamisel õppejõu valimistel.

2. Ametliku arsti poolt antud tunnistus peab sisaldama, et õppejõud ei põe Määruses õppejõu tervisliku seisukorra kohta tähendatud haigusi, ei oma määruses tähendatud defekte ega põe ka teisi haigusi, mis võiksid takistada õpetajaameti pidamist, ning arsti seisukoha või otsuse, et õppejõud vastab õppejõudude tervisliku seisukorra suhtes seatud nõudeile. Peale selle peab tunnistus vastama vormilt ametliku tunnistuse nõudeile, nagu ametlik tempel (pitsat), väljaandmise aasta ja kuupäev, tunnistuse nr., tunnistuse andja ametinimetus ja allkiri.

3. Ametliku arsti poolt väljaantud tunnistus loetakse maksvaks kuue kuu kestvusel (valimise puhul).

4. Kui esitatud tunnistused õppejõu tervisliku seisukorra kohta on vormilt või sisult puudulikud, siis võib õppejõude registreeriv asutus nõuda täiendavaid tõendusid õppejõudude teenistuse seaduse § 45. ja 46. põhjal, jättes ametisse-registreerimise otsustamata kuni täiendavate tõenduste saamiseni.

5. Õppejõude registreeriv asutus võib nõuda õppejõult õppejõudude teenistuse seaduse § 46.

korras uue tunnistuse esitamist, mis oleks välja antud õppejõude registreeriva asutise asupaiga või õppejõu elukoha maa- või linnaarsti poolt pärast õppejõu valimise väljakuulutamist, kui esitatud tunnistus on antud enne valimise väljakuulutamist ja registreerival asutisel on põhjendatud andmeid, et pärast esitatud tunnistuse väljaandmist õppejõud on jäänud nimetatud määruses tähendatud haiguses või omandanud määruses tähendatud defekti.

6. Kui tunnistusel on tähendatud määruses otseselt nimetatavate haigus ja puudub tunnistuse väljaandva ametliku arsti seisukoht või otsus õppejõu tervisliku seisukorra kohta õpetaja ametis, siis tuleb lugeda selline tunnistus maksvusetuks.

Erandjuhtudel võib niisugusel korral haiguse üle otsustada õppejõude registreeriva asutise asukoha maa- või linnaarst, Haridus- ja Sotsiaalministeeriumile registreerimiseks esitatavate õppejõudude suhtes aga Tervishoiu- ja hoolekandevalitsus.

J. Piiskar (allkiri).
Haridus- ja Sotsiaalminister.

A. Borkvell (allkiri).
Koolivalitsuse abidirektor.

Määrus õppejõudude valimise ja ametisse registreerimise kohta.

Avaldatud „Riigi Teatajas“ 21. augustil
1931. a. nr. 67.

Alus: Õppejõudude teenistuse seaduse § 94
(R. T. 59 — 1931).

§ 1. Kuulutises õppejõu valimise kohta tuleb tähendada, millisele kohale vajatakse õppejõudu, millistele nõuetele peab kandidaat vastama, kas on soovitav kandidaadi isiklik ilmumine kohale, avaldiste esitamise ja valimiste tähtaeg ning õppejõude valiva asutise nime- ja asukoht.

§ 2. Valimisele võetakse kõik kandideerijad, kel on vastav õpetajakutse või kes on õiendanud vastavad kutseeksamid, kes vastavad kuulutises esitatud tingimustele ja on esitanud avaldise kuulutises tähendatud tähtajaks ühes õpetajate teenistuse seaduse § 37. tähendatud lisadega.

Isikuid, kes võivad olla õpetaja kohustetäitjad, võib võtta valimisele ainult siis, kui kandideerijate hulgas ei ole õpetajakutsega kandidaate või õpetajaameti kandidaate.

§ 3. Valimise kohta koostatakse protokoll, milles tuleb tähendada:

- 1) valiva asutise nimetus;
- 2) valimise aeg ja koht ning valitava õppejõu koha nimetus;
- 3) koosolevate valijate nimed;
- 4) puuduvate valijate nimed;
- 5) kelle poolt, mil viisil, millistes ajalehtedes ja millal oli kuulutatud õppejõu valimisest, või olid kandidaadid esitatud õppejõudude reservist;

6) kõikide kandideerijate nimed ühes andmetega nende riikkondsuse, vanaduse, õpetajakutse ja õppetöö praktikaaja kohta ;

7) vastava õppeasutise juhataja (juhataja valimisel — õppenõukogu esindaja) ja hoolkogu esindaja arvamused kandidaatide kohta;

8) kandidaatide hääletamise viis ja selle tulemused ning valiva asutise otsuse konstateerimine, mis ajast ja kellena kandidaat on ametisse valitud.

§ 4. Valitud õppejõu-kandidaat esitatakse ametisse-registreerimiseks seitsme päeva jooksul pärast valimist. Ettepanek koostatakse vormi järgi, mis ligi lisatud käesolevale määrusele. Ettepanekule lisatakse juurde valimise protokollid ära kirjad, Õppejõudude teenistuse seaduse § 37. tähendatud dokumendid või nende kinnitatud ära kirjad, registreerimiseks esitava asutise poolt valmistatud ja kinnitatud dokumentide ära kirjad ühes eksemplaris ning tõendused perekonnaseisu ja palgaastme kohta.

§ 5. Ühes õppejõu ametisse registreerimisest teatamisega, milles tähendatakse, mis ajast, millisele kohale ja kellena ta on ametisse registreeritud ja milline on ta palgaaste, saadetakse tagasi registreerimiseks esitavale asutisele õppejõu dokumendid või nende kinnitatud ära kirjad, kuna registreerimiseks esitava asutise poolt valmistatud ja kinnitatud dokumentide ära kirjad (§ 4) jäävad õppejõude registreerivale asutisele tõendavaks materjaliks registreerimisel esitatud teadete kohta.

§ 6. Esitatud kandidaadi mitteregistreerimisest teatatakse kirjalikult nii registreerimiseks esitavale asutisele kui ka registreerimata jäetud kandidaadile, ära tähendades mitte-registreerimise põhjused.

§ 7. Kui valitud õppejõu-kandidaat registreerimise ajal on ametis kas teises õppeasutises, riigi või omavalitsuse teenistuses, või seisab riigiametnikkude või õppejõudude reservis, on õppejõude registreeriv asutis kohustatud teatama valitud õppejõu kandidaadi ametisse-registreerimisest vastavalt kohalikule koolivalitsusele, riigi või omavalitsuse asutisele, riigiametnikkude reservile või Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele, kelle korralduses on õppejõudude reserv.

§ 8. Käesoleva määruse maksmahakkamisega kaotab maksvuse Haridusministeeriumi määrus õpetajate registreerimise kohta (R. T. 149/150 — 1920).

2. lehekülj.

Õppejõu - kandidaadi ees- ja perekonnanimi, õpetaja kutse või ettevalmistus, riikkondsus ja sündimise aeg ning koht. Kas oskab riigikeelt?	Eelmine teenistuskäik. Kus teenitud ja millal, kas seisab ametnikkude või õppejõudude reservis või saab pensiooni?	Mis ajast, millisele kohale ja kellena õppejõu-kandidaat pannakse ette ametisse-registreerimiseks?	Kas õpetab teistes õppeasutistes, kus ja mitu tundi nädalas?
--	--	--	--

3. lehekülj.

Õppejõu - kandidaadi perekonnaseis (perekonnaliikmete nimed, sündimise aeg, sugulussuhe, kas töövõimne)?	Haridusjärgk palga suhtes, palgaaste ja nende põhjendused (Õppejõu praktika-aastad, palgaastme kõrgendused, erileping jne.)	Õppejõude registreeriva asutise otsus õppejõu-kandidaadi ametisse-registreerimise kohta ühes palgaastme määramisega. Daatum ja allkiri.
--	---	---

4. lehekülj.

Ettepanekule ligilisatud dokumentide loetelu ja muud teated.

.....
 „ 1931. a. Nr.

(Allkirjad)

Tallinnas, 14. aug. 1931. Nr. 31603.

Haridus- ja sotsiaalminister
J. Piiskar.

Koolivalitsuse abidirektor
A. Borkvell.

Õppejõudude reservi korraldus.

Vabariigi Valitsuse poolt 31. juulil 1931. a. vastu võetud ja avaldatud „Riigi Teatajas“ 11. aug. 1931. a. nr. 65.

Alus: Õppejõudude teenistuse seaduse (RT. 59 — 1931) § 37.

§ 1. Riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste määratud õppejõud viib Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus õppejõudude reservi ühtaegu nende kohalt lahtiregistreerimisega, kui puuduvad võimalused nende paitgamiseks vabale kohale.

Omavalitsuste poolt ülalpeetavate avalikkude õppeasutiste määratud õppejõud, kui ka

1. lehekülj.

.....
 (Õppejõude registreeriva asutise nimetus)

.....
 (esitaja nimetus)

ETTEPANEK

..... Õppejõudude ametisse-
 (Õppeasutise nimetus)

registreerimise kohta,

õigustega erakoolide määralsed õppejõud, keda ei ole võimalik paigutada teisele kohale, viiakse õppejõudude reservi kohalikkude koolivalitsuste ettepanekul, mis saadetakse Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele ühes kohalt lahtiregistreerimise ettepanekuga või otsusega, ja mis peavad sisaldama kõik § 2. ettenähtud andmed. Pärast õppejõu lahtiregistreerimist tehakse Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele mainitud ettepanek hiljemalt 7 päeva jooksul.

Kohata õppejõud, kes omavad õpetajakutset, kui ka kohata õpetajaameti kandidaadid, kes võivad seista õppejõudude reservis õppejõudude teenistuse seaduse § 55 alusel, esitavad sellekohased kirjalikud sooviavaldused ühes vastavate andmetega Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele vahetumalt.

§ 2. Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus peab reservi viidud õppejõudude nimestikku, kuhu märgitakse iga isiku kohta nimi, eesnimi, aadress, vanadus, viimane ametikoht, tundide arv, palgaaste ja tasusuurus, haridus, õpetaja kutse ühes erialade tähendamisega, kui kaua teeninud ametis, milline õigustab pensioni saamist, kui kaua olnud õppejõuks, mis keeles võib õpetada, perekonnaseis ja reservi viimise aeg.

§ 3. Reservi viidud õppejõududele teatakse vastavalt Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse või kohaliku koolivalitsuse poolt reservi viimisest § 1 tähendatud tähtajal, märkides, mis ajast ta on viidud reservi ja kust ning kui suurel määral ta saab tasu reservisolemise ajal.

§ 4. Õppejõudude valimiste väljakuulutajad, kui nad soovivad esitada valivale asutisele vabadele õppejõudude kohtadele kandidaadi õppejõudude reservist, pöörduvad sellekohase sooviavaldusega Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse poole, tähendades sooviavalduses oma nõudeid kandidaadi kohta.

Kui reservis leiduvad õppejõud, kes vastavad sooviavalduses tähendatud nõuetele, siis saadab Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus nende nimestiku õppejõudude valimiste väljakuulutajale kolme päeva jooksul, sooviavalduse saamise päevast arvates.

§ 5. Kui õppejõud on valitud reservisolevate isikute hulgast, siis tuleb see tähendada registreerimise ettepanekus.

Kohalikud koolivalitsused on kohustatud teatama sarnaste õppejõudude ametisse registreerimisest kui ka õppejõudude teenistuse seaduse §§ 49 ja 50 alusel ametisse määramisest viivitamata Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele, kes kustutab reservist võetud õppejõud reservi nimestikust, ametisse registreerimise või määramise päevast arvates.

§ 6. Kui riigi- või omavalitsuse ametiasutised võtavad oma teenistusse isiku, kes seisab õppejõudude reservis, on nad kohustatud teatama sellest viivitamata Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele. Samuti on eelpooltähendatud asutised kohustatud teatama juhtudest, kus reservis seisev õppejõud ei ole vastu võtnud pakutavat kohta.

Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus kustutab, sellekohaste andmete saabumisel, reservi nimestikust õppejõud, kes surinud, või astunud riigi- või omavalitsuse teenistusse või loobunud vastu võtmast kolmandat temale pakutud määralsel õppejõu kohta.

§ 7. Kui õppejõud on reservi nimestikus seisnud 6 kuud, kustutatakse ta sealt, kui temalt ei ole tulnud sooviavaldust jääda nimestikku edasi. Kirjalikult avaldatud sellekohase sooviavalduse põhjal võib reservisolemist pikendada 6 kuu võrra.

Riigivanema as. *J. Tõnisson.*

Haridus- ja sotsiaalminister

J. Piiskar.

Riigisekretär *K. Terras.*

Määrus õppejõu tervisliku seisukorra kohta.

Avaldatud Riigi Teatajas 7. augustil 1931. a. nr. 64.

Alus: Õppejõudude teenistuse seaduse (R. T. 59 — 1931) § 2 p. 4.

§ 1. Õppejõuks ei või olla isikud, kellel olemas defektid, mis takistavad õpetajaameti pidamist. Niisuguste defektide hulka kuuluvad:

- 1) kõnelemise defektid (üksikute umbhäälikute tunduvalt puudulik või valesti hääldamine kõnes, kogelemine jne.),
- 2) kuulmise puudulikkus üle 25 protsendi.
- 3) nägemise puudulikkus üle 50 protsendi,
- 4) teiste kehaosade, eriti käte ja jalgade defektid, mis takistavad õpetamast aineid, mida peaks õpetama oma kutsetunnistuse järgi õppejõud.

§ 2. Samuti ei või õppejõuks olla isikud:

- 1) kes põevad nakkavaid nahahaigusi, tiisikust ja suguhaigusi;
- 2) kes kannatavad raskemate sise-, närvi-, naiste-, vaimu- ja silmahaiguste all, mis takistavad õpetajaameti pidamist, nagu: südame orgaanilised vead ja vereringvoolu rikked, kopsu, seedimis- ja kuseorganite haigused, songid, suhkrutõbi, kasvajak, konea, halvatused, langetõbi, varajane nõdrameelsus, trahoom jne.

Tallinnas, 30. juulil 1931.

Nr. 31565.

Haridus- ja sotsiaalminister

J. Piiskar.

Koolivalitsuse direktor

P. Mägraken.

Õppejõudude teenistuse seadus*),

1. peatükk.

Ü l d e e s k i r j a d .

§ 1. Õppejõud jagunevad:

- 1) määralisteks, kes omavad vastavat õpetajakutset ja kellel on vähemalt 50 prots. sea-

*) Avaldatud „Riigi Teatajas“ 20. juulil 1931. a. nr. 59.

duses ettenähtud nädalatundide normist kas ühes või mitmes õppeasutises kokku;

2) tunniandjajaks, kes omavad vastavat õpetajakutset, kuid kelle nädalatundide arv on alla 50 prots. seaduses määratud normist;

3) õpetajaameti kandidaatideks, kes ei oma vastavat õpetajakutset, kuid on õiendanud vastava õpetaja kutseeksami kutsekomisjonis ja töötavad koolis praktikaaja täitmiseks;

4) õpetaja kohusetäitjaks, kes ei oma vastavat õpetajakutset, kuid oma ettevalmistuse poolest vastavad Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase määruse nõuetele.

Õppejõududeks käesoleva seaduse mõttes loetakse õppeasutiste juhatajaid ja õpetajaid, kusjuures õpetajate hulka loetakse ka juhataja abid, tagavaraõpetajad, meister-instruktorid ja teised õppeasutistes õppe- ja kasvatusalal töötavad isikud.

§ 2. Õppejõud peab vastama järgmistele nõuetele:

- 1) peab olema Eesti vabariigi kodanik;
- 2) peab oskama riigikeelt;
- 3) peab olema vähemalt 20 aastat vana;
- 4) peab vastama tervislikult Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase määruse nõuetele;
- 5) peab omama vastavat õpetajakutset (§ 1 punktid 1 ja 2) või peab olema õiendanud vastava õpetaja kutseeksami kutsekomisjonis (§ 1 p. 3) või vastama oma ettevalmistuse poolest Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase määruse nõuetele (§ 1 p. 4).

Erandi punktides 1., 2. ja 3. tähendatud nõuete suhtes võib teha igal üksikul juhul Hariduse- ja sotsiaalminister.

§ 3. Õppejõuks ei või võtta isikut:

- 1) kes seadusejõusse astunud kohtuotsusega on kaotanud õiguse olla riigi või omavalitsuse teenistuses või õppejõuks õppeasutistes;
- 2) kes on eeluurimise või kohtu all süüteo pärast, mille eest seaduses on nähtud ette vangimaja või raskem karistus, välja arvatud süüteoasjad, mida võidakse lõpetada poolte leppimisel.

§ 4. Riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud on riigiteenijad.

Omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõud on omavalitsuseteenijad riigiteenijate õigustega ja kohustega, mis on maksvad nende õppejõudude kohta käesolevas ja teistes vastavais seadustes.

Eraõppeasutiste õppejõud loetakse nende asutiste ülalpidaja teenistuses olevaiks isikuks, kusjuures nende kohta on maksvad riigiteenijate õigused ja kohused sellel määral, kui see on nähtud ette käesolevas ja teistes vastavais seadustes.

§ 5. Käesolevas seaduses tähendatud omavalitsuste ja nende koolivalitsuste ülesandeid vähemusrahvuste suhtes, kui neil olemas kultuuromavalitsus, täidavad maksvate seaduste piires vastavad vähemusrahvuste kultuuromavalitsused.

2. peatükk.

Õpetajakutse omandamine.

1. jagu.

Algkooli-õpetaja kutse.

§ 6. Algkooli-õpetaja kutse andmise otsustab käesolevas seaduses ettenähtud korras pedagoogilise õppeasutise kutsekomisjon Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohaste määruste ja kavade alusel.

§ 7. Kutsekomisjoni esimeheks on pedagoogilise õppeasutise vastavate ainete õpetajad, Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi esindaja ning vähemalt üks koolinõunik Hariduse- ja sotsiaalministri määramisel.

§ 8. Algkooli-õpetaja kutseksamile võtab kutsekomisjon vastu pedagoogilise õppeasutise lõpetajaid, kes vastavad käesoleva seaduse § 2. punktide 1, 2 ja 4 nõuetele ning kelle pedagoogilise õppeasutise õppenõukogu, võttes aluseks õpilase eeldusi ja võimeid õpetajaametiks, on tunnustanud kutsekõlblikuks.

Algkooli-õpetaja kutseeksami võivad õiendada kutsekomisjonis ka keskkooli (gümnaasiumi) lõpetajad, kes vastavad § 2. punktide 1, 2 ja 4 nõuetele ja on omandanud Hariduse- ja sotsiaalministri poolt tunnustatud vastava pedagoogilise ettevalmistuse.

§ 9. Isikule, kes rahuldavalt õiendanud algkooli-õpetaja kutseksamid, annab pedagoogiline õppeasutis sellekohase tunnistuse, mis annab õiguse õpetada kaks aastat õpetajaameti kandidaadina algkoolis.

§ 10. Kutseeksami õiendamisele järgneb õpetajaameti kandidaadi kaheaastase kestusega praktikaage algkoolis. Praktikaage tuleb täita viie aasta kestel pärast kutseeksami õiendamist.

Kutsekomisjon võib vabastada praktikaaja täitmise kohusest isiku, kes vähemalt kaks aastat õpetanud rahuldavate tagajärgedega algkoolis.

§ 11. Praktikaajal peab õpetajaameti kandidaadil olema vähemalt 25 protsenti seaduses ettenähtud nädalatundide normist.

Praktikaage võetakse arvesse õppejõudude teenistusaja arvutamisel vastavais seadustes ettenähtud alustel ning praktikaajal maksatakse kandidaadile palka kutselise õpetaja normide järgi.

Praktikaaja täitmiseks võib õpetajaameti kandidaat töötada ka koolis, kus on vajalik arv õppejõude, kas tasuta või saades tasu vastavalt tundide arvule selleks otstarbeks riigi eelarves määratud krediidist.

§ 12. Õpetajaameti kandidaat töötab kohaliku koolinõuniku järelevalvel ja juhtimisel. Koolinõunik jälgib kandidaadi õppe- ja kasvatustööd ja on temale nõuga abiks ning hindab kandidaadi õppe- ja kasvatustöö tulemused Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase juhatuskirja alusel.

Koolinõunik võib tarbekorral määrata kandidaadile lähemaks nõuandjaks koolijuhataja või kohaltõotava vanema vilunud õpetaja, kui viimane selleks avaldanud nõusoleku.

§ 13. Iga kooliaasta lõpul korraldab pedagoogiline õppeasutis kursused praktikaega lõpetavaile õpetajaametis kandidaatidele praktikaajal tekkinud küsimuste selgitamiseks ja teadmiste täiendamiseks. Kursuste korraldamise kohta annab Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus lähema juhatuskirja.

§ 14. Arvesse võttes õpetajaameti kandidaadi poolt tema pedagoogilise tegevuse kohta esitatud aruannet, mis koostatud Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase määruse järgi, ja koolinõuniku hindamist kandidaadi praktikaaja töö kohta, otsustab kutsekomisjon algkooli-õpetaja kutse andmise, millise otsuse põhjal kutsetunnistuse annab pedagoogilise õppeasutise juhataja.

§ 15. Kutsekomisjoni otsus kutse mitteandmise kohta läheb kinnitamiseks Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusele, kes kas kinnitab kutsekomisjoni otsuse või pikendab praktikaega ühe aasta võrra, mille möödumisel küsimus otsustatakse lõplikult.

2. jagu.

Kesk- ja kutsekooli-õpetaja kutse.

§ 16. Kesk- ja kutsekooli-õpetaja kutseksamid õiendatakse kutsekomisjonis, mis asutatakse Hariduse- ja sotsiaalministri otsusel Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi või Tartu ülikooli või mõne teise õppeasutise juurde.

§ 17. Kutsekomisjoni esimehe ja liikmed ning komisjoni istungite aja määrab Hariduse- ja sotsiaalminister.

Komisjoni liikmed saavad tasu Hariduse- ja sotsiaalministri poolt määratud normide järgi.

§ 18. Kesk- ja kutsekooli teaduslike õppeainete õpetaja kutseksamile võtab vastu kutsekomisjon isikuid, kes: 1) vastavad § 2 punktide 1—4 nõuetele, 2) on lõpetanud Tartu ülikooli või mõne teise kodumaa kõrgema õppeasutise või Hariduse- ja sotsiaalministri poolt selle vääriliseks tunnustatud välismaa kõrgema õppeasutise ja 3) täitnud kõik ülendatud ja tööd ülikooli või mõne teise kõrgema õppeasutise juures asutatud pedagoogilises asutises või muul viisil omandanud Hariduse- ja sotsiaalministri poolt tunnustatud vastava pedagoogilise ettevalmistuse.

§ 19. Kesk- ja kutsekoolide oskuslike õppeainete õpetaja kutseksamile võtab vastu kutsekomisjon isikuid, kes: 1) vastavad § 2 punktide 1, 2 ja 4 nõuetele; 2) on lõpetanud keskkooli (gümnaasiumi) või omandanud üldhariduse, mis on vähemalt kahe õppeaasta võrra kõrgem 6-klassilise algkooli kursusest; 3) on lõpetanud vastava kutsekooli või omandanud muul viisil selle väärilise kutseoskuse ja 4) on saanud tarviliku pedagoogilise ettevalmistuse pedagoogilises õppeasutises või selle juures korraldatud kursustel või muul viisil omandanud Hariduse- ja sotsiaalministri poolt tunnustatud vastava pedagoogilise ettevalmistuse.

Hariduse- ja sotsiaalminister määrab, millised ained loetakse oskuslikeks.

§ 20. Kutseksami kavad paneb maksma Hariduse- ja sotsiaalminister.

Üksikute oskuslike ainetes suhtes võib Hariduse- ja sotsiaalminister seada üles nõude, et kandidaat oleks mõne aja praktiliselt töötanud vastava elukutse alal.

§ 21. Isikuile, kes on rahuldavalt õiendanud õpetaja kutseksamid, annab kutsekomisjon sellekohase tunnistuse, mis annab õiguse õpetada õpetajaameti kandidaadina kaks aastat kesk- ja kutsekoolis.

§ 22. Kutsekomisjon määrab õpetajaameti kandidaadile pedagoogilise ülesande, mille ta peab lahendama praktikaaja kestel.

§ 23. Kutseksami õiendamisele järgneb õpetajaameti kandidaadi kaheaastase kestusega praktikaag kesk- või kutsekoolis. Praktikaag tuleb täita viie aasta kestel pärast kutseksami õiendamist.

Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus võib praktikaaja kui ka pedagoogilise ülesande täitmisest vabastada isiku, kes vähemalt kaks aastat on õpetanud rahuldavate tagajärgedega kesk- või kutsekoolis.

§ 24. Praktikaajal peab õpetajaameti kandidaadil olema vähemalt 25 protsenti seaduses ettenähtud nädalatundide normist.

Praktikaag võetakse arvesse õppejõudude teenistusaja arvutamisel vastavates seadustes ettenähtud alustel ning praktikaajal makstakse kandidaadile palka kutselise õpetaja normide järgi.

Praktikaaja täitmiseks võib õpetajaameti kandidaat töötada ka koolis, kus on vajalik arv õppejõude, kas tasuta või saades tasu vastavalt tundide arvule selleks otstarbeks riigi eelarves määratud krediidist.

§ 25. Õpetajaameti kandidaat töötab haridusnõuniku järelevalvel ja juhtimisel.

Haridusnõunik jälgib õpetajaameti kandidaadi õppe- ja kasvatustööd ja on talle nõu- ja abiks ning hindab kandidaadi õppe- ja kasvatustöö tulemused Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase juhatuskirja alusel. Haridusnõunik võib tarbekorral määrata kandidaadile lähemaks nõuandjaks kohaliku koolinõuniku, koolijuhataja või kohaltöötava vanema vilunud õpetaja, kui viimane selleks avaldanud nõusoleku.

§ 26. Iga kooliaasta lõpul korraldab Hariduse- ja sotsiaalministeerium praktikaega lõpetavaile õpetajaametis kandidaatidele ülikooli või mõne teise õppeasutise juures kursused praktikaajal tekkinud küsimuste selgitamiseks ja teadmiste täiendamiseks. Kursuste korraldamise kohta annab Hariduse- ja sotsiaalminister lähema juhatuskirja.

§ 27. Arvesse võttes kesk- ja kutsekooli õpetajaameti kandidaadi poolt esitatud praktikaaja andmeid, määratud pedagoogilise ülesande täitmist ja haridusnõuniku hindamist kandidaadi praktikaaja töö kohta, otsustab Hariduse- ja sotsiaalminister ministeeriumi koolivalitsuse ettepanekul kesk- ja kutsekooli vastavate õppeainete õpetaja kutse andmise.

Tarbekorral võib Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus pikendada praktikaega ühe aasta võrra, mille möödumisel küsimus otsustatakse lõplikult.

3. jagu.

Õpetaja kutse kasutamine üksikuis koolitüüpides ning kutseta õppejõudude kutses kinnitamine.

§ 28. Kesk- ja kutsekooli õppejõul on õigus õpetada kesk-, kutse- ja algkoolides neid õppeaineid, millistes tal on õpetajakutse. Teiste ainete õpetamine võib toimida Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse sellekohasel loal.

§ 29. Täiendusklasside ja -koolide õppejõududeks võivad olla vastava ettevalmistusega alg-, kesk- ja kutsekoolide õppejõud.

§ 30. Kesk- ja kutsekooli-õpetaja kui ka täienduskooli-õpetaja kutse omanikud saavad algkooli-õpetaja kutse Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohase määruse alusel.

§ 31. Isikuile, kel puudub õpetajakutse, kuid kes on töötanud koolides Eesti vabariigi iseseisvuse ajal õppejõudude kohustetäitjana vähemalt kümme aastat rahuldavate tagajärgedega, võib Hariduse- ja sotsiaalminister anda vastava kutse, arvestades nende õppe- ja kasvatus töö tulemusi.

§ 32. Enne käesoleva seaduse maksma hakamist seaduste või määruste alusel õppejõududele antud kutseõigused jäävad maksma.

3. peatükk.

Õppejõudude ametisse seadmine.

§ 33. Õppejõu ametisse seadmine võib toimuda ainult vabale kohale. Uue õppejõu valimine tuleb toimetada viivimatult pärast endise õppejõu lahtiregistreerimist. Suvisel õppetöö vaheajal peab õppejõu valimine ja esitamine registreerimiseks toimuma hiljemalt kolm nädalat enne tegeliku õppetöö algust.

§ 34. Õppejõu valimisest kuulutatakse hiljemalt kaks nädalat enne valimist ühes pealinnas ilmuvas päevalehes ja õpetajate ajalehes ning ühes kohalikus ajalehes, kui viimaseid on olemas.

§ 35. Kui õppejõudude reservis leidub vastavaid kandidaate õppejõu kohale, võib õppejõudude valimiste väljakuulutaja jätta valimised välja kuulutamata, esitades valivale asutisele kandidaadid õppejõudude reservist.

§ 36. Riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste õpetajate valimisest kuulutab õppeasutise juhataja, omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõudude valimistest — õppeasutist ülalpidav omavalitsus, ja eraõppeasutiste õppejõudude valimistest — eraõppeasutise ülalpidaja, kui küsimus ei ole lahendatud teisiti eraõppeasutise põhikirjas.

§ 37. Isik, kes soovib astuda õppejõu kohale, esitab kuulutavale asutisele (§ 36) sellekohase kirjaliku avaldise ühes lühikese eluloo ja endise teenistuse kirjeldusega, käesoleva seaduse § 2. nõudeid tõendavad dokumendid või nende kinnitatud ärakirjad ning allkirja selle kohta, et ei ole käesoleva seaduse § 3. ettenähtud takistusi ametisse astumiseks.

§ 38. Õppejõuks võib valida ja registreerida vastava õpetajakutsega isiku kui ka õpetajaameti kandidaadi. Õpetaja kohustetäitja võib valida ja registreerida õppejõu kohale

ainult sel puhul, kui kandidaatide hulgas ei ole õpetajakutsega isikut või õpetajaameti kandidaati.

Koolijuhatajaks võib valida ja registreerida alg- ja täienduskoolides vastava õpetajakutsega isiku, kes õppejõuna töötanud koolis vähemalt kolm aastat ning kesk- ja kutsekoolides — vastava õpetajakutsega isiku, kes õppejõuna töötanud koolis vähemalt viis aastat.

§ 39. Õpetajaameti kandidaadil on õpetajakohale kandideerimisel ühesugused õigused kutseliste õpetajatega.

§ 40. Riigi poolt ülalpeetavate õppeasutiste õpetajad määrab ametisse Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus, õppeasutiste juhatajad — Hariduse- ja sotsiaalminister, kusjuures õppeasutise juhatajal on õigus soovitada kandidaate õpetaja kohale ja õppenõukogul juhataja kohale.

Õppeasutise juhatajal ja õppenõukogul on õigus tutvuda enne õppejõu ametisse määramist kõigi kandideerijate dokumentidega ning avaldada oma arvamust kandidaatide kohta.

§ 41. Omavalitsuste poolt ülalpeetavate õppeasutiste õppejõudude valimist toimetab vastav valla-, alevi-, linna- või maavolikogu. Linna- ja maavolikogud võivad oma sellekohase otsusega anda õppejõudude valimise õiguse vastavale linna või maa haridusnõukogule, kus see olemas.

Sõnaõigusega võtab osa õppejõude valiva asutise kosolekust: 1) õpetaja valimisel — vastava õppeasutise juhataja ning juhataja valimisel — õppenõukogu esindaja ja 2) vastava õppeasutise hoolekogu esindaja. Õppeasutise juhatajal ja õppenõukogul kui ka selle esindajal, samuti hoolekogul ja selle esindajal, on õigus tutvuda enne valimist kõigi kandideerijate dokumentidega ning avaldada oma arvamust kandidaatide kohta.

§ 42. Eraõppeasutiste õppejõude valib eraõppeasutiste ülalpidaja, kui asutise põhikirjas küsimus ei ole lahendatud teisiti, kusjuures õppeasutise juhatajal on õigus soovitada kandidaate õpetaja kohale ja õppenõukogul juhataja kohale.

Õppeasutise juhatajal ja õppenõukogul on õigus tutvuda enne valimist kõigi kandideerijate dokumentidega ning avaldada oma arvamust kandidaatide kohta.

§ 43. Tagavaraõpetajad valitakse samas korras nagu õpetajad omavalitsuste poolt ülalpeetavatele õppeasutistele.

§ 44. Valitud õppejõu-kandidaadi registreerib ametisse alg- ja täienduskoolides ja neile kursuse ulatuse poolest vastavates eraõppeasutistes vastav maa- või linnakoolivalitsus. Kesk- ja kutsekoolides ja eraõppeasutistes, mille kursuse ületab alg- ja täienduskooli kursuse, registreerib ametisse õppejõu kandidaadi vastavalt Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus või teaduse ja kunsti osakond, välja arvatud nende õppeasutiste juhatajad, kelle registreerib ametisse Hariduse- ja sotsiaalminister.

Maa- või linnakoolivalitsuse otsuse peale õppejõudude registreerimise asjas võivad asjast huvitatud isikud või asutised kaevata Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsus-

sele kahe nädala kestel, arvates otsuse saamise päevast, või kaevata administratiivkohu korras.

§ 45. Õppejõude registreeriv asutis valvab selle järele, kas on täidetud seaduste ja määruste nõuded õppejõudude valimise asjas. Kui nimetatud asutis leiab, et neid nõudeid pole täidetud, jätab ta ettepannud kandidaadi registreerimata ja teatab sellest kandidaadi esitanud asutisele.

§ 46. Õppejõude registreeriv asutis teeb otsuse registreerimise asjas kahe nädala kestel, arvates ettepaneku saamise päevast, kusjuures tal on õigus selle aja kestel nõuda ettepanevalt asutiselt esitatud kandidaadi kohta täiendavaid andmeid ja dokumente vastavalt käesoleva seaduse § 2. nõuetele.

Kui kahe nädala kestel, arvates registreerimise ettepaneku või täiendavate andmete saamise päevast, registreeriv asutis ei tee otsust, siis loetakse ettepanud kandidaati ametisse registreerituks ettepaneku kohaselt, kui ettepanek vastab seaduse nõuetele.

§ 47. Määralsed õppejõud registreeritakse ametisse määramatuks ajaks, õpetajameti kandidaadid — praktikaaja lõpuni, kusjuures nende teenistuslik vahekorral lõpeb kooliaasta lõpul, ja tunniandjad ning õpetaja kohustetäitjad — kooliaasta lõpuni.

Kui õppeaine oma tundide arvult ja laadilt ei võimalda määralsel õppejõul ametisse võtmist, võib õppejõude valiva asutise ettepanekul registreerida tunniandja ka määramatuks ajaks.

Eraõppeasutistes, välja arvatud õigustega erakoolid, võib õppeasutise ülalpidaja ettepanekul registreerida määralsi õppejõude ka tähtajaliselt.

§ 48. Õppejõud loetakse ametis olevaks sellest ajast, millest ta registreeriti ametisse.

Kui õppejõud on valitud enne kooliaasta tegelikku õppetöö algust, siis registreeritakse ta ametisse 1. augustist, kui koht sel ajal on vaba. Vastasel korral registreeritakse ta ametisse arvates koha vabanemise päevast.

Registreerimisest teatatakse registreeritule kirjalikult, tähendades, mis ajast, millisele kohale ja kellenä ta on ametisse registreeritud.

Õpetajameti kandidaat või õpetaja kohustetäitja, kes teenistuse ajal omandanud vastava õpetajakutse, registreeritakse õppejõuna valiva asutise ettepanekul vastavalt õppejõu tundide arvule määralselks õppejõuks või tunniandjaks.

§ 49. Kui hiljemalt kolm nädalat enne sügise õppetöö algust avalikkudes õppeasutistes ja õigustega erakoolides ei ole registreerimiseks esitatud seaduslikkus korras ja seaduse nõuetele vastavat kandidaati või kui õppejõu koht vabaneb õppetöö kestel ning valimisi ei ole võimalik toimetada kohe, siis määratakse ametisse õppejõude registreeriva asutise poolt vastava koolinõuniku või haridusnõuniku ettepanekul, kauemalt kooliaasta lõpuni, õppejõu asetäitja, eeskätt reservis olevate õppejõudude hulgast.

Õppejõude registreerival asutisel on õigus registreerida ametisse määralsel õppejõuna

määralsel õppejõu kohta maksvatele nõuetele vastava õppejõu asetäitja, kes on määratud käesoleva paragrahvi esimesel lõike korras, kui õppejõude valiv asutis ei ole esitanud paragrahvi esimeses lõikes nimetatud tähtajaks kahe aasta kestel tema asemele seaduslikkus korras seaduse nõuetele vastavat kandidaati.

§ 50. Kui õppejõud mõjuvatel põhjustel on sunnitud puuduma oma ametikohuste täitmiselt, siis määrab õppejõude registreeriv asutis kuni tema ametikohuste täitmisele ilmumiseni asetäitja kas sama õppeasutise õppejõudude hulgast või väljastpoolt, viimasel juhul eeskätt reservis olevate õppejõudude hulgast.

Kui õppejõu tagasituleku aega asetäitja väljastpoolt määramisel ei ole võimalik näha ette ja asetäitja on määratud tähtajata, siis tuleb õppejõu tagasitulekust teatada asetäitjale vähemalt üks kuu ette, vastasel korral tuleb asetäitjale palka edasi maksta ühe kuu kestel, arvates päevast, mil temale teatati õppejõu tagasitulekust. Ühe kuu kestel palga saamise õigust ei ole asetäitjal, kes on ühtaegu määralselks õppejõuks, või on õpetajameti kandidaadiks või õpetaja kohustetäitjaks ja omab vähemalt 50 prots. seaduses ettenähtud nädalatundide normist, või on riigi või omavalitsuse palgalises teenistuses, või on võetud reservist ja saab palka reservi järgi.

Kui asetäitja täidab õppeasutise juhataja, tema abi või teisi erikohuseid tegeliku õppetöö ajal, siis on tal õigus saada nende ülesannete täitmise eest erilist tasu õppejõudude tasude seaduses ettenähtud alustel.

§ 51. Õppejõududele jäävad alles nende kohad tegelikus kaitsevæeteenistuses viibimise ajal, kusjuures tasu maksmine neile selle aja kestel toimub sellekohaste seaduste alusel, välja arvatud tegeliku kaitsevæeteenistuse sundaeg, millal ei maksta tasu.

4. peatükk.

Õppejõudude õigused ja kohused.

§ 52. Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõud saavad teenistuse eest seaduses määratud tasu, arvates ametisse registreerimise päevast.

Rahatasu makstakse üks kord kuus või poole kuu viisi samadel tähtaegadel nagu riigiteenijaile.

Teiste eraõppeasutiste õppejõududele makstakse tasu nende asutiste ülalpidajate poolt normide kohaselt, mis nähtud ette seaduses avalikkude õppeasutiste õppejõudude kohta.

§ 53. Koolide ja klasside koondamisel ning nende ümberkorraldamisel ja tunnikavade muutmise tagajärjel vabanenud määralsed õppejõud riigikoolides paigutatakse vastavale vabale kohale teises riigikoolis, kuna teistes avalikkudes koolides ja õigustega erakoolides viiakse nad üle määralsel õppejõu vabale kohale ühe ning sama ülalpidaja koolides — õppejõude registreeriva asutise otsusel ja samas maa- või linnakoolivalitsuse

piirkonnas — registreeriva asutise otsusel ja õppejõude valiva asutise nõusolekul. Vabade kohtade puudusel viiakse määralsed õppejõud sel puhul õppejõudude reservi.

§ 54. Õppejõudude reservi viidud määralsed õppejõud saavad endisest teenistuskohast kolme kuu kestes täie endise rahatasu välja arvatud lisa- ja asetäitendide tasu, ja järgmise kolme kuu kestel poole sellest tasust.

Endisest õppejõu teenistuskohast teenistustasu saamise õigus kustub enne kuuekuulist tähtaega, kui õppejõud on registreeritud määralseks õppejõuks või astunud riigi või omavalitsuse teenistusse ja saab sealt palka või kui ta ei võta vastu kolmandat temale pakutud määralse õppejõu kohta.

§ 55. Kohata õppejõud, kes omavad õpetajakutset, kuid käesoleva seaduse § 53. alusel ei seisa õppejõudude reservis, samuti kohata õpetajaameti kandidaadid võetakse reservi nende sellekohasel soovivaldusel.

§ 56. Määralse õppejõu või õpetajaameti kandidaadi kohta saamil arvatatakse õppejõud reservist välja.

Reservisolemise aega ei arvata pensioni väljateenimise ega praktikaaja hulka.

§ 57. Õppejõudude reserv asub Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi juures.

Õppejõudude reservi korralduse määrab Vabariigi Valitsus Hariduse- ja sotsiaalministri ettepanekul.

§ 58. Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõud, kes vabastatakse teenistusest parandamatu haiguse pärast, saab rahatasu, välja arvatud lisa- ja asetäitendide tasu, kolme kuu kestel pärast vabastamist ja võib tarvitada sama aja kestel teenistuskorterit.

§ 59. Avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõu surma puhul saavad kadunu ülalpidamisel olnud perekonnaliikmed ja ülenevad sugulased kolme kuu kestel tema rahatasu, välja arvatud lisa- ja asetäitendide tasu, ning võivad tarvitada sama aja kestel teenistuskorterit samadel alustel, nagu seda anti kasutada kadunule.

§ 60. Teenistustasu saamise õigus lõpeb tegelikult ametist lahtiregistreerimise päevaga, välja arvatud §§ 54., 58. ja 59. ettenähtud juhud.

Õppejõu teenistusest lahkumisel ei nõuta temalt tagasi teenistustasu päevade eest, mis jäid teenida saadud teenistustasu eest.

§ 61. Õppejõududele ja nende perekondadele kindlustatakse arstiabi ja pension sellekohaste seaduste alusel.

§ 62. Õppeasutiste ülalpidaja poolt lubatud õppejõudude teenistussõitudest tekkinud kulud kannab õppeasutise ülalpidaja, avalikkudes õppeasutistes ja õigustega erakoolides — riigiteenijate kohta maksvate normide järgi.

Tagavaraõpetajaile maksab sõidukulud ja päevarahad neid komandeeriv asutis riigiteenijate kohta maksvate normide järgi.

§ 63. Ajutist vabastust ametikohuste täitmisest õppetöö ajal tungiva vajaduse korral annab avalikkudes õppeasutistes ja õigustega erakoolides kuni 3 päevani õpetajaile õppeasutise juhataja, teatades sellest vastavale õppejõude registreerivale asutisele, õppeasutise juhatajale — registreeriv asutis, kuni kolme kuuni teenistustasuga ja kuni ühe aastani teenistustasuta — Hariduse- ja sotsiaalminister. Kulud, mis tekivad ajutiselt ametikohuste täitmisest vabastatud õppejõudude tundide asendamisest, kaetakse õppejõudude tasude seaduses ettenähtud korras.

Erakorralistel juhtudel annab ajutist vabastust kuni ühe aastani avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõududele Hariduse- ja sotsiaalministri ettepanekul Vabariigi Valitsus täieliku või osalise palgaga.

Eraõppeasutistes, välja arvatud õigustega erakoolid, annab tungiva vajaduse korral ajutist vabastust ametikohuste täitmisest õppetöö ajal kuni 3 päevani õpetajaile õppeasutise juhataja, teatades sellest vastavale õppejõude registreerivale asutisele, õppeasutise juhatajale — registreeriv asutis; kuni ühe aastani annab ajutist vabastust õppeasutise ülalpidaja nõusolekul Hariduse- ja sotsiaalminister.

§ 64. Õppetöö vaheajal ei vaja õpetaja erilist ärasõiduluba, kui temale ei ole pandud mõnd õppekohustust või kui ta hooleks ei ole usaldatud alalist ülevaatust nõudva õppeasutise või mõne selle juures töötava asutise juhatamist. Need kohustused tulevad aga korraldada nõnda, et õppejõud saaks puhkust vähemalt ühe kuu kooliaasta kestel.

Lahkumisest oma teenistuskohalt peab õpetaja teatama õppeasutise juhatajale, samuti teatama oma asukoha ja selle muudatuse. Õppeasutise juhataja võib oma teenistuskohalt lahkuda riigi poolt ülalpeetavates õppeasutistes Hariduse- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsuse, teistes õppeasutistes kohaliku koolivalitsuse loal.

§ 65. Kõik õppejõud annavad esimest korda ametisse astumisel pühaliku ametitöötuse sellekohase valemi järgi.

See nõue on maksev ka õppejõudude kohta, kes käesoleva seaduse maksmahakkamisel on juba ametis, kuid ei ole varem andnud sarnast tõotust.

§ 66. Iga õppejõud peab tegema temale usaldatud õppe- ja kasvatustööd korralikult, hoolsalt ning Eesti Vabariigi huvides, ta peab täitma kõik tema teenistusse puutuvad seadused ja määrused, samuti seaduste ja määrustega kooskõlas olevad oma ülemuse käsud ja korraldused ning õppenõukogu otsused.

Õppejõud on vastutav oma teenistusala tegevuse seaduslikkuse eest.

Käsus, korralduses või otsuses leiduvast vastolust seadusega või seadusepäraste eeskirjadega peab õppejõud teatama käsu- või korraldustandvale ülemusele või otsusetegvale õppenõukogule ja niisugusest käsust, korraldusest ja otsusest, mis sisaldab ette-

paneku kuritegevusele — järgmisele kõrgemale ülemusele.

67. Õppejõud ei või loobuda temale pandavaist pedagoogilistest ülesannetest, nagu klassijuhataja ülesanded, õppenõukogu sekretäri kohused, ekskursioonist osavõtt, raamatukogu ja õppevahendite hoid, korrapidamine õppeasutise ettevõtetal, õpilaste järelevalve õppeasutises ja väljaspool õppeasutist ja vastavais seadustes ettenähtud teised kohused.

§ 68. Õppe- ja kasvatustöö peab olema poliitiliselt erapooletu ning salliv usuliste ja rahvuslike vaadete suhtes.

Õppejõul on keelatud õpetada või õpilasi kasvatada Eesti Vabariigi või avaliku kõlbuse vastases vaimus.

§ 69. Õppejõu tegevus ja käitumine õppeasutises kui ka väljaspool õppeasutist peavad olema kasvataja kõrge kutse kohased.

§ 70. Õppejõu teenistuse hindamist toimetavad õppe- ja kasvatustöö ülevalvet teostavad isikud Hariduse- ja sotsiaalministri sellekohaste juhtnõuade alusel.

§ 71. Haridus- ja sotsiaalministeeriumi koolivalitsusel on õigus teha õppetöö vaheajal õppejõududele korraldatud kursustest osavõtu õppejõududele sunduslikuks. Säärased kursused ei või kesta üle ühe kuu kooliaastas. Hariduse- ja sotsiaalminister võib määrata toetust kursustest osavõtjatele riigi eelarves selleks otstarbeks ettenähtud krediitide piires.

§ 72. Õppejõud on kohustatud hoidma tema hoolde usaldatud õppeasutiste vara ja vastutab selle rikkumise või kaotsimise eest niivõrt, kui võrt see oleneb tema süüst või kohuste mittetäitmisest.

§ 73. Pikemaks ajaks teenistuspuhkusele minnes on õppejõud kohustatud andma üle tema käes olevad rahasummad, varad ja asjaajamise oma asemikule ja tagasi tulles jälle võtma vastu.

Teenistusest lahkumisel on õppejõud kohustatud andma üle selleks määratud isikule tema hoolde usaldatud vara, rahasummad ja aktid. Ta ei või lahkuda teenistusest enne, kui see üleandmine ei ole teostatud.

§ 74. Avalikkude õppeasutiste õppejõule on keelatud osta õppeasutise vara, mis usaldatud tema kätte müümiseks, samuti sõlmida varalisi lepinguid selle asutisega, kus ta ise teenib, niihästi enese või abikaasa nimel kui ka eraisiku kaudu, või õppeasutise esindajana sõlmida ostumüügi-lepinguid oma esimese nelja astme sugulastega ja kahe esimese astme hõimlastega.

§ 75. Õppejõud võib teenistusest puududa ja teenistusse hiljaks jääda ainult mõjuvaid põhjustel. Põhjustest, mis teenistusse ilmumist takistavad, tuleb teatada ülemusele viivitamata. Mõjuva põhjusteta andmata jäänud tundide eest tasu ei maksta.

§ 76. Teenistusest puudumise, samuti teenistusse hiljaksjäämise mõjuvaiks põhjusteks on:

1) haigus, sõjaline tegevus, tulikahi, veeuputus ja raudtee või laevasõidu seisak või üldse ühenduse katkemine, kui need takistavad teenistusse ilmumist;

2) tõkestamise otstarbel vahi all olemine;

3) vanemate, abikaasa või laste surm või raske haigus;

4) kohtusse ilmumine kohtu kutsel.

Haiguse pärast puudumise põhjus ja kestus konstateeritakse vastava ametliku arsti tunnistuse põhjal. Teiste mõjuvate põhjuste kestuse üle otsustab vastav õppejõude registreeriv asutus.

Erandina võib Haridus- ja sotsiaalministeerium tunnistada mõjuvaiks ka teisi põhjusi.

§ 77. Haiguse korral, mille tõenduseks tuleb esitada ametliku arsti tunnistus, saab õppejõud kuni terveksaamiseni avalikkudes õppeasutistes ja õigustega erakoolides teenistustasu, välja arvatud lisa- ja asetätetundide tasu, aga mitte kauem kui 26 nädalat järgimööda, korduvaill haigusjuhtudel kokku mitte enam kui kolmkümmend nädalat 12 kuu kestel:

1) esimese haiguskuu kestel täiel määral;

2) järgmiste kuude kestel $\frac{2}{3}$ teenistustasust.

§ 78. Tõkestamise otstarbel vahi alla võetud avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõud, kui nad ei ole tagandatud teenistusest, saavad teenistusest äraoleku aja eest teenistustasu, välja arvatud lisa- ja asetätetundide tasu.

§ 79. Paragrahv 76. tähendatud mõjuvaid põhjustel, välja arvatud haigus ja vahi all olemine, makstakse ametist puudumisel õppejõule avalikkudes õppeasutistes ja õigustega erakoolides teenistustasu, välja arvatud lisa- ja asetätetundide tasu, kahe kuu kestel, kusjuures üle kahe kuu puuduv õppejõud vabastatakse teenistusest.

§ 80. Teenistusesaladused, mis on saanud teatavaks õppejõule, peab ta salajas hoidma teenistuse ajal kui ka pärast teenistusvahekorra lõppu.

§ 81. Määraline õppejõud, samuti õpetajaameti kandidaat või õpetaja kohusetäitja, kui neil on vähemalt 50 protsenti seaduses ettenähtud nädalatundide normist, võivad täita palgalises riigi-, omavalitsuse- või era-teenistuses mitteõpetajaameti kohuseid ainult vastava õppejõude registreeriva asutise loal, välja arvatud teenistus ainelist kasu mittetaotlevates organisatsioonides ning osavõtt ühistegelikkude ettevõtete juhtivate ja kontrollivate organite tegevusest, milleks luba ei ole tarvilik.

Juhtida isiklikult ärilisi ettevõtteid või neis tegev olla on ülalnimetatud õppejõududel keelatud.

Õpetajaameti kandidaat või õpetaja kohusetäitja, kui nende nädalatundide arv on alla 50 protsenti seaduses määratud normist, samuti tunniandja ja praktikaaja täitmiseks tasuta töötav õpetajaameti kandidaat ei va- ja luba kõrvaltöök.

Kui eeltähendatud või muu kõrvaltöö takistab õppejõu ametikohuste täitmist või riivab õpetajaameti vääriolist lugupidamist, võib vastav õppejõude registreeriv asutis keelata säärase kõrvaltöö õppejõule.

§ 82. Õppejõule on keelatud anda eratunde tasu eest oma õpilastele aineis, mida õppejõud neile õpetab õppeasutises.

§ 83. Õppejõude registreeriv asutis võib õppejõu ajutiselt tagandada ametikohuste täitmist:

1) kui õppejõud on eeluurimise või kohtu all süüete pärast, mille eest seaduses ettenähtud karistus on ühendatud ametisolemise õiguse kaotamisega;

2) kui süüteo iseloom ei luba õppeasutises töötamist asja arutamise kestel kohtu- või distsiplinaarkorras.

§ 84. Eelmise (83) paragrahvi põhjal teenistusest ajutiselt tagandatud avalikkude õppeasutiste ja õigustega erakoolide õppejõud saavad teenistusest äraoleku aja eest teenistustasu, välja arvatud lisa- ja asetäitendide tasu.

§ 85. Teenistuse huvides võivad õppejõude registreerivad asutised õppejõu paigutada ümber sama ülalpidaja teise õppeasutisse. Enne üleviimist tuleb kuulata ära õppeasutise ülalpidaja arvamusi ja üleviidava õppejõu seletus. Üleviimise otsuste peale võib kaevata Hariduse- ja sotsiaalministrile kahe nädala kestel, arvates otsuse saamise päevast.

§ 86. Hariduse- ja sotsiaalministril on õigus vabastada õppejõudu ametist, kui õppejõu õppe- või kasvatustöö osutub nõrgaks või puudulikuks kolmel revideerimisel kahel üksteisele järgneval õppeaastal, ja revideerimisel leitud puudused on tehtud teatavaks õppejõule, kusjuures enne küsimise otsustamist asi vaadatakse läbi komisjonis, mille koosseisu kuuluvad üks haridusnõunik, vastav koolinõunik ja üks liige — Hariduse- ja sotsiaalministri määramisel.

§ 87. Vabariigi Valitsusel on õigus õppejõudu ametist vabastada pärast sellekohast juurdlust ja vabastatava õppejõu seletuse ära kuulamist, kui Valitsus leiab, et õppejõu tegevus on riigi huvidele kahjulik.

5. peatükk.

Õppejõudude ametivahekorra lõppemine.

§ 88. Ametivahekord lõpeb:

1) õppejõu surmaga;

2) õppejõu omal soovil: a) kooliaasta lõpul — 31. juulil, millest lahkuv õppejõud on kohustatud teatama õppeasutise ülalpidajale hiljemalt 1. juuliks; b) kooliaasta kestel pärast ühekuulist etteülemist või õppejõude registreeriva asutise loal ka varemalt;

3) õppeasutise sulgemisel ning koha kaotamisel õppeasutiste ja klasside koondamisel ning ümberkorraldamisel kui ka tunnikavade muutmisel, millest õppejõule tuleb teatada hiljemalt 1. juuliks, õppejõud loetakse sel puhul lahtiregistreerituks kooliaasta lõpust;

4) pensionikomisjoni otsuse põhjal parandamatu terviserikke ja haiguse puhul, mis takistab edukat õppe- ja kasvatustööd või on kardetav õpilastele;

5) Eesti vabariigi kodakondsusest lahkumisel;

6) seadusejõusse astunud kohtuotsuse järgi;

7) tagandamisel distsiplinaarkorras;

8) 65-aastase vanuse kätte jõudmisel, kusjuures Hariduse- ja sotsiaalministril on õigus erandjuhtudel pikendada õppejõu teenistusaega kuni 70. eluaastani;

9) eraõppeasutistes, välja arvatud õigustega erakoolid, teenistusaja lõppemisel, kui õppejõud oli võetud teenistusse määratud ajaks.

§ 89. Õppejõude registreerival asutisel on õigus lasta õppejõudu arstlikult läbi vaadata, kui tal on põhjust arvata, et õppejõu tervislik seisukord ei võimalda talle edukat õppe- ja kasvatustööd või on kardetav õpilastele.

§ 90. Õpetajate kohustetäitjate, tunniandjate ja õpetajaameti kandidaatide teenistusliku vahekorra lõpetamisel kooliaasta lõpul tuleb teatada õppejõule hiljemalt 1. juuliks, vastasel korral jäävad need õppejõud järgmiseks kooliaastaks ametisse.

§ 91. Hariduse- ja sotsiaalministril on õigus kas omal algatusel või õppejõude registreeriva asutise ettepanekul pensionieasse jõudnud õppejõu tundide normi vähendada kuni 50 protsenti täie palga juures kui ka pensionieasse jõudnud õppejõudu ametist vabastada teenistuse huvides.

6. peatükk.

Teenistuskirjad.

§ 92. Iga õppejõu kohta peetakse teenistuskiri, kuhu märgitakse:

- 1) nimi ja perekonnanimi;
- 2) sündimise aeg ja koht;
- 3) perekonnaseis;
- 4) haridus;
- 5) teenistuskäik;
- 6) palgata puhkeajad.

Teenistuskirja vormi ja pidamiskorra määrab Hariduse- ja sotsiaalminister.

§ 93. Teenistusest lahkujale antakse tema soovil teenistuskirjast ära kiri; ümberpaigutamisel saadetakse teenistuskiri uude teenistuskoha.

7. peatükk.

Seaduse elluviimine.

§ 94. Hariduse- ja sotsiaalministril on õigus anda määrusi käesoleva seaduse teostamiseks ja elluviimiseks.

§ 95. Käesoleva seaduse maksamahakkamisega kaotavad maksvuse: Määrused linna- ja koolivalitsuse korralduse kohta (RT 10 — 1918) § 37 p. y; Avalikkude keskkoolide seaduse (RT 155/156 — 1922) §§ 48, 49 p.p. e ja f, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 64, 66, 72 p. k; Tööstusliikude koolide seaduse (RT 1 —

1926) §§ 45, 46, 47 p. f, 49, 50, 51, 56; Majanduskoolide seaduse (RT 1 — 1926) §§ 35, 36, 37 p. f, 39, 40, 44; Merikoolide seaduse (RT 127 — 1923) §§ 25, 26, 27 p. f, 28, 29; Eraõppeasutuste seaduse (RT 97 — 1927) § 39; Õpetajate seminaride seaduse (RT 123 — 1923) §§ 15, 16, 17, 18, 19; Tallinna tehnikumi seaduse (RT 98 — 1928) §§ 23 p. p. 6

ja 9, 26, 27, 29, 30, 31, 35, 40 p. 4; Riigi kunsttööstuskooli seaduse (RT 12 — 1929) §§ 27, 28 p.p. 6 ja 7, 31, 32, 37 p. 4.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu esimees *K. Einbund.*

Sekretär *Arn. Schulbach.*

Asjadevalitseja *E. Maddison.*

Üleskutse.

Täna läheb kaasa igale „Kasvatuse“ tellijale ja üksiknumbri-lugejale leht allkirjade tarvis rahvusvahelisele märgukirjale üldise sõjavarustuse vähendamise kohta.

Haridustegelased, nende seas eriti õpetajaskond, on ikka olnud ägedaimaid sõja vastaseid ja tuliseimaid rahumõtte kandjaid ning levitajaid.

Käesoleval juhul palub allkirjutaja, kelle poole pöördus Rahvusvaheline Rahu ja Vabaduse Edendamise Naisliit sellekohase ettepanekuga, koguda allkirju juurdelisatud lehele,

varustades leht lisapaberiga edasikirjutamise otstarbel, kui ei jätku kättesaadavast.

Meie rahval tuleb näidata, et tema ei ole ükskõikne üldises võitluses parema tuleviku eest ja et tema ei ole viimane, kes sõja vastu astub üles.

Lehed palutakse saata täidetult 1. novembriks s. a. „Kasvatuse“ toimetusele.

Saadetava lehe järgi võib koostada ka uusi lehti, kui osutub, et kohal on mitu soovijat allkirjade kogumiseks.

Tallinnas, 1. septembril 1931. a.

Joh. Kivvet.

Uusi raamatuid.

M. Kampmann. Eesti lugemik. Algkooli II õppeaasta. Kümnes, uutele õppekavadele kohandatud trükk. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartu, 1931. Hind Kr. 1.90.

M. Kampmann. Eesti lugemik. Algkooli IV õppeaasta. Üheksas trükk. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus Tartus 1931. a. Hind Kr. 2.25.

Müna Hermann. Laulmisõpetus koolidele I. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus Tartus. Hind Kr. 2.—.

Hermann Sudermann. Frau Sorge. Roman. Für den Schulgebrauch gekürzt und mit einem Wörterverzeichnis versehen von Ed. Wender Oberlehrer am Technischen Gymnasium in Tartu. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus Tartus 1931. a. Hind Kr. 1.50.

Jahrbuch des Deutschen Lehrervereins 1931. Selbstverlag des Deutschen Lehrervereins Berlin W 35, Potsdamer Str. 113.

Tallinna linna poeglaste humanitaargümnaasium 1631—1931. Koostanud *Jaan Jensen.* Tallinna linna poeglaste humanitaargümnaasiumi väljaanne.

Eesti I üleriiklik omavalitsusteenijate kongress.

N. Treumuth ja O. Liiv. Polonica Eesti riigi keskarhiivis. Lisa: Polonica teistes Eesti arhiivides. Eesti riigi keskarhiivi väljaanne, Tartus 1931. a.

Therese Vitismann. Köögi käsiraamat. Lisa: dr. R. Peets — Rinnalapse toidust. K.-Ü. „Looduse“ kirjastus, Tartu, 1931. a. Kr. 2.80.

A. J. Möller. Eesti kirjandus muukeelseile keskkoolidele. III anne. Eesti kirjanduslooline lugemik ühes kirjanduslooga gümnaasiumi 4. klassile. Noor Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 3 krooni.

E. Asson ja A. Möller. Eesti ajalugu ühes üld-ajalooga algkooli V klassile. Noor Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 1 kr. 60 s.

A. Möller ja E. Asson. Eesti ajalugu ühes üld-ajalooga ja kodanikuteadus algkooli VI klassile. Noor Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 1 kr. 80 s.

E. Markus. Maateaduse õpperaamat algkooli V klassile. Välis-maailmajaod. Noor-Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 1 kr.

A. Parts. Maateaduse töö- ja õpperaamat algkooli IV klassile. Noor Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 1 kr.

Oskar Pärli. Ruumi algõpetus. II anne. (Ühes trigonomeetria kursusega.) III trükk. Noor Eesti kirjastus, Tartus 1931. a. Hind 2 kr. 50 s.

J. Parijõgi. Möödunud ajad jutustavad. Ajalooraamat algkooli IV klassile. Kirjastus „Kool“ Tartus 1931. a. Hind 1 kr. 20 s.

Vikerkaar. II köide (nr. nr. 6—10). Eesti noorsoo raamat-ajakiri. 6. aastakäik. Toimetaja *M. Nurmik.* Hind 1 kr. 50 s.

J. A. Luur ja A. Grünberg. Piiblitlugusid algkoolile. Piltide ja Palestiina kaardiga. Algkooli III—IV klassile. K. k. ü. „Töökooli“ kirjastus, Tallinnas, 1931. a. Hind 1 kr. 30 s.

J. A. Luur, A. Grünberg, N. Päts, M. Viik. Piiblitlugusid algkoolile. Piltide ja Palestiina kaardiga. Algkooli III—IV klassile. Ap-õigeusu lastele. K. k. ü. „Töökooli“ kirjastus, Tallinnas, 1931. a. Hind 1 kr. 30 s.

J. A. Luur ja A. Grünberg. Usuõpetust algkoolidele. Algkooli V—VI õppeaasta. K. k. ü. „Töökooli“ kirjastus, Tallinnas, 1931. a. Hind 1 kr. 20 s.

Elmar Muuk: Lühike eesti keeleõpetus I. Hääliku- ja vormiõpetus. Kolmas trükk. 140 lk., hind 1 kr. 50 s., köites 1 kr. 75 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus.

Õpperaamatu tarvitamisel on tulnud õpetajailt mõningaid soovivaldusi, mispärast autor on teinud raamatus parandusi ja ümberpaigutusi, saavutades seega täieliku vastavuse keskkoolide õppekavadele. Muudatused pole siiski niivõrt olulised, et takistaksid II ja III trüki kõrvuti tarvitamist.

Rud. Alas: Kuhu nüüd? Juhatusi algkooli lõpetajaile ning lastevanemaile ja andmeid algkooli õppejõududele algkoolile järgneva edasi-harimise kohta. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. 104 lk., hind 75 s.

Haridusnõunik Joh. Kiivet annab sissejuhatavas osas näpunäiteid, kuhu juhtida algkooli lõpetajaid, et nad elus jõuaksid edasi vastavalt oma annetele ja oleksid niiviisi kasulikud kodumaale. Edasistes peatükkides käsitleb autor Rud. Alas küsimusi, mis peaksid lastevanemad ja õpilased enesel selgeks tegema pärast algkooli lõpetamist. Autor näitab, misuguste kalduvuste, annete ja majanduslikkude eeldustega laps sobib teatavasse koolitüüpi ja mis on ootamas tulevikus peale uue kooli lõpetamist. Siis antakse täielik ülevaade kõikidest täienduskoolidest, keskkoolidest ja kutsekoolidest, selgitades iga koolitüübi omapärasusi ja õppimise tingimusi. Nii võib iga õpilane leida vastused oma küsimustele, alates 1-aastasest praktilisest täienduskoolist ja lõpetades keskkoolide ning kõrgema astme kutsekoolidega, nagu tehnikum, muusika- ja kunstikoolid jne. Viimane peatükk on pühendatud neile, kes peale algkooli lõpetamist on sunnitud minema tegelikku ellu, kuid siiski tahaksid oma haridust jätkata iseõppimise teel. See on vajaline ja hinna poolest kättesaadav käsiraamat kõigile lastevanemaile, õpetajaile ja õpilastele.

Dr. A. Heilborn: Darwin. Tema elu ja õpetus. Tõlk. Ann Tamm. 132 lk., piltidega, hind 1 kr. 50 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus.

Darwini õpetuse põhivaated on meie üldsusele juba ammu tuttavad: nad tõid kaasa värs-

ke ja karastava puhangu usuellu, ühiskonnale ja üldse elukäsitluse. Käesolev raamat näitab aga Darwini isikut: tagasihoidlikku meest, kes ei arvanud enesest kuigi palju, suurt töötægijat, kes arstis oma haigusi tööga ja kes ilma tööta oleks vist pidanud varakult surema, näitab otsekohest, ustavat, lihtset südant ja peent humoristi. Ja käesolev raamat näitab veel, kuidas Darwini õpetus tekkis: kuidas poisike korjas putukaid, kuidas noormees tegi pika uurimisreisi väikesel purjelaeval, kuidas välgatasid esimesed mõtted, kuidas kolossaalne töö ja tähelepanud faktide hulk sünnitasid uue õpetuse, ilma et isik oleks seda püüdnud. Ühtlasi saame ümmarguse ja selge pildi darvinismist. Darwini elulugu oleks kasulik eriti noortele, kel tarvis õppida tööd tegema ja kasulikult aega kulutama ja iseäranis nendele, kellel on huvid loodusteaduse vastu.

Alfonse Daudet: Kirjad minu veskilt. Suvised seiklusi. Tõlkinud prof. A. Saareste. 216 lk., hind 2 kr. 75 s. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus, Tartus.

On jutustatud 24 lugu, mis ühtlasi moodustavad romaani. Nimelt ostab kirjanik enesele mahajäetud veski Lõuna-Prantsusmaal ja asub sinna suveks elama: päikesesse, lõunatuulesse, lähemaiks naabreiks rohutirtsud, sõpradeks kogu ümbrus. Kõigest, mis ta näeb ja kuuleb huvitavat, jutustab elavalt ja vaimukalt, andes edasi mõnigikord rahva suust lugusid, mis täis elutõtt ja nalja. See raamat kiirgab vallutatud päikest ja temas mühab tormikat lõunatuult. Temas rullub lahti lõunaprantslaste elu ja õhkub L.-Prantsusmaa vaimu: meil tuntakse Pariisi, kuid õpitagu tundma ka prantslast looduses.

R. Antik: Eesti raamatute üldnimestik 1918—1928. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Hind 10 kr.

Juba aastate kestes on tuntud asjahuviliste keskel elavat tarvitust Eesti iseseisvuse esimeste aastate raamatute kataloogi järele. Vanemal kultuurrahvastel on suured ja hästi korraldatud kataloogid, mille kasulikkust tuntakse ka Eestis. Nüüd oleme meiegi jõudnud sammu võrra edasi ja „E. raamatute üldnimestikule 1924—1928“ lisaks on ilmunud eelmised kuus aastat. Teos toob autorite järgi kõik ilmunud teosed, ühtlasi viidates autori puhul, kus on temast enesest kirjutatud. Lõpuks antakse märksõnade register, mille najal võib leida raamatu tema pealkirja järgi või ainult aineala järgi, nii näit. Vabadussõda puutuvad teosed on koondatud kõik selle märksõna alla, olgu teoste pealkiri missugune tahes. Niiviisi korraldatuna on raamat hõlpus tarvitada.

Toimetuse ja talituse aadress: Tallinna, Tatari 3, krt. 4. Telef. (2)14-63.

Tellimishind: aastas 5 kr., poolaastas 2,50 kr., üksiknumber 75 s.

Vastutav toimetaja: *Ernst Martinson.*

Väljaandja: *Eesti Õpetajate Liit.*

Tallinna Eesti Kirjastus-Ühisuse trükikoda, Pikk t. 2. 1931.

EELTEADE.

20. septembril k. a. ilmub Eesti Õpetajate Liidu kirjastusel
haruldane uudisteos

UUSI TEID ALGÕPETUSES

Metoodiline käsiraamat liitklassidele I jagu.
Õppetöö üldine korraldus liitklassides.
Töökavad.

Selle kauaoodatud vajaliku praktilise koolitöö küsimusi selgitava käsi-
raamatu koostas end. Võru seminar juhataja J. Käis Eesti Õpetajate
Liidu pedagoogilise tolmkonna poolt läbi kaalutud ja heaks kiidetud põhi-
mõtete ja kava alusel.

Väärtuslik käsiraamat algkoolidele!

Üldõpetuse töökava maa-alkkoolidele

I ja II õppeaasta.

Toimetanud Tallinna XII algkooli juhataja
pr. A. Oengo-Jofanson.

Eesti Õpetajate Liidu kirjastus.

Hind 1 kr. 50 senti.

KK/Ü., TÖÖKOOLI

kirjastusel ilmunud ja pealaos olevad õpperaamatud

- E. Martinson — Kirjandust koolile I. algk. V kl. emakeele
lugemik Kr. 1.50
" " " II. väliskirj. algk. V kl.
Kr. —.75
" " " III. algk. VI kl. emakeele
lugemik Kr. 2.75
- M. Nurmik — Teine lugemik algk. III kl. emak. lugemik Kr. 1.80
" Kreutzwaldi Kalevipoeg kooli väljaanne " 2.25
" Vaimu ja valguse lapsed " 2.—
" Päikese lapsed " 1.—
" Eesti keele õpik muulastele " 1.50
" Kevad (seeriast loodus ja inimene) . . " —.75
" Arva, Ats, kust särgi said } koduloo pildid à " —.75
" Meie igapäevane leib . }
- J. Luur, A. Grünberg — Piiblitlugusid algkoolile 3—4 kl. Kr. 1.30
" " " Usuõpetust algkoolile 5—6 kl. " 1.20
J. Luur, A. Grünberg, N. Päts, M. Viik — Piiblitlug.
algkoolile 3—4. ap. õigeusul. " 1.30
- E. Võimlemise Õpet. Selts — Võimlemise oskussõnad Kr. —.50
" " " Võimlemise oskussõnade joonised
Kr. —.75

**Kõik õpperaamatud on koostatud algkooli
õppekavade kohaselt ja HSM poolt soovitatud.**

Tellimused saata:

Kk/ü. „Töökool“

Tallinna, V. Roosikrantsi 3, telef. 32-14.